

Frágreiðing um føroyska búskapin

Búskaparráðið juni 1998.

Búskaparráðið er sett sambært lögtingslóg nr. 120 frá 1995 við seinni broytingum um búskaparráð. Tað ráðið sum nú situr er sett at virka frá 1. januar 1997 til 31. desember 1999, og er tað fyrsta ráðið, sum er sett sambært hesi lóg. Limir ráðsins eru hesi:

Vald eftir grein 2a. (formansskapurin):

Bjarni Olsen, cand.scient.oecon., stjóri á Hagstovu Føroya, formaður

John P. Danielsen, cand.polit., fíggarstjóri í SEV

Gunnar í Liða, cand.polit., stjóri á Føroya Brunatrygging

Vald eftir grein 2b:

Marnar Jacobsen, cand.oecon., varastjóri í Føroya Sparikassa

Annfinn Olsen, reiðari

Jógvan Mørkøre, cand.mag., adjunktur á Fróðskaparsetur Føroya

Malan Johansen, cand.merc., skrivari í Kommununevndini

Skrivari hjá ráðnum er Hermann Oskarsson, cand. polit.

Sambært grein 3 í lógini um búskaparráð, skal ráðið minst eina ferð árliga greiða úr hondum frágreiðing um búskaparligu gongdina í Føroyum.

Innihaldsyvirlit

	Fororð	5
	Samandráttur	9
	Niðurstøða	12
1. partur	Konjunkturmeting	15
	Vælgrundað framgongd	17
	Góður fiskiskapur og góðir prísir	19
	Minni til virkini – meira til skipini	22
	Kapping um feska fiskin	23
	Kappingarførið batnað	26
	Vinnuplittikkur og fiskivinnuumsiting	27
	Feskfiskaútflutningurin	29
	Arbeiðsloysið minkar spakuliga	32
	Húsaprísirnir í Havn nærum tvífaldaðir	33
	Uttanlandshandilin og gjaldsjavnin	34
	Landskassans fíggarviðurskifti	37
2. partur	Kappingarførið	41
	Effektiva lønarkappingarførið	43
	Býtislutfallið	47
	Kappingarførið hjá útflutningsvinnunum	49
	Reallønarfall	51
3. partur	Fiskiveiða, fiskavirking	53
	Feskfiskaútflutningurin	55
	Veiða og veiðuútlit	59
	Burðadyggur fiskiskapur	61
	Regulering	63
	Faktorinntøkur av fiskavirking og feskfiskaútflutningi	65
4. partur	Javnin mótvegis útheiminum	67
	Partarnir av gjaldsjavnanum	68
	Viðurskiftini geiranna millum	70
	Sparing og rentabilitetur	73
	Ovurnýtsla	74

Fororð

Hetta er onnur frágreiðing, sum búskaparráðið, sum er sett sambært galdandi lóg um búskaparráð, letur úr hondum. Fyrsta frágreiðingin kom út í juli 1997.

Ráðið hevur undir sínum fyrireikingum til frágreiðingina, umframt innanhýsis fundir, eisini hildið uttanhýsis fundir við Fíggjarmálastýrið, Landsbanka Føroya, Føroya Banka, Fiskirannsóknarstovuna, Faroe Seafood Prime og Føroya Fiskavirking.

Frágreiðingin er í fyra pørtum:

1. Konjunkturmeting
2. Kappingarføri
3. Fiskiveiða, fiskavirking
4. Javni mótvegis útlandinum

Tann fyrsti parturin er ein meting av heildargongdini í búskapinum, meðan hinir trýggir partarnir eru serstakar viðgerðir av teimum evnum, sum verða nevnd í yvirskiftunum. Talan er um evni, sum ráðið metir í løtuni, at tað hevur serligan áhuga at viðgera. Nógv onnur týðandi evni eru, sum ikki eru vorðin viðgjørd, t.d. arbeiðsloysi, kommunanna støða, fiskivinnuskipanir o.s.fr. Ráðið hevur tó gjørt av, at avmarka hvørja frágreiðing sær til ávís evni. Sum frá líður verður so í frágreiðingunum komið inn á øll týðandi evni.

Samandráttur

Høvuðsniðurstøðan í *1. parti um konjunkturgongdina* er, at gongdin í búskapinum var góð í 1997, og at tølini benda á, at byjanin av 1998 er eitt framhald av hesi gongd. Sostatt heldur framgongdin, sum byrjaði í heilt smáum í 1994 fram fjórða ár á rað.

Framgongd er at síggja í stórum parti av samfelagnum, tó er tað í 1997 meira skiftandi frá vinnu til vinnu, hvussu gongdin hevur verið, enn í 1996 tá ið stórt sæð allar vinnur høvdu framgongd.

- Í 1997 fluttu 1960 fólk til Føroya, meðan 1757 fluttu úr Føroyum. Teir fyrstu mánaðarnir av 1998 vísa framvegis nettotilflyting.
- Løngjaldingarnar øktust 8% í 1997 í mun til 1996. Teir fyrstu 4 mánaðarnar í 1998 eru løngjaldingarnar øktar 11% í mun til sama tíðarskeið í 1997.
- Fiskiskapurin undir Føroyum hevur verið stak góður, sostatt vóru veidd 110 tús. tons (rund vekt) í 1997, herav 37 tús. tons av toski, 17,5 tús. tons av hýsu, og 21,5 tús. tons av upsa.
- Eisini avreiðingarprísirnir fóru nógv upp í 1997, sostatt lógu toska-, hýsu- og upsaprísirnir í byrjanini av 1998 ávikavist umleið 50%, 40% og 10% omanfyri prísirnar í byrjanini av 1997.
- Avlopið hjá flotanum, ið fiskar við Føroyar hevur tískil í 1997 verið nóg stórt til rentur og avdráttir, men ikki til endurnýgging.
- Alingin av laks og síli er økt munandi frá 1996 til 1997. Sostatt vórðu útflutt gott 17 tús. tons í 1997 móti gott 12 tús. tonsum í 1996. Væntað verður, at útflutningurin av alifiski kann økjast upp móti 23 tús. tonsum árliga tey næstu árin.
- Samlaða útflutningsvirðið í 1997 var 2.535 mió. kr. móti 2.417 mió. kr. í 1996 (t.e.+4,9%), í høvuðsheitum ein fylgja av betri fiskiskapi, øking í alingini og góðum fiskaprísnum. Teir fyrstu tríggjar mánaðarnar í 1998 var útflutningsvirðið sløk 10% hægri enn somu mánaðar í 1997. Økingin stendst m.a. av hægri prísnum og rættiliga stórari øking í útflutninginum av frystum flaki í smápakningi.
- Arbeidsloysið minkaði við uml. 300 fólkom í 1997 niður í gott 1800 fólk, ið svarar til 9% av arbeidsstyrkini. Arbeidsloysið er ikki broytt nógv teir fyrstu mánaðarnar í 1998.

Gongdin sæst eisini aftur á eftirspurningssíðuni:

- Innflutningsvirðið øktist úr 2.147 mió. kr. í 1996 við 188 mió. kr. upp í 2.306 mió. kr. í 1997 (t.e. +7,4%). Av hesum vøkstri

stavaði uml. 65 mió. kr. frá vøkstri í innflutningi av nýtsluvørum. Bilainnflutningurin stóð so at siga í stað frá 1996 til 1997.

- Byggivirksemið øktist við út móti 50% í 1997 (vert er tó at leggja til merkis, at meginparturin av byggingini var fyri almennan byggiharra). Teir fyrstu fyra mánaðarnar í 1998 eru løngjaldingarnar innan byggivirksemi øktar 33%.
- Húsaprísirnir í Havn lækkaðu sum árið leið nakað í 1997, og teir fyrstu mánaðirnir í 1998 benda eisini á eitt ávíst fall í húsaprísunum. Men prísirnir í 1997 vóru tó í meðal 10% hægri enn í 1996.

Gongdin í løngjaldingunum og nýtsluni hava haft við sær, at landskassin og kommunurnar hava fingið eitt betri skattagrundarlag. Hetta heldur fram í 1998.

Nógvar kommunur hava nýtt høvið til at minka um sína skuld, meðan landskassin fyrst og fremst hevur nýtt høvið til at minka um inntøkuskattin.

Avtalan við stjórnina, sum varð gjørd fyrst í juni, hevur við sær, at landskassin kortini fær minkað skuldina við 900 miljónum krónum niður í 5,2 miljardir krónur, herav eru 4,5 miljardir til statin og av teimum eru 500 miljónir rentu- og avdráttarfríar í eitt áramál. Rentuúreiðslurnar til statslánini minka í 1998 við góðum 80 miljónum krónum niður í uml. 300 miljónir krónur og í 1999 og fram við knøppum 190 miljónum krónum niður í 200 miljónir krónur (árliga). Landskassin fær harvið bøtt um sítt rakstrar- og íløgúrslit við góðum 80 miljónum krónum í 1998 og knøppum 190 miljónum krónum í 1999. Roknar ein ikki serligar inntøkur við, so verður rakstrar- og íløgúrslitið fyri 1998 mett til góðar 130 miljónir krónur. Skuldarminkingin upp á 900 miljónir krónur verður tikin við á roknskapinum fyri 1998 sum serlig innøka, somuleiðis verða góðar 130 miljónir krónur í eykaútluting vegna niðurskriving av partapeningi í Føroya Banka roknaðar sum serlig inntøka í 1998. Av tí at landskassin frá 1999 fer undir at gjalda skuld aftur, skal raksturinn eisini megna at gjalda avdráttin. Byrjað verður at avdraga skuldina í 1999, tá avdrátturin verður umleið 120 miljónir krónur.

Støðan hjá teimum almennu kassunum er tískil batnað nógv, tó at tað enn eru kommunur, hvørs skuld er somikið stór, at tær hóast ein høgan skatt illa klára at gjalda annað enn renturnar av skuldini.

Í 2. parti um kappingarførið er roynt at meta um gongdina í føroyska kappingarførinum, fyrst og fremst mótvegis teimum londum, sum vit kappast við um at fáa fisk til virkingar, Skottland og Ísland. Ofta hevur verið ført fram, at lønarlagið í hesum báðum londum er munandi lægri enn í Føroyum. Í hesum sammetingum verða tó ofta ikki tiknir við óbeinleiðis lønarkostnaðir, sum finnast

í teim einstaku londunum. Aðrastaðni eru hesir kostnaðir væl størri enn í Føroyum.

Í hesum parti verður ávist, at føroyskar arbeiðarlønir nominelt bert eru vaksnar lítið, t.e. 0-2% árliga, í níti árunum, meðan lønirnar í Bretlandi og Íslandi eru vaksnar ávikavist 1-5% árliga og 5-7% (tó fullu lønirnar í Íslandi gott 2% í 93/94). Kostnaðurin í Íslandi og Bretlandi av einum arbeiðstíma eru øktar 20-25% síðani 1994, meðan føroyski kostnaðurin bert er øktur uml. 2%. Hetta merkir, at tann rættliga stóri munurin millum arbeiðstímalønina í Føroyum og arbeiðstímalønina í hesum báðum londunum er minkaður munandi. Tað hevur eisini styrkt um føroyska kappingarførið, at bretska pundidið í 1997 er styrkt í mun til dansku krónuna. Tískil er sonevnda effektiva lønarkappingarførið í mun til Bretland batnað umleið 25% síðani 1994.

Fyri at kunnu meta, um - ella hvussu nógv - kappingarførið hjá føroysku flakavirkjunum er batnað, er tó neyðugt eisini at kenna gongdina í produktiviteturinum í hvørjum landi sær. Út frá útsøgnum frá føroyskum fiskaframleiðarum um, at produktiveturin á føroyskum flakavirkjum er batnaður munandi, er grundarlag fyri at halda, at kappingarførið (t.e. kostnaður fyri hvørja framleidda eind í Føroyum í mun til í útlandinum) minst er batnað í sama mun sum effektiva lønarkappingarførið (te. kostnaður fyri hvønn arbeiðstíma í Føroyum í mun til í útlandinum).

Ein samanbering av prísunum fyri ísaðan tosk, hýsu og upsa í ávikavist útflutningi og avreiðing í Føroyum vísir, at fyri upsa liggja avreiðingarprísirnir oman fyri útflutningsprísirnar, meðan tað er øvugt fyri hýsu og tosk. Fyri tosk tykjast avreiðingarprísirnir í Føroyum tó at nærkast útflutningsprísinum. Hetta er helst tí føroyska kappingarførið er batnandi. Fyri hýsu er tó framvegis stórur munur millum prísirnar í Føroyum og uttanlands, helst tí at tann serstaki marknaðurin í Bretlandi fyri hondskorna hýsu gevur ein prís, sum tað illa ber til at kappast móti í Føroyum.

Í 3. parti um fiskiveiði og fiskavirking verður fiskivinnan nærri viðgjörd. Fyrst verður mett um, hvørjar høvuðsorsakir vóru til kreppuna í níti árunum. Ovurfløgurnar frá áttati árunum vóru í fyrsta lagi kreppuorsøkin. Tó hevði fallið í veiddari nøgd í fiskiskapinum undir Føroyum upp á 40.000 tons (sum m.a. stóðst av ovurfisking), ið fór fram frá 1991-1993, og prísfallið á altjóða fiskamarknaðinum, eina so stóra sjálvstøðuga ávirkan, at tað í sær sjálvum hevði verið nógv mikið til at elvt til eina álvarsliga búskaparliga kreppu.

Eisini verður viðgjört sambandið millum fiskiskap og studning og millum fiskiskap og veiðuorku. Víst verður, at tann vaksandi studningurin upp gjøgnum áttati árini økti um veiðutrýstið á stovnarnar undir Føroyum. Studningurin, sum annars var ætlaður til at bøta um búskaparligu støðuna hjá flotanum, hevur givið júst

tað øvugta úrslitið. Hann elvdi til, at fiskiskipaflotin gjørdist ov stórur, so at fleiri blivu um at fiska av sama tilfeingi, og til at hvørt skipið sær ikki fekk endarnar at røkka saman, uttan at fáa meira studning. Vanliga fatanin er helst, at tess meira veiðaorkan økist, tess meira verður fiskað. Setir ein veiðuna eftir botnfiskastovnunum undir Føroyum upp móti veiðuorkuni hjá feskfiskafлотanum, máld sum bruttoregstartons, so sæst, at fyri skeiðið 1975-1996 er gongdin heldur, at veiðan minkar, tess størri veiðuorkan er.

At enda verða í hesum parti viðgjørd nøkur grundleggjandi mál, sum, sæð frá einum búskaparsjónarmiði, eru røtt:

- roynt eigur at verða at minka so nógv sum møguligt um tey árin, sum skiftandi náttúruviðurskifti hava á búskapin.
- fiskiskapurin eigur at verða lagdur soleiðis tilrættis, at skaðiligu árinini á stovnarnar verða minst møgulig.
- fiskiskapurin eigur at verða framdur á ein slíkan hátt, at størst møguligt virði fæst fyri hvørja kostnaðarkrónu.

Av tí at fiskiskapur øðrumegin hevur ávirkan á stovnarnar, og hinumegin at støddin á stovnunum ávirkar rakstrarkostnaðin av fiskiskapinum, er tað neyðugt hjá okkum at regulera fiskiskapin, um vit ynskja at hava fiskiskap sum varandi vinnuveg. Búskaparlíga málið um at fáa størst møguligt virði fyri hvørja kostnaðarkrónu hevur við sær, at tær vanliga nýttu reguleringar við friðingum, fiskiloyvum og studningum ikki eru tær røttu, hóast tær kanska kunnu tryggja stovnsrøktina. Tær reguleringar, sum fiskaríøkonomar vanlig vísa á, sum kunnu tryggja bæði búskaparlíga og lívfrøðilíga málið, eru nøgdarkvotaskipanir og skipanir við avgjaldi á fiskiskapinum.

Fiskidagaskipanin, sum hon verður fyriritin í Føroyum í dag, er meira at kalla eitt eiti, tí dagatalið er alt ov høgt sett, til at tað hevur nakra verulíga ávirkan á veiðuorkuna, rentabilitetin ella týdning fyri stovnsrøktina. Hetta má í øllum førum broytast, um skipanin ikki skal vera stórt annað enn fríur fiskiskapur. Skipanin við fiskidøgum er ikki millum tær skipanir, sum fiskaríøkonomar vanlig vísa á, sum kunnu tryggja stovnsrøkt og kostnaðareffektivan fiskiskap. Henda skipan verjir ikki tað einstaka fiskaslagið.

Viðvíkjandi fiskivinnuni á landi verður í frágreiðingini víst á, at avkastið er ov lítið til, at tað ber til at forrenta stórvegis skuld. Men niðurstøðurnar frá partinum um kappingarførið siga, at føroysku fiskavirkini tykjast at hava tikið nógv av muninum í kappingarføri mótvegis eitt nú Skottlandi og Íslandi aftur.

Tað hevur verið skotið upp, at myndugleikarnir skulu seta tiltøk í verk, fyri at fiskaídnaðurin ikki skal fara fyri bakka. Nevnd hava verið eitt nú landingarskylda í Føroyum, avgjald á útflutningi av

óvirkaðum fiski, beinleiðis prísstuðul o.s.fr.

Í frágreiðingini verður mettt, at lønir og vinningur hjá virkjum sum støðan er í dag høvdu øktst góðar 60 miljónir krónur um allur toskurin, hýsan og upsín vórðu virkað í Føroyum.

Hóast tað sostatt kann tykjast at vera ein samfelagsbúskaparligur vinningur av at fremja tiltøk, so er tó ymiskt, ið talar móti hesum.

Fyri tað *fyrsta* bera øll sløg av tiltøkum í sær kostnað fyri onkran. T.d. høvdu útflytararnir mist góðar 20 mío.kr. í avlønning. Hartil kemur, at landingarskylda og avgjald á útflutning av óvirkaðan fisk mugu roknast at hava við sær, at landingarprísurin í Føroyum fellur. Tískil fáa reiðaríini – ið frammanundan hava ov lítið avkast til at endurnýggja skipini – minni burturúr. Hinvegin, um so er, at tað, at størri nøgdir verða virkaðar í Føroyum, hevur við sær, at betri prísur sum frálíður kann fáast fyri lidnu vøruna, og virkini betri kunnu rationalisera raksturin, so skal hetta roknast sum ein vinningur.

Fyri tað *næsta* kunnu tiltøkini hugsast at forkoma strembanum eftir at betra produktiviteten og lækka framleiðslukostnaðin.

Í 4. parti verður *javnin mótvegis útlandinum* viðgjørdur. Greitt verður frá, at um innlendis uppsparingin ikki er nóg stór til at fígga íløgurnar í landinum við, so er neyðugt við útlenskari lántøku. Í áttati árunum vóru íløgurnar nógv størri enn tann innlenska uppsparingin við tí úrsliti, at skuldin til útlandið vaks við risafetum. Hetta hevði kanska verið skilagott, um so var, at íløgurnar kastaðu nóg nógv av sær, tí so høvdu tær í longdini kunnað skapt eitt uppsparingaravlop, sum so frá leið hevði kunnað fíggað afturgjalding av uttanlandsskuldini.

Í hesum viðfangi kann tað vera gagnligt at býta upp í almennan og privatán sektor. Um privati sektorin hevur eitt uppsparingarhall, t.e. privata uppsparingin er minni enn privatu íløgurnar, má tann almenni sektorin hava eitt uppsparingaravlop, um tað ikki skal gerast neyðugt við útlenskari fígging (netto). Teir almennu myndugleikarnir eiga tískil at meta um avkastmøguleikarnar av teimum framdu íløgnum, privatum sum almennum. Verður avkastið av teim framdu íløgnum lágt mettt, so eiga teir almennu myndugleikarnar ávikavist at økja um sína egna nettouppsparing ella at ávirka privatu nettouppsparingina, so hon økist. Hóast gjaldsjavnaavlopið er stórt í dag, av tí at íløgurnar eru nógv minni enn uppsparingin, so kann tað skjótt broytast. Við væntandi stórum íløgutørvi hjá bæði tí almenna (strandfaraskip, sjúkrahús, skúlar o.s.fr.) og tí privata (fiskifloti, fiskaídnaður, oljuvirksemi, o.s.fr.), er tað tískil av týðningi, at gera analýsur av støðuni og gongdini.

Niðurstøða

Gongdin í búskapinum er positiv í mangar mátar. Landskassin hevur við avtaluni við stjórnina frá juni 1998 minkað munandi um sína skuld og rentuútreiðslur. Bæði einstaklingar, virkir og kommunur gjalda skuld aftur og verða sostatt betri før fyri at standa ímóti einum møguligum bakkasti.

Sigast kann eisini at framgongdin, sum vit nú hava, fyrst og fremst er grundað á størri framleiðslu, tí meira verður fiskað og prísirnir er góðir. Framgongdin er tí fult so væl ella betur grundað enn framgongd í øðrum skeiðum, tá økt byggivirksemi, íløgur, økt alment virksemi og privat lántøka hava verið ein týðandi partur av grundarlagnum undir framgongdini. Tað er tessvegna av alstórum týðningi, framhaldandi at tryggja at grundarlagið fyri búskaparligu gongdini er sunt.

Hartil kemur, at serliga fiskaídnaðurin hevur økt munandi um sítt kappingarføri, bæði tí lønarkostnaðurin ikki hevur fylgt gongdini í londum, sum vit kappast við, og tí produktiviteturin er vorðin betri.

Hinvegin er tað greitt, at gongdin ikki er haldgóð av serliga trimum høvuðsorsøkum.

1. Avkastið í stórum pørtum av fiskivinnuni bæði á landi og á sjógvi er ov lítið til at endurnýggja framleiðslutólini.
2. Fiskastovnarnir undir Føroyum verða í løtuni troyttir til tað ýtarsta. Tí fer fiskiskapurin at fylgja fult út við skiftinum í tí lívfrøðiliga grundarlagnum, sum fyrr ella seinni fer at koma.
3. Niðurslitin tól, bæði hjá tí privata og hjá tí almenna, fara at krevja útskipting tey komandi árinum og fara harvið at seta krøv til fíggarorkuna bæði í vinnuni og hjá tí almenna.

Tað er tí framvegis av størsta týðningi, at fiskiskapurin verður skipaður, so hann verður so kostnaðareffektivur sum møguligt og samstundis verjir fiskastovnarnar. Sannlíkt er, at sami fiskiskapur hevði kunnað verið við Føroyar við minni flota. Ein minni floti hevði havt við sær, at raksturin hevði borið seg betri. Tað økta avlopið innan fiskiskap kann vera við til at skapa grundarlag fyri, at fiskivinnan sum heild betri verður før fyri at leggja ætlanir fram í tíðina, so størst møguligt avkast fæst. Skal verandi fiskidagaskipan røkka hesi mál, so verður neyðugt at skerja fiskidagatalið munandi, samstundis sum full umsetiligheit verður millum skipini og skipabólkarnar. Fyri at verja einstøk fiskasløg kann eitt avgjald á veiðuna av hóttum fiskasløgum kanska verða við til at tryggja at stovnsrøktin verður nóg góð.

Kappingarførið hjá fiskivinnuni á landi er bøtt munandi tey farnu árinum bæði vegna bøttan produktivet og tí lønarlagið ikki er farið upp. Hóast tekin eru, um at tað gongur betri, eru framvegis trupulleikar við at standa seg í kappingini. Tað er tískil av alstórum

týdningi, at partarnir á arbeiðsmarknaðinum arbeiða saman um at tryggja, at lønarvøksturin er grundaður á produktivitetsvøkstur, so gongdin kann halda fram. Eitt betri kappingarføri hevur við sær javnari rávørutilgongd og støðugari arbeiði á landi. Vinnan eigur so vítt møgulegt at klára hetta sjálv, tí almenn tiltøk hava við sær ov stórar vansar. Eydnast tað at gerast fult kappingarfør og eydnast tað at gera fiskiskapin meira javnan, so fer tað at hava við sær eina tryggari rávørutilgongd til virkini, sum tí betri kunnu gera langtíðarætlanir og eitt nú gera avtalur um sølu til háprísmarknaðir og harvið gerast uppafstur meira kappingarfør.

Hóast afturgjaldingin av landskassaskuldini nú er komin í eina fasta legu, og skuldin og rentuútreiðslurnar eru minkaðar munandi, eigur at vera víst á , at almennu kassarnir framvegis eiga at stíla móti at spara upp í góðum árum, bæði fyri at megna at gera neyðugar íløgur, fyri at minka skuldina, sum framvegis er stór, og fyri at sleppast kann undan beinanvegin at tátta so nógv í, um búskapurin er fyri bakkasti.

Konjunkturmeting

Árið 1997 varð sum heild merkt av búskaparligari framgongd. Og eftir øllum at døma, er byrjanin av 1998 merkt av somu framgongd. Búskapurin kom í botn í 1993 og 1994, men longu í 1994 var framgongd aftur at síggja, sum so hevur borið uppi heilt fram til í dag. Av tí at landið búskaparliga hevur verið á botni og vent, skal vøksturin, sum vit í dag uppliva, metast varliga. Flestu vinnugreinir hava vaksandi umsetning, tí innlendski, eins væl og útlendski, eftirspurningurin er vaksin nógv, serliga seinastu tvey árin.

Lønergjaldingar eru nógv øktar

Framgongdin, sum her er talan um, sæst á nógvum økjum, men verður ofta mett í økingini í lønergjaldingum¹, sum skrásettar verða, tí tað eru tøl, sum skjótt eru tøk. Talvan niðanfyri vísir lønergjaldingar í miljónum síðan 1992. Her sæst at samanløgdu lønergjaldingar eru í 1997 komnar nærum upp á sama støði sum í 1992, og tí kann man siga, at búskapurin eftir hesum at døma í 1997 kom upp úr tí djúpastu kreppuni, sum merkti árin frá 1993 til 1995.

Talva 1: Lønergjaldingar í vinnubólkum, í milj. krónum 1992 – 97

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Fiskiskapur	593	490	496	536	607	686
Fiskavirking	309	210	230	231	255	240
Álting	81	62	58	56	69	75
Bygging	197	124	102	98	112	151
Onnur framleiðsla	255	201	187	213	237	245
Framleiðsla samanl.	842	597	577	598	673	711
Privatar tænar	916	806	735	755	796	853
Almennar tænar	1482	1338	1313	1329	1412	1498
Ótilskilað vinna	1	2	2	1	4	18
Alt samanlagt	3833	3231	3121	3218	3488	3748

Kelda: Hagstova Føroya

Sum mát fyri reala aktivitetinum - t.v.s. veruligu framleiðsluni í nøgdum - eru lønartølini ikki heilt bein, men av tí at lítil lønarvøkstur hevur verið síðan 1992, er ikki stórur munur á realu framleiðslubroytingunum og so broytingunum í lønartølunum. Tó skulu lønartølini takast við fyrivarni, tá mett verður um realu gongdina í framleiðsluaktiviteti.

Fiskiskapur vaks 13%

Av einstøku vinnugreinunum var fiskiskapur tann, sum hevði

¹ Lønergjaldingar eru ikki fullgott mát fyri gongdini í vinnunum, og rættara mátið hevði verið BFI (bruttofaktorinntøkan), tí hon vísir bæði lønergjaldingar og aðra restinntøku, sum virki fáa. Av tí at lutfallið millum lønergjaldingar og samanlagt BFI ikki er støðugt, eru lønergjaldingar ikki heilt rættvísandi.

árliga í 2 ár á rað . . .

mesta vöxsturinn í mun til árið frammanundan. Tvey ár á rað hava verið goldnar 13% meira í hýrum enn árið frammanundan. Av tí at fiskiskapur hevur verið frammalaga í vøkstri, í mun til aðrar vinnur hetta tíðarskeiðið, bendir hetta á, at hann hevur verið avgerandi fyri samanlagda vöxsturinn í lønargjaldingum og búskaparliga aktivitetin sum heild.

. . . men eingin vöxstur í fiskavirking á landi fram til 1997

Men vert er at leggja merki til, at í fiskavirking á landi minkaðu lønargjaldingarnar í 1997 í mun til árið frammanundan. Lønargjaldingarnar minkaðu við 15 miljónum, og var hetta einasta vinnugrein í talvuni frammanfyri, sum ikki vaks í virksemin. Men seinastu mánaðirnir av 1997 og byrjanin av 1998 vísa, at lønargjaldingarnar í fiskavirking á landi eru vaksandi. Hetta samsvarar væl við at kappingarførið er batnað mótvegis útlondum, sum er umtalað seinni í frágreiðingini

At ivaleyst hevur verið til av fiski, og at hann heldur er farin av landinum enn til virkingar her heima, kemst av at fiskavirkini ikki hava staðið seg nóg væl í kappingini við útlenskar fiskakeyparar. Teir hava verið førir fyri at keypa fiskin undan føroysku virkjunum, av tí at teir vilja lata hægri prís, sum aftur stendst av, at teir fáa størri avkast av sínari framleiðslu enn føroysku virkini fáa. Útlenskir fiskakeyparar hava góða atgongd at brúka føroyskan fisk sum ískoyti, tá rávørugrundarlagið, teir annars hava, svíkur. Fyri hesar marginalu nøgdir hava teir kanska ráð at gjalda meir, enn teir í meðal lata fyri fiskin annars.

Men framgongdin hevur breitt seg út í aðrar vinnugreindir, sum nøkta vaksandi innlenska eftirspurningin.

Byggivirksemi øktist nógv . . .

Byggivirksemið er vaksið munandi hesi seinastu tvey árin, tó uttan at tað er komið upp á støðið seinast í áttati árunum, tá lønargjaldingarnar einstøk ár fóru upp um 400 miljónir. Vöxsturinn síðan 1995 er eini 50 prosent, frá sløkum 100 miljónum til góðar 150. Av teimum 151 miljónunum í 1997, eiga privatar byggifyritøkur tær 115 og almenn byggivirki 36 miljónir. Men av teimum 115 miljónunum í privatum byggifeløgum, eru einar 50 miljónir goldnar í bygging fyri almennan byggiharra, so at her er tað fyri mesta partin tað almenna, sum setir gongd á virksemin. Tó skal sigast, at húsabyggingin hevur so smátt tikið seg upp aftur.

Privatar tænastrur eru rímliga nógv vaksnar, og her er tað serliga handil, umvæling og vinnuligar tænastrur, sum eiga meginpartin av vöxstrinum.

Almennu lønargjaldingarnar minst viðbreknar í konjunkturum

Almennu tænastrurnar eru komnar upp á somu stødd í lønargjaldingum sum í 1992. Her hevur minkingin í kreppuárunum verið lutfallsliga minst, eins og vöxsturinn aftaná hevur verið lutfallsliga stórur. Hetta hevur ført til, at tann parturin av samlaðu lønargjaldingunum, sum tað almenna rindar, er vaksandi partur, soleiðis at tað almenna tekur í dag størri pláss í búskapinum, enn frammanundan. Árin 1985 til 1992 stóðu almennar tænastrur fyri

Lønargjaldingar í alivirkjum 1/3 størri enn í 1995 . . .

. . . og fyrirøkurnar betri fyri

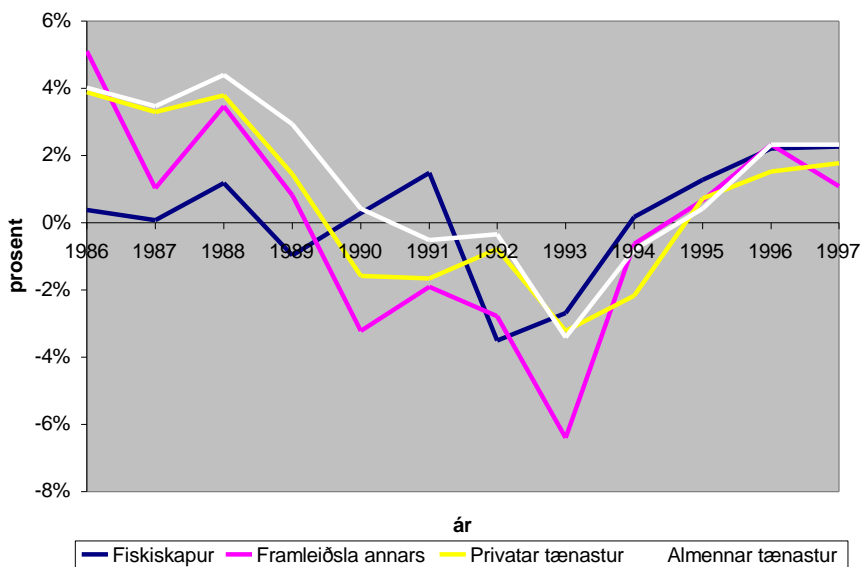
32% av samanløgdu lønargjaldingunum, meðan tær eftir 1992 hava í meðal staði fyri 39% av lønargjaldingunum.

Lønargjaldingarnar í aling eru vaksnar ein triðing síðani 1995, og útflutningsinntøkurnar eru í 1997 upp ímóti tí, tær vóru fyrst í 90'unum. Vøxsturin í framleiðsluni í aling kemur ikki heilt til sjóndar í lønargjaldingunum, tí framleiðsla og útfluttu nøgdirnar vóru í 1997 størri enn nakað ár frammanundan. Fyrirøkurnar eru í dag størri, færri í tali og eru ofta vertikalt integreraðar, so at betri hald er á framleiðslu- og fíggarstýring í vinnuni. Men kappingin á europeiska marknaðinum er hörð, so at virkini hava ikki stórar marginalir at liva av. Útlitini fyri vinnuna eru góð, og við framhaldandi arbeiði innan stýring av framleiðslu og øktum góðskingarstigi, eru móguleikar fyri at økja inntøkurnar komandi árin.

Vælgrundað framgongd

Tað sýnist, sum hevur búskaparvøxsturin seinastu árin í stóran mun verið borin av vaksandi fiskiskapi og góðum prísnum. Í áttatiárunum var eisini vøxstur í búskapinum, men sum myndin niðanfyri vísir, so var tá lítil øking í inntøkunum í fiskiskapi.

Mynd 1: Íkastid til samanløgdu árligu prosentbroytingina frá ymsum vinnubólkum 1986-97.

Kelda: Hagstova Føroya, egnar útrokningar

Samanburður av

Tað er áhugavert at meta saman tey tvey tíðarskeiðini 1985-89 og 1993-1997, tí at tey líkjast á tann hátt, at har er framgongd í

tíðarskeiðum

virksseminum í báðum tíðarbilum². Við sovröðnari samanbering ber til at síggja um munur er á samansetingini í sjálvari framgongdini, og harfrá at meta um hvørt meira ella minni styrðil er í.

Fallið steðgar fyrst í fiskiskapnum . . .

Myndin omanfyri vísir íkastið frá 4 bólkum av vinnum til vøksturinum í lønargjaldingum hvørt árið síðan 1985³. Í 1992 er samanlagda fallið í lønargjaldingum samansett av negativum íkasti frá øllum vinnubólkum, men meðan hinir vinnubólkarnir geva enn meira negativt íkast í 1993, er bati at hóma í fiskiskapinum. Tá er negativa íkastið frá fiskiskapinum minkandi. Og í 1994 er fiskiskapur einasti vinnubólkur, sum gevur eitt positivt íkast, hóast framhaldandi fall er í samlaðu lønargjaldingunum.

. . . og vøksturinn byrjar aftur í fiskiskapi

Fiskivinnan hevði ikki stóran lut í vøkstrinum, sum var seinast í áttati-árunum, men hevur eftir øllum at døma verið drívkraftin í uppgongdini í seinna enda av níti árunum. Tað er í fiskivinnuni at afturgongdin steðgar fyrst, í 1993, og tað er í fiskivinnuni vit fáa fyrsta positiva íkastið til vøkstur, longu í 1994.

Talva 2: Íkast til prosentbroyting í BFI og lønargjaldingum í 4 høvuðsbólkum.

	77-81*	81-85*	85-89	89-93	93-97
Fiskiskapur	0%	10%	1%	-4%	6%
Framleiðsla annars	24%	27%	12%	-13%	4%
Privatar tænastrur	19%	18%	14%	-7%	2%
Almennar tænastrur	21%	16%	17%	-3%	4%
Samanlagt	55%	70%	44%	-27%	16%

Kelda: Hagstova Føroya

Viðmerking: *)Tølini frá 1977 til 1985 eru roknað burtúr BFI, meðan tølini frá 1985 til 1997 eru roknað burtúr lønargjaldingum.

Onnur tíðarskeið hevur fiskiskapur ikki borið vøksturinn . . .

Av samanlagda vøkstrinum í lønargjaldingum uppá 16% síðan 1993, er íkastið frá fiskiskapi tey 6 prosentstigin. Skeiðið við vøkstri í lønargjaldingum frá 1985 til 1989 var heilt øðrvísi samansett, tí tá var fiskivinnan so at siga als ikki við í vøkstrinum. Tá var tað serliga vøksturinn í bygging og stórum íløguvirksemi, almennum virkssemi, tænastruveitingum og aðrari framleiðslu, sum

. . . men heldur aðrar

² Rættari hevði kanska verið at samanborið tvær *byrjandi* konjunkturframgangstíðir, sum t.d. 1977-80 og 1994-97, men vit hava ikki eins gott hagtalstilfar fyrr enn í 1985, tá yvirilitið um lønargjaldingarnar kemur. Skeiðið 1985-89 er meira *endin* á einari framgangstíð. Fyri tíðarskeiðini áðrenn 1985, sí talvuna á næstu síðu.

³ Hetta er fyri hvønn vinnubólk roknað sum (prosentvøkstur í lønargjaldingum)*(lutfallspartin av lønargjaldingum), soleiðis at man fær íkastið frá hvørjum vinnubólki til samanlagda prosentvøksturinn. Hetta er also *ikki* prosentvøksturinn í lønargjaldingum fyri hvønn vinnubólk sær, í mun til árið frammanundan.

vinnur

bóru framgongdina. Í so máta er vøksturin í dag betri grundaður, tí hann hvílir á vøkstri í realøkonomiska grundarlagnum, og í nógv minni mun á lánsfíggingjað ella alment stuðlað virksemin. Í hinum tíðarskeiðunum, sum valt er at vísa, er tað bara í 1981-85, at fiskivinnan rættuliga er við í økingini.

Varandi vøkstur í búskapinum?

Hinvegin er so spurningurin hvørt framgongdin kann væntast at vera varandi. Hvussu útlitini eru hesi næstu komandi árin veldst fyri størsta partin um grundarlagið fyri fiskiskapi, eftirspurningi og útflutningsprísi, lönargongd og rentugongd.

Men hvussu grundarlagið er fyri framhaldandi vøkstri í búskapinum, sum frá líður, veldst meira um hvørt vit fáa onnur bein at standa á enn fiskivinnu. Tað er mark fyri hvussu javnan og hvussu stóran búskaparvøkstur vit kunnu fáa úr fiskivinnu eina.

Sum frá líður er neyðugt, at fiskivinnan verður ríkin á kostnaðarminsta hátt, bæði tá viðvíkur kapitalnýtslu og arbeiðsplássum. Neyðugt er eisini at almenn umsiting og almennar tænar verða effektiviseraðar, so at tær taka sum minst av framleiðsluorku.

Á henda hátt verður framleiðslutilfeingi tøkt til aðra framleiðslu, eins og mest møgulig kapitalakkumulásjón fer fram í fiskivinnuni, so at pláss verður fyri øðrum vinnum. Ikki bara útflutningsvinnum, men eisini innflutningstarnandi vinnum til heimamarknaðin og vinnum, sum í aðrar mátar nøkta heimamarknaðareftirspurning. Í hvønn mun vit fáa aðrar vinnur í landinum, byggir tó í størsta mun á um tær eru kappingarførar.

Góður fiskiskapur og góðir prísir

Botnfiskaveiðan 10.000 tons størri

Av botnfiski undir Føroyum sum heild, varð fiskað meira í 1997 enn í 1996. Hóast toskafiskiskapurin minkaði, so hevur veiðan av hýsu og upsa væl og virðiliga vigað upp ímóti í nøgd. Sum talva 3 niðanfyrir vísir, so vórðu samanlagt avreidd góð 10.000 tons meira av botnfiski við Føroyar, tá vit meta saman seinastu 4 ársfjórðingarnar apríl-mars 1997/98 og sama tíðarskeið í 1996/97. Tað vórðu avreidd sløk 6.000 tons minni av toski, meðan so mikið meira varð fiskað av upsa, men serliga hýsu, og so nakað av øðrum botnfiskasløgum eisini.

Tað, sum er avgerandi fyri hvussu mikið búskaparligi vøksturin verður av øktari veiðu, veldst um samanløgdu virðisøkingina, sum stendst av veiddu nøgdini. Virðisøkingin í sjálvum fiskiskapinum er ein partur, men víðari virðisøkingin í virkingarliðinum er í nógvum fiskiskapi eins týðningarmikil.

Eini 60.000 tons av sløkum 85.000 komin til virkingar. . .

Tað er serliga botnfiskaveiðan, sum er drívraftin í búskapinum, tí at hann kastar meira arbeiði av sær á landi og sjógvi samanlagt enn flestu onnur fiskasløg. Ilt er at siga hvussu nógv er komið til virkingar á landi av botnfiski, men fyribils uppgerðirnar vísa at í

**... 24.000 tons farin
óvirkað av landinum**

1997 vórðu útflutt eini 24.000 tons av botnfiskasløgnum ísað ella fryst heil, so eftir hesum at døma eru komin í mesta lagi eini 60.000 tons til virkingar her heima, tá roknað verður uppí tað sum fiskað verður aðrastaðni og avreitt í Føroyum. Var alt komið til virkingar her heima, høvdu lønargjaldingarnar í fiskavirking á landi verið væl størri, tí stórir munur er á teimum lønum, sum ávikavist fiskavirking og feskfiskaútlutningur kasta av sær. Hetta vinnist valla inn aftur, uttan at virkini gerast so mikið betur kappingarfør, at tey verða før fyri at keypa allan fiskin, sum fiskaður verður undir Føroyum. Hetta verður meira gjølla viðgjørt í brotinum um fiskivinnuna seinni í frágreiðingini.

Talva 3:

Avreiðingar frá føroyskum skipum til føroyskar fiskakeyparar

Fiskaslag	1.jan.-31.des.			1.apr.-31.mars		
	1996	1997	%	96/97	97/98	%
Toskur	33.271	32.542	-2	36.164	30.670	-15
Hýsa	7.204	15.175	111	8.464	18.236	115
Brosma	1.874	2.221	19	1.569	2.239	43
Longa	2.197	3.417	56	1.993	3.422	72
Upsi	17.149	19.464	13	13.748	20.000	45
Hvítingur	719	864	20	711	941	32
Kongafiskur	10.079	7.932	-21	10.442	7.882	-25
Blálonga	1.202	1.026	-15	823	1.033	26
Botnfiskasløg	73.695	82.641	12	73.914	84.423	14
Svartkalvi	5.051	4.688	-7	4.825	4.383	-9
Steinbítur	91	150	65	90	159	77
Kalvi	342	411	20	310	404	30
Havtaska	1.278	1.421	11	1.100	1.517	38
Reyðsprøka	362	449	24	337	504	50
Tunga	189	292	54	188	301	60
Skøta	84	142	69	84	145	73
Langasporl	108	58	-46	85	60	-29
Gullaksur	5.682	6.582	16	5.577	6.446	16
Annað	1.459	2.823	93	1.643	3.389	106
Samanlagt	88.341	99.657	13	88.153	101.731	15

Kelda: Hagstova Føroya

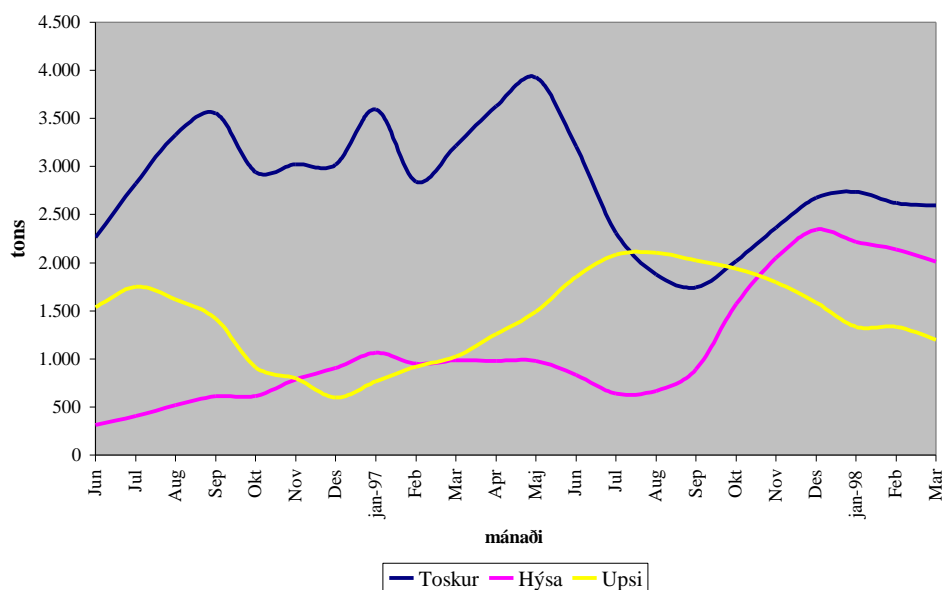
Viðmerking: Fyrri parturin av talvuni vísir avreiðingarnar kalendaraár 1996 og 1997, og prosentbroytingina millum árin. Seinni parturin vísir avreiðingar 12 mánaða skeiðið 1.apríl til 31.mars í 1996/97 og 1997/98 og prosentbroytingina millum skeiðini.

**Góður fiskiskapur, men
minkandi seinastu
mánaðarnar**

Mánaðarligu avreiðingaruppgerðirnar vísa tó, at hóast hýsufiskiskapurin hevur verið góður, so er komið heldur minni upp á land av hýsu seinasta ársfjórðingin enn tann frammanundan, tó væl meira enn sama ársfjórðing í fjør. Samanlagt er fiskað minni av hýsu, toski og upsa á føroyskum øki seinasta ársfjórðingin enn

tann frammanundan. Sama er galdandi, um samanbórið verður við sama ársfjórðing í fjør. Men tó er mánaðarlíga veiðan av hýsu og toski væl omanfyri vánaliga fiskiskapin í fjør summer og heyst. Minkingin kemst partvíst av minkandi tali, men eisini av minkandi meðalvekt á hvørjum fiski. At tað hevur viðrað illa fyri útróðraflotan, kann hava havt týðning, og yvirhøvur má metast at bæði náttúruviðurskipti og ov stórt veiðitrýst eru orsøkin til minkingina.

Mynd 2: Avreiðingar frá føroyskum fiskiskipum til føroyskar fiskakeyparar, apríl 1996 – mars 1998 – 3 mánaða meðal.

Kelda: Hagstova Føroya

Fiskifrøðingar mæla til niðurskurð av veiðuni

Fiskirannsóknarstovan mælti í fjør til at royndin eftir toski, hýsu og upsa varð avmarkað, so at veiðitrýstið ikki varð meira enn 70% av tí, tað var í 1996, tí at sum frá líður tola stovnarnir ikki so høgt veiðitrýst, uttan at kasta minni av sær, ár undan ári. At avmarkingin er torfør at fyriskipa undir fiskidagaskipanini, verður nomið við seinni, og hvussu støðan í toska-, hýsu- og upsastovninum eru nú, fara stovnsmetingarnar hjá Fiskirannsóknarstovuni og ICES at vísa. Men eftir veiðuni at døma, hevur veiðitrýstið verið omanfyri tað, ið tilrátt var. Metingarnar hjá fiskifrøðingum av upsastovninum hava verið, at hann er illa fyri, meðan toska- og hýsustovnurin hava betri tilgongd, tó at teir valla tola verandi veiðitrýst. Tí mæla fiskifrøðingarnir aftur til at minka veiðuna, serliga av upsa, men eisini av hýsu og toski.

Minni til virkini – meira til skipini

Fortreytirnar fyrri góðum úrsliti eru í lagi

Metast má at reiðaríini hava havt eitt gott ár í 1997. Inntøkurnar hava verið heilt góðar, og hóast hýruútreiðslurnar í stóran mun fylgja avreiðingarvirðinum, so hava avlopini til at røkja aðrar skyldur verið heilt góð. Harafrat er skuldin í flotanum nógv niðurfarin, eins og íløgustuðulin er komin oman á rakstrarinntøkurnar. Men verður fiskiskapurin ikki eins góður og nú, prísirnir ikki eins góðir, rentan ikki so lág og ongir studningar verða latnir til raksturin, so hava skipini kanska nóg mikið til at greiða ta skuldina, sum er í skipunum – men ikki til at greiða kostnaðin av nýggjum ílögum.

Langfarafлотin er meira rentabul

Í nógdum hava fiskiskapur á heimaleiðum og fiskiskapur á øðrum leiðum nakað sama týdning. Og tað er heldur ikki stórus munur á veiðuvirðinum av heimaleiðum og øðrum leiðum. Men tað er stórus munur á úrslitinum aftaná rakstrarútreiðslur, tá stuðulin verður frároknaður. Langfarafлотin hevur flestu árinum havt dupult so nógv eftir til rentur og avskrivningar. Munurin í 1997 var helst ikki so stórus, tá metta úrslitið til rentur og avskrivningar og avlop fyrri langfarafлотan var einar 140 miljónir, og fyrri heimaflotan einar 90 miljónir, tá íløgustudningurin ikki er íroknaður. Íroknað íløgustuðulin er úrslitið eins í báðum bólkum, tí hann var einar 50 miljónir í fjør. Hetta sigur nakað um hvussu fiskiskapurin stóð upp og niður hjá hesum báðum bólkum. At skipini, sum fiska tosk í norskum og russiskum øki, hava betri úrslit enn tey, sum fiska í føroyskum sjógvi, kemst helst av fleiri orsökum. Men ein orsök er óiva, at fiskurin verður ávegis framleiddur umborð, so at avkastið verður størri.

Men fyrri at meta um samlaða avkastið av fiskiskapinum á heimaleiðum, er neyðugt at írokna týdningin av virking á landi, har virkini hava eitt vist avlop av virkseminum. Men tó vísir tað seg, at virkini hava heldur ikki serliga góð evni at forrenta sín kapital.

Virkini bera seg illa

Eftir roknskapartilfari hjá Føroya Banka og Hagstovuni at døma, hevur úrslitið hjá virkjum í fiskivirking verið versnandi so at siga øll árin síðani 1990. Úr tilfari hjá Hagstovuni sæst, at avlopið til rentur og avskrivningar hevur fallandi tendens heilt síðan miðjuna av áttati-árunum og fram til í dag. Roknskapartilfar frá Føroya Banka vísir somuleiðis, at úrslit til rentur og avskrivningar fyrri hvørt arbeið kilo av rávøru er fallandi, og lá í 1997 umleið 16 oyru. Arbeiða virkini eini 75.000 tons, so hava tey einar 12 miljónir til avlop, rentur og avskrivningar.

Sum marknaðurin fyrri fiski innanlands sær út í lýtuni, eru tað skipini sum fáa ágóðan av góða fiskiskapinum og góða prísinum. Av tí at lítill vertikal integrasjón er ímillum fiskiskip, virki og sølulið, og av tí at talið av fiskakeypum er stórt, verða nógvir keyparar um útbodna fiskin. Sum er, forðar lítið fyrri at fiskur kann seljast feskur av landinum, og tí slær marknaðarprísurnir í Europa

skjótari og lættari ígjögnum herheima. Fiskur verður boðin upp í prísí, til bara heilt lítið skiftisavlop er eftir. Skiftisavlopið, sum er avlop til virkið eftir variablar framleiðslukostnaðir, hefur ligið í meðal um eina krónu av hvørjum kilo av rávøru. Tá aðrir fastir kostnaðir og umsiting verða frádrigin, eru í dag ikki meira enn 15 - 20 oyru eftir av hvørjum kilo av rávøru til rentur og avskrivningar. Hóast prísirnir vóru av tí frægasta í 1997, so er avlopið til rentur og avskrivningar hjá virkjunum eftir øllum at døma verri enn árin frammanundan.

Sum er, megna virkini nóg illa at forrenta tað lítlu skuldina, tey hava eftir. Raksturin er ikki nóg góður til at forrenta eina størri og meira vanliga skuld til framleiðslu av hesum slag.

Kapping um feska fiskin

Búskapurin eins viðbrekin og veiðan er skiftandi

Vit hava havt búskaparliga framgongd seinastu árin, sum fyri stóran part er borin av batnandi fiskiskapi og góðum fiskaprísnum. Tað loysir seg væl at reka fiskiskap í slíkum tíðum, og skipanin við fiskidøgum førir við sær, at fiskiorkan verður lögð eftir teimum sløgum sum geva besta prísin. Prísirnir, sum fáast fyri tosk og hýsu herheima og uttanlands eru so góðir, og avmarkingin í fiskiskapi so lítið avmarkandi, at fiskiskapurin helst er ov ríviligur.

Viðrák í lötuni . . .

Veikleikin er tann, at falla fiskaprísirnir, minkar fiskiskapurin og nógvir fiskur samstundis fer óviðgjørdur av landinum, so kunnu vit koma í eina álvarsliga búskaparkreppu. Sjálvsagt vóna øll, at góði fiskiskapurin heldur fram, og at prísirnir halda sær. Men hóast tað, so vita vit at fiskiskapur fer altíð at vera ymiskur – ikki bara undir fiskidagaskipanini.

. . . men tað er valla varandi

Viðvíkjandi fiskaprísnum á heimsmarknaðinum, so vænta sölufyrirtekur, at prísirnir helst fara at halda sær í 1998. Men hinvegin verður ikki hildið, at teir framhaldandi vera á tí støði, sum teir eru nú, hóast ongi tekin enn eru um prísfall.

Fiskaprísurin í Europa uppfarin

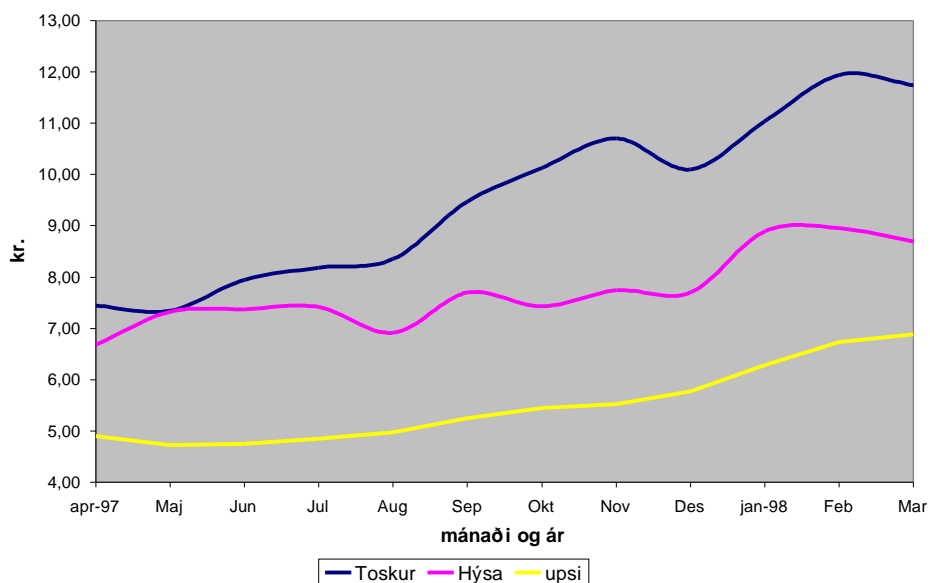
Tað eru viðurskifti í útboðnum av fiski, sum føra til at fiskaprísirnir eru støðugt hækkaðir. Minkandi fiskiskapurin í Barentshavinum og Eystursjónum førði til at ov lítið av fiski kom á Europeiska marknaðin, og at prísirnir fóru upp. Somuleiðis er veiðan av Alaskan Pollock væl minni, eins og íslenski fiskiskapurin kom seinni fyri seg enn væntað. Hetta hefur økt prísin á toski, hýsu og upsa og øðrum sløgum við.

Avreiðingarprísirnir støðugt vaksandi . . .

Sum myndin niðanfyrir vísir, so hava prísirnir á toski, hýsu og upsa verið støðugt vaksandi. Myndin vísir meðal avreiðingarprísir í Føroyum fyri allar støddir av teimum trimum fiskasløgnum seinastu 12 mánaðarnar. Prísirnir hava verið javnt uppgangandi, eins og teir eisini hava verið aðrastaðni. Verður sammett við prísir í útflutningi vísir tað seg, at serliga avreiðingarprísurin á hýsu í

Føroyum er lægri enn prísurin ið fingin verður fyri beinleiðis útflutta, ísaða hýsu. Hetta er óiva eisini orsøkin til, at serliga hýsa fer óviðgjørð av landinum. Toskaprísurin hevur eisini verið hægri uttanlands, men munurin er minkaður. Upsaprísurin, sum verður latin herheima, er minst líka góður sum uttanlands, og tí fer lítil og eingin upsi feskur av landinum.

Mynd 3: Meðal avreiðingarprísir fyri tosk, hýsu og upsa, 1.apríl 1997 – 31.mars 1998. Vektað meðal av øllum støddum.

Kelda: Hagstova Føroya og egnar útrokningar

... tí virkini hava betri kappingarføri

So tað sær út til, at virkini eru før fyri at lata alt betri prís fyri fiskin, og at prísmunurin millum at avreiða herheima og at selja óvirkað av landinum gerst minni.

Fyri at reiðaríð vil lata skipið fara í onnur lond at avreiða, má prísurin, teir har fáa, vera so mikið betri enn prísurin herheima, at meirinntøkan er meira verd, enn mista fiskitíðin og siglingarútreiðslurnar. Tað vil siga, at prísurin, sum reiðaríð væntar at fáa, skal vera nakað væl hægri aðrastaðni, enn herheima.

Væntaðir prísir ávirka útflutningin

Men av tí at talan er um væntaðan prís, so átti tað almenna, at gingið saman við vinnufeløgum og fyrirkomulagum, fyri at halda skil á hvussu stórir munurin í veruleikanum er, og at upplýsa um veruliga munin. Tí trúligt er, at søgur mangan ganga um frálíku prísirnar aðrastaðni, hóast tær ikki hevur hald í veruleikanum. Hetta er ein lutfallsliga kostnaðarlítill atgerð, sum saktans kundi gjørt mun.

Serliga hýsan fær betri

Sum gongdin er nú, so eru føroysk virki før fyri at lata næstan

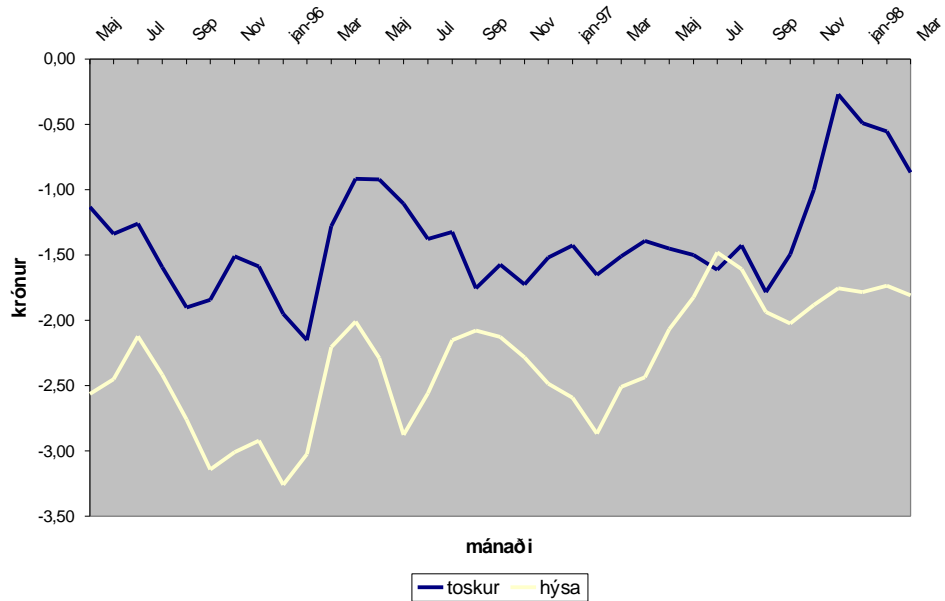

prís í Bretlandi . . .

. . . partvíst tí pundíð er styrkt . . .

sama prís fyri tosk, sum útlendsk virki. Upsin fær betri prís herheima í meðal enn feskur útfluttur upsi. Hýsan harafturímóti fær framvegis væl betri prís aðrastaðni, so væntast kann, at útflutningur av óvirkaðari hýsu fer at halda fram. Prísurin, sum fæst í Bretlandi er partvíst ávirkaður av at pundíð er styrkt í mun til donsku krónuna, so tá samanbering verður gjørd millum prísgongdina í pundum í Bretlandi og prísir í krónum herheima, so nærkast prísirnir í Føroyum bretska prísunum.

Mynd 4: *Prísmunur á avreiðingum í Føroyum og útflutningi.*

Kelda: Hagstova Føroya, egnar útrokningar

Viðmerking: Grafarnir vísa hvussu nógv minni meðal avreiðingarprísurin fyri tosk og hýsu var í Føroyum, í mun til útflutning av ísaðum, heilum fiski. Hetta eru meðal tøl fyri hvørjar 3 mánaðar.

. . . men eisini tí at vit ikki eru kappingarfør

At hýsa framvegis fær betri prís í eitt nú Bretlandi enn í Føroyum, kemur helst av at ein serligur marknaður er fyri hondskorið hýsuflak. Og av tí at arbeiðslønin enn er lægri í Bretlandi, er trupult hjá okkum at kappast á tí økinum. Tó kundi væl hugsast, at rímliga stóri vøksturin í lønum í Bretlandi í mun til okkara, og økta virðið á pundinum, fer at gera okkum betri kappingarfør á hesum marknaðinum eisini.

Munurin í toskaprísi minkar í løtuni

Hinvegin sær út til, at toskur sum frá líður fær eins góðan prís herheima, sum hann fær uttanlands. Av tí at avreiddu nøgdin av toski í Føroyum hava verið so ójavnar, hava føroysk virki partvíst ikki kunnað gjørt álítandi langtíðar avtalur um sølu, og partvíst hava virkini ikki havt nóg mikið av varandi stórframleiðslu, til at fáa eindarkostnaðin niður á eitt rímliga kappingarført støði.

Talva 4: Meðal prísmunir á rundum ísaðum fiski í útflutningi og avreiðing apríl til desember 1997

	Apríl	Mei	Juni	Juli	Aug	Sept	Okt	Nov	Des
Toskur	-0,79	-2,49	-1,22	-1,12	-1,93	-2,31	-0,24	-0,45	-0,11
Hýsa	-2,32	-1,78	-1,36	-1,30	-2,16	-2,34	-1,56	-1,74	-1,96
Upsi	-0,21	0,72	-0,86	0,06	0,57	1,07	0,76	0,61	0,71

Kelda: Hagstova Føroya

Viðmerking: 1) Talvan vísir munin á vektadum meðalprísi fyri avreiddan fisk til føroysk flakavirki og so meðalprísi fyri útfluttan óvirkaðan fisk, altso prísur í avreiðing minus prís í útflutningi. Tá talið er negativt er prísurin uttanlands stórri enn herheima.

2) Ikki er heilt greitt hvat er íroknað prísirnar í útflutningi, og tí er ráðiligt at meta um gongdina, heldur enn prísminin einstaka mánaðin.

Nakað av fiski loysir seg betri at útflyta heilt

Tað slepst tó valla undan, at betri marknaður fyri tí smærra feska fiskinum verður á meginlandinum og í Bretlandi, so at tað fer partvíst at loysa seg at selja ein part óvirkaðan av landinum. Men so hvørt sum føroysk virki verða betri før fyri at kappbjóða um restina av fiskinum, fer meira av virðisøking at liggja eftir í landinum.

Langfarafloin hevur sum heild betri rakstrarúrslit enn heimaflotin, og flakatrolararnir eru tann parturin av fiskiskipaflotanum, sum hevur havt bestu úrslitini. Teir hava í meðal havt 2,30 kr. til rentur og avskrivningar av hvørjum veiddum kilo, meðan eingin partur av flotanum í føroyskum sjógvi, uttan møguliga trolbátarnir, er komin upp um eina krónu pr. kilo til rentur og avskrivningar.

Kvoturnar í 1998 í norskum og russiskum og altjóða sjógvi eystanfyrri eru tó góð 6.000 tons minni í 1998 enn í 1997. Samstundis eru kvoturnar til nótaflotan og rækjuskipini øktar so mikið, at samlaðu kvoturnar hjá føroyskum skipum í fremmandum sjógvi eru stórri í 1998 enn í 1997. Vit hava fingið minni av dýru sløgunum, sum toski og hýsu, meðan vit harafturímóti hava fingið meira av bílgaru sløgunum. Hvussu úrslitið verður í virði, veldst um prísgongd og um allar kvotur verða fiskaðar.

Kappingarførið batnað

Vigaða lönarkappingarføri okkara hevur verið batnandi seinastu árin, sum tað verður víst seinni í frágreiðingini. Meðan búskaparvøksturin aðrastaðni hevur givið løntakarunum betri lönir, hava framleiðslulønirnar í Føroyum staðið í stað. Men feskur fiskur kappast á einum heldur trongum regionalum marknað, og meta vit okkara framleiðsluútreiðslur í mun til Ísland og Skottland, so er eingin ivi um at framleiðsla er dýrari herheima. Bæði tí at

Kappingin um feska fiskin á regionalum marknað. . .

. . . Skottland, Ísland og

Føroyar

lønirnar í Skottlandi og Íslandi eru lægri enn hjá okkum, men eisini tí at aðrar framleiðsluútreiðslur eru nakað minni.

Stórir lønarvøkstur í Bretlandi og Íslandi . . .

Tó er munurin í lønarútreiðslum ikki so ógvísliga stórir, og munurin er støðugt minkandi. Bæði í Bretlandi og Íslandi hava verið stórir lønarhækkingar seinastu árinum. Haraftrat hevur pundið verið hækkandi leingi, eins og íslenska krónan hevur verið meira støðug enn vanligt var. Útreiðslan hjá fiskavirkjum í Íslandi av einum arbeiðstíma er vordin eini 20% størri síðan 1994, roknað í okkara gjaldoyra. Í meðan hava lønarútreiðslurnar her heima staðið í stað, so at í dag er munurin væl minni. Roknað í okkara krónum vaks lønarlagið í bretska ídnaðinum við einum 25 prosentum frá 1994 til 1997, og hóast bretska arbeiðsmarknaðurin loyvir stórum munum í inntøku fyri sama arbeiði, so eru lønirnar á skotskum flakavirkjum komnar upp ímóti okkara støði.

. . . og føroyskar lønir staðið í stað**Vit gerast meira produktiv**

Málið hjá okkum eigur ikki at vera at vit skulu vera kappingarfør við tey minst effektivu og harav minst lønandi, men heldur at vit kýta okkum til at vinna í kappingini um produktivitet. Tað kann væl vera, at skiftisavlopini eru smá, men bæði virkisroknaskapir og útflutningstøl vísa, at útflutningsvirðið fyri hvørja lønarkrónu í fiskivinnuni hevur verið vaksandi, eins og umsetningur í mun til lønarútreiðslur á virkjunum eisini hevur verið vaksandi. So tað sær út til, at vit frá tveimum síðum bóta um kappingarføri okkara: partvíst gerast vit meira effektiv, og fáa meira umsetning burtúr framleiðsluútreiðslunum. Og partvíst hækka kostnaðirnir hjá øðrum upp ímóti okkara kostnaðum, sum so at siga hava staðið í stað síðan 1990.

- og kostnaðarstøðið hjá hinum nærkast okkara**Vinnupolitikkur og fiskivinnuumsiting****Minni floti**

Hóast tað, so kunnu vit gera meira fyri at bóta um kappingarførið, bæði tá talan er um fiskiskap og framleiðslu á landi. Nógv er, sum týðir uppá, at vit kunnu fiska somu nøgdina við einum minni flota, og harvið spara framleiðsluútreiðslur í bæði kapital og arbeiðspláss – sum nortið verður við seinni í frágreiðingini. Effektiviserandi íløgur í tradisjonellu framleiðslurnar á landi høvdu helst bøtt um rakstur, eins og íløgur í nýggjar framleiðslur høvdu økt um virðisskapingina.

- miðvísur politikkur

Neyðugur er ein miðvísur politikkur frá almennari síðu, sum hevur til endamáls at minka um spill av tilfeingi, og at økja um framleiðsluúrtøkuna úr verandi tilfeingisnýtslu. Heldur enn at veita studning til framleiðslurakstur og íløgur – tað veri seg á sjógvi ella landi – eigur tað almenna at skapa karmar, sum hava til endamáls at geva vinnuni móguleikar og áhuga í at effektivisera framleiðsluna og spara tilfeingi.

. . . økja úrtøkuna**Fiskidagaskipanin er**

Fiskiveiða eigur at verða skipað soleiðis, at minnst neyðugi flotin av best hókandi fiskiskipum fær høvi at reka fiskiskap. Hvussu

Ikki tilfeingissparandi

stórir flotin verður og hvörjir reiðskapur verða nýttir, ber ekki til at fyriskipa umsitingarlíga, men eigur at vera eitt úrslit av kapping millum framleiðslueindirnar. Tað hevur týðning fyri fiskivinnuna sum heild og samfelagið alt, at samanlagdi vinningurin av náttúrutilfeinginum er størst møguligur.

Tað sýnist vera torført at náa hesi mál, við fiskidagaskipanini sum amboð, serliga av tveimum orsökum:

- umrokningin frá fiskanøgd til fiskidagar skal tillagast veiðiorku
- fiskidagar forða ikki trároynd eftir einstøkum fiskasløgum

Effektivisering broytir virðið á fiskidøgum

At umrokningin frá fiskidøgum til fiskanøgd er óviss, kemst av, at í fiskiskapinum er torført at meta um fiskiorku hjá ymsu skipabólkunum, har summir eisini skifta millum reiðskapur. Alt eftir hvussu effektivur reiðskapurin er, og alt eftir hvussu fiskibæri er ymiskar tíðir, er ein fiskidagur verður skiftandi fiskanøgd. Royndirnar higartil vísa eisini, at avmarkingin higartil hevur ikki verið nóg effektiv.

Ein annar trupulleiki viðvíkjandi umrokningini frá fiskidøgum til nøgd av fiski er, at torført er at fylgja við hvussu meira effektivur reiðskapur og fiskihættir økja um virðið á einum fiskidegi. Avleiðingin er, at sum frá líður verða fiskidagar verdir størri nøgd av fiski, so at ásetingin av fiskidøgum ikki virkar avmarkandi. Sjálvsagt ber til at leggja upp fyri effektivisering í ásetingini av fiskidøgum, men viðurskiftini tala fyri at hetta er ein torfør uppgáva.

Sum fiskidagaskipanin er fyriskipað, ber ikki til at avmarka fiskiskapin eftir einstøkum fiskasløgum. Hetta er kanska mest ásýniligi veikleikin í skipanini.

Sølubærar nøgdarkvotur ella avgjald

Tað eru sambært serfrøðingum í fiskivinnubúskapari tveir kendir mátar, búskaparlíga optimalt at reglura fiskiskap. Annar er at áseta eina skipan við handilskvotum (nøgdarkvotum), og hin er at áseta avgjald á landingar. Ikki soleiðis at skilja, at hetta eru skipanir, sum eru fullkomnar. Men soleiðis, at hesar skipanir kunnu lagast til, so at størst møguligt samfelagsligt avkast fæst úr fiskiskapinum.

Kvotur á uppboð og frían handil við kvotum

Hetta kann gerast við tíðaravmarkaðum nøgdarkvotum, sum tað almenna leypanði seldi á uppboði, og sum síðan áttu at verið óavmarkað sølubærar á marknaðinum. Á tann hátt høvdu tey fiskifør keypt sær kvotur, sum bíligast kundu fiskað. Tey skip, sum ikki fingi keypt sær kvotur, høvdu farið úr flotanum, og goldið varð fyri fiskin alt eftir eftirspurninginum eftir tí avmarkaða tilfeinginum. Kappbjóðingin um kvotur hevði ført við sær, at bara best riknu eindirnar høvdu verið eftir í flotanum, sum frá leið.

Avgjald førir til politiska ávirkan

Torførari er at áseta avgjald á veiðuna. Ilt kann verða at meta um virðið á ymsa fiskinum og støddunum til ymsar tíðir. Umsitingarlíga er hetta eisini ein truplari skipan, eins og politiska

skipanin fær meira beinleiðis umsitingarlíga ávirkan á marknaðin. Men helst ber til at seta slíka skipan í verk.

***Almenn luttøka í
útbúgvingar- og
menningaruppávum***

Tøknilig menning, vinnulig útbúgving og orkusparing eru avgerandi fyri at kappingarføri okkara sum frá líður skal batna, uttan at vit gerast eitt láglønarøki. Fyrirøkurnar í Føroyum eru vanligar ov smáar, til at reka egnar útbúgvingar, og til at hava egnar menningarskipanir. Í størri mun enn nú átti tað almenna, saman við vinnufeløgum, at skipað fyri eftirútbúgvingum av fólki í vinnunum, eins og vøru- og framleiðslumenning.

Feskfiskaútflutningurin

At vit í løtuni missa ein rættuliga stóran part av feska fiskinum til serliga Bretlands, og at vit ikki í eins stóran mun eru før fyri at keypa feskan fisk úr øðrum londum, merkir at kappingarføri okkara um feska fiskin er ikki nóg gott. Hetta verður viðgjørt seinni í frágreiðingini.

Hvørt samfelagið sum heild missir, av at feskur fiskur fer av landinum, er ikki heilt einfalt at meta um. Tí tað veldst um hvørjar inntøkur – ikki bara lønarinntøkur, men eisini kapitalinntøkur og vinningar – ið standast av ávikavist at virka í landinum, og av at selja óvirkað av landinum.

***Útflyta óvirkaðan fisk
ella virka í Føroyum . . .***

Talan er um tvey ymisk stavnhalð í virkseminum – antin at selja fiskin óvirkaðan av landinum, ella at virka hann herheima, og so selja hann av landinum, sum lidna vøru. At taka dagar ímillum hesi stavnhalð, eigur sjálvsagt at verða gjørt á fíggjarliga halðgóðum grundarlag, men onnur mál eiga eisini at verða tikin við í metingina. Eitt nú um tað kanska hevði loyst seg fyri produktivitatin á virkjunum, sum frá líður, at hava so stóra og javna tilgongd av rávøru sum gjørligt. Ella tær býtispolitisku avleiðingarnar av, at í beinleiðis sølu fellur ein størri partur av faktorlønunum til einstakar vinnurekandi, eins og reiðarí og manning, meðan inntøkurnar í virking á landi helst koma fleiri fólki til góðar, og tessvegna minka um arbeiðsloysi.

. . . veldst um faktorlønir

Men gera vit eina meting av fíggjarliga grundarlagnum undir báðum stavnhalðunum fyri virkseminum, uttan at taka aðrar virðismetingar við, so verður tað í síðsta enda ein spurningur um hvussu nógv betri prísar, ið fæst í útlondum. Útrokningar hjá Búskaparráðnum vísa, at fyri at útflutningur av óvirkaðum fiski skal leggja meira av faktorinntøkum eftir sær í landinum enn virking á landi, so skal prísurin fyri útfluttan fisk helst vera væl størri, enn um avreitt varð í Føroyum. Eftir upplýsingum frá vinnuni at døma, skal prísurin á útlendska marknaðinum liggja meira enn 3 krónur omanfyri avleiðingarprísir her heima, um eins nógv skal liggja eftir í landinum av faktorlønnum.

Tað veldst tó um, hvørt tað eru skip, sum avreiða uttanlands, ella fiskurin verður keyptur av føroyskum fiskakeypara, sum so aftur flytir hann út. Og tað veldst eisini um fiskakeyparin í Føroyum keypir beinleiðis frá skipinum, ella hann keypir á uppboði. Síðani novembur 1997 noyðast útflytarar tó at keypa av uppboðssøluni.

Úrslitið av samanberingini er treytað av prísviðurskiftum, men eisini av ymsu faktorlønunum. Jú minni rentabult tað er at virka fisk í Føroyum, tess betur loysir tað seg at flyta fiskin óvirkaðan av landinum.

Samfelagsligur missur sum er

Men útrokningin vísir eisini, at er prísurin í útlondum ikki meira enn tær tvær krónurnar hægri enn herheima – sum víst verður aðrastaðni í frágreiðingini – og er avlopið til seljara og til fiskavirkini so sum upplýsingar okkara siga, so hava vit ein samfelagsligan inntøkumiss samanlagt, av at fiskur fer óvirkaður av landinum.

- færri inntøkur eftir í Føroyum

Avleiðingin er fyrst og fremst, at minni er av arbeiði í Føroyum - minni inntøka av fiskinum til bæði arbeiðsfólk og virki, sum aftur gerst minni eftirspurningur, og av honum aftur minni arbeiði og inntøkur. Hetta fær eina ávirkan á samfelagshúsarhaldið, sum er væl størri enn bara missurin í fiskivinnuni. Var kappingarførið betri, varðveittu vit fiskin í Føroyum, og aftrat høvdu vit kanska verið før fyri at keypa feskan fisk úr øðrum londum, til virkingar herheima.

Jøvn tilgongd av rávøru avgerandi

At fiskurin tó fer óvirkaður av landinum, er so aftur ein partur av forðingini fyri, at vit fáa bøtt um kappingarførið. Tí tess minni og óstøðugari rávørutilgongdin hjá virkjunum er, tess torførari er at hava javna og nóg stóra framleiðslu, sum kundi stuðla undir produktivitetsøkingina. Og fyri prísir á lidnu vøruni hevur tað eisini týdning, tí at virkini ella sölufeløgini fáa illa gjørt góðar handilsavtalur, um tey hava ilt við at gera álítandi sölusáttmálar um passaliga stórar nøgdir.

Bann móti feskfiskaútflytningi er ivasamt . . .

Hvørt verjutiltøk móti útlendskari kapping eiga at verða sett í verk, er ivasamt. Man skal gera sær greitt, at øll vinnulig verja hevur kostnaðir, sum onkur skal bera. Um fiskiskipum verður sett bann at selja rundan ísaðan fisk, so má eisini bannast fyrirøkum á landi at selja óvirkaðan fisk. Men onkuntíð loysir tað seg betri samfelagsbúskaparliga eins og privatfíggarliga at selja fiskin heilan, ísaðan av landinum – eitt nú smærra tosken og hýsuna, tá stórir prísmunur er.

Sum reglurnar í dag eru, so má tann, sum ætlar at flyta óvirkaðan fisk av landinum, keypa fiskin á Uppboðssøluni, og harvið gjalda tað avgjaldið, sum har verður álagt upp á eini 4-5% av prísinum. Tí avgjaldinum sleppa virkini frá, um tey gera avtalur við skip um beinleiðis landing til virkið. Í so máta hava virkini longu ein lítlan kappingarfyrirumun.

...men avgjald ella strangari tekniskar forðingar eru ein móguleiki

Heldur tað almenna, at stórir samfelagsbúskaparlig inntøka fer fyri skeyti, av at flyta óvirkaðan fisk av landinum, kundi eitt vist avgjald verið lagt á beinleiðis útflutning av ísaðum ella frystum heilum fiski⁴. Ella kundu strangari tekniskar forðingar verðið lagdar í vegin fyri feskfiskaútflutningi. Tað hevði avmarkað áhugan til at selja óviðgjørðan fisk av landinum, uttan tá prísfrimunurin var serliga stórir.

Men tað fer helst at ávirka prísir, sum virkini gjalda skipinum, so at reiðarí og manning fáa minni burturúr.

Væntandi verður avreiðingarprísir minni ...

Verður avgjald lagt á útflutning av óvirkaðum fiski, ella aðrar forðingar verða lagdar í vegin fyri feskfiskaútflutningi, fer kappingin uttaneftir at verða so mikið minni, at avreiðingarprísir væntandi fellur. Helst minka nøgdirnar av feskfiskaútflutningi, so at virkini fáa meira rávøru. Tessvegna verður meira inntøka av fiskaarbeiði á landi, bæði til arbeiðsfólk og virki. Og av tí at avreiðingarprísir fellur, verður rakstraravlopið hjá virkinum av hvørjum kilo av ráfiski betri.

Á sjónum verður beint øvugt. Prísfallið gevur skipinum minni inntøku, so at manningartúrur, eins og avlopið til reiðaríið, verða minni.

...men samanløgdu faktorinntøkurnar vaksa

Alt bendir á, at samanlagda úrslitið av at forða fyri feskfiskaútflutningi, í fyrsta umfari gevur samfelagnum størri faktorinntøkur. Inntøkurnar av at arbeiða fiskin á landi eru so mikið størri enn tað, sum mist verður av inntøkum av feskfiskaútflutningi, at samanløgdu inntøkurnar vaksa, so hvørt sum meira verður virkað í landinum, hóast býtið av inntøkunum verður øðrvísi.

Hartil kemur, at tílík tiltøk avlaga veruligu prísirnar, og kunnu tí føra til ineffektivitet, serliga sum frá líður. Avgjald á útflutning av óvirkaðum fiski, ella forðingar fyri útflutningi, virka sum eitt slag av stuðulsskipan til virking á landi, og minka um tørvin á tillaging til marknaðarkor, bæði á virkjum og á arbeiðsmarknaðinum. Ein tillaging, sum vit hava sæð í stóran mun hesi seinastu árin, vit hava livað uttan serstakar stuðulsskipanir.

Avreiðingarprísir kunnu falla

Verða forðingarnar fyri feskfiskaútflutningi effektivar, so slitnar sambandið millum okkara egnu og útlendska feskfiskamarknaðin. Sum er, verður avreiðingarprísir lagaður í kappingini við útlenskar keyparar, men um kapping einans er millum føroyskar fiskakeyparar, verður prísir helst ein annar. Er kappingin millum virkini um fiskin ikki nóg mikil, so kann hugsast at prísir fellur.

- so at fiskiskipaflotin

Lækka avreiðingarprísir nóg, vegna líta kapping um fiskin, so kunnu fiskiskipini koma í trupulleikar. Tey hava havt góðan

⁴ Her er ikki tikin støða til, hvørt vit sambært millumtjóða sáttmálum – eitt nú við ES – kunnu loyva okkum at leggja avgjald á einstakar vørubólkar. Men analysan er áhugaverd kortini, tí onnur tiltøk, sum studningur ella tekniskar forðingar sum avreiðingarskylda o.s.fr., hava í prinsippinum somu avleiðingar sum eitt avgjald.

fær trupulleikar

rakstur hesa tíðina við nógvum fiski og høgum prísnum, men lækka prísirnir nógv, so fer tað at merkjast í vinnuni. Tá fer handilsforðingin at føra til at munandi inntøka frá skipunum verður flutt til virkini.

Arbeiðsloysið minkar spakuliga

At lønarkappingarførið er batnað seinastu árin, skuldi helst ført við sær, at fleiri fólk fingi arbeiði, bæði tí at tað loysir seg betri at framleiða til útflutnings, og tí at økti útflutningurin skapar størri innlendskan eftirspurning. Hetta skuldi verið at sæð í fiskavirking á landi – men tað sýnist ikki at vera so enn. Løngjaldingarnar í fiskavirking á landi vóru einar 15 miljónir krónur minni í 1997 enn í 1996. Hóast talið av løntakarastørvum vaks í fiskavirking frá 1994-96, so er tað í 1997 fallið niður aftur á støðið frá 1994. Tó sæst ein lítil vøxstur hesar fyrstu mánaðarnar av 1998. Mesti vøxsturin í løntakarastørvum og lønargjalding millum 1994 og 1997 hevur verið í sjálvum fiskiskapinum, bygging, handli og umvæling, almennari fyrisiting og almanna- og heilsuverkinum. Men vøxsturin í løngjaldingum stavar partvíst frá at hýrurnar hava verið vaksandi, eins og smærri lønarvøxstur og lønarglíðing hevur bøtt um inntøkurnar hjá teimum, sum frammanundan hava arbeiði. Í hvønn mun búskaparvøxsturin er komin teimum arbeiðsleysu til góðar, sæst av arbeiðsloysistølunum.

***Vøxstur í
løntakarastørvum í
fiskiskapi, bygging,
handli og fyrisiting******Arbeiðsloysið nógv
minkað í 1996***

Skrásetta arbeiðsloysið minkaði serliga í 1996. Frá ultimo novembur 1996 til ultimo novembur 1997 minkaði arbeiðsloysið við góðum 900 fólkum, so at vøxsturin í samfelagnum kom fleiri til góðar. Hetta er minkingin í tali á fólkum, sum fáa stuðul frá Almannastovuni vegna arbeiðsloysi, og tey sum eru skrásett tøk hjá ALS (tó uttan tey ið á flakavirkjum, sum fáa ískoyttstuðul).

- men ikki í 1997

Arbeiðsloysið minkaði aftur í 1997. Rokna vit minkingina frá novembur 1996 til novembur 1997, so er arbeiðsloysið minkað við 230 fólkum. Hetta er væl minni enn í 1996, hóast at samanlagdi vøxsturin í løngjaldingum var nakað tann sami bæði árin.

***Politikk fyrri at minka um
skrásetta arbeiðsloysi***

At arbeiðsloysið minkaði so lítið í 1997, kundi merkt at tað eru í minni mun tey skrásettu arbeiðsleysu, sum í lötuni fáa arbeiði. Hetta kundi bent á, at tey, sum í kreppuni eru vordin arbeiðsleys, kanska ikki verða mett egnaði til leysu störvini. Um henda niðurstøða er røtt, má ein almennur politikkur leggjast fyrri at bøta um móguleikan hjá skrásettum arbeiðsleysum at fáa arbeiði.

Búskaparlaga framgongdin sást aftur í fólkaavøksstrinum – serliga nettoflytingini – so at siga beinanvegin. Tí longu í 1995 øktist tilflytingin samstundis sum fráflytingin minkaði, og í 1996 og 97 hevur nettoflyting verið til Føroya. Soleiðis er fólkatálið vaksið góð 2% síðan 1995.

Húsaprísirnir í Havn nærum tvífaldaðir

Eins og nettoflyting til Føroya sigur okkum at vánirnar hjá fólki eru vorðnar betri, so siga húsaprísirnir somu søguna. Meðalprísirnir á sethúsum í Tórshavn eru nærum tvífaldaðir síðan 1995. Teir eru hækkaðir munandi á bygd eisini, so vánirnar um framtíðina sýnast at vera væl bjartari nú, enn bara fyri tveimum árum síðan. Men tó er vøksturin steðgaður, og sum tað sæst á myndini niðanfyri, so er eitt vist fall í húsaprísinum hesa seinastu tíðina. Í Havn hava prísirnir verið fallandi alt árið 1997, meðan teir á bygd hava verið meira skiftandi. Samanlagt viðførir tað tó, at fyri landið alt er prísavøksturur steðgaður.

Húsaprísirnir tvífaldaðir síðan 1995

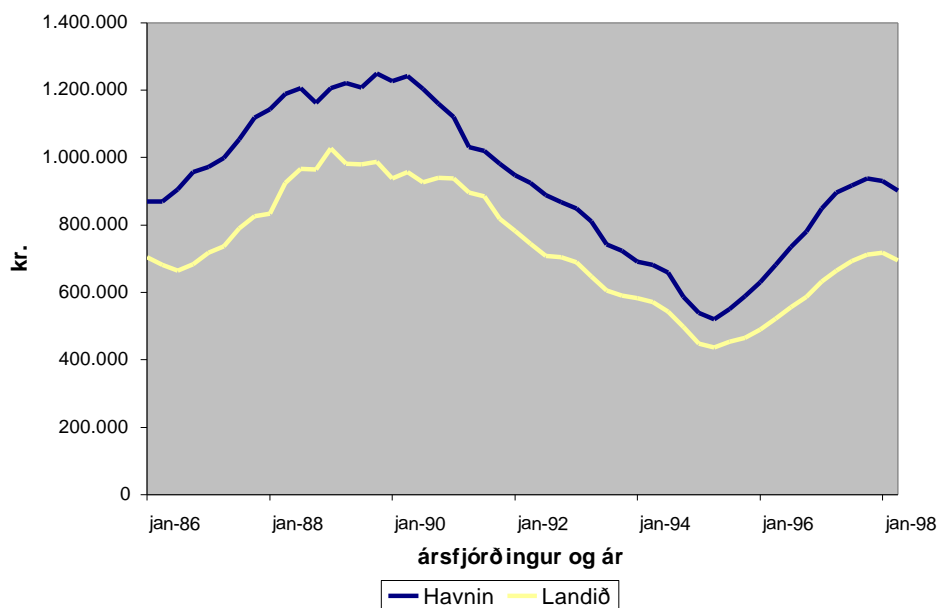
... men fallandi í 1997

Tilvild kann ávirka uppgerðina ...

... men týðuligur steðgur

Myndin niðanfyri vísir meðal sethúsaprísir í Havn og so fyri landið alt. Hetta eru tøl, sum Føroya Sparikassi ger burturúr húsasølum kring landið. Uppgerðin er gjørd soleiðis, at tøluni, so frægt til ber, vísa prísingongdina á "vanligum" húsum. Av tí at talið á seldum húsum er rættuliga lítið hvønn ársfjórðing, kann tilvildin ávirka tilfarið ov mikið. Men tað sum myndin niðanfyri vísir, er fyri hvønn ársfjórðing meðal av prísunum 4 teir seinastu ársfjórðingarnar, so tilvildin ávirkar minni uppgerðina her.

Mynd 5: Húsaprísir í Havn og um landið alt, 12 mð. meðal

Kelda: Føroya Sparikassi, egnar útrokningar

Borgarans álit á framtíðina betri

At húsaprísirnir eru so nógv øktir, er helst tekin um, at álitid hjá borgarunum til framtíðina er nógv betri. At prísirnir nú ikki økjast meira, kemst helst av øðrum orsökum, tí nú er prísurin komin upp á eitt sovordið støði, at valmøguleikarnir at byggja nýtt ella at

keypa eru meira javnbjóðis í metum.

Uttanlandshandilin og gjaldsjavnin

Brúkaraálitid merkist á nýtsluni

At álitid á framtíðina batnar merkist eisini á privatu nýtsluni, tí at borgararnir minka um sparingina og økja nýtsluna, so hvørt sum vandi fyri arbeiðsloysi ella smáum væntaðum framtíðarinntøkum svinnur. Borgararnir tora betri at brúka pengar til dagliga nýtslu, og tora betri at binda seg til keypssáttmálar um vørur av varandi virði.

Eins og frívirðid ávirkar nýtsluna

Somuleiðis ávirkar húsaprísurin nýtsluna. So hvørt sum húsaprísurin økist, veksur eisini frívirðid í húsunum, fólk sita í. Veðsetingarvirðid hevur týðning fyri nýtsluna sjálva, eins og tað eisini skundar undir bygging og húsaumvælingar.

At innlenska nýtslan veksur, merkist á innflutninginum. Flestu vanligu nýtsluvørurnar verða innfluttar, og meginparturin av vørnum til vinnuligt endamál eisini koma uttaneftir. Tí er innflutningurin eisini vaksin tilsvareandi.

Talva 5: Innflutningur 1994-97 í miljónum krónum og í prosentbroytingum

	Miljónir krónur				% broyting		
	1994	1995	1996	1997	94-95	95-96	96-97
Til vinnuliga nýtslu	543	572	727	767	5	25	6
Brennievni	182	202	250	249	11	24	-1
Íløguvørur	123	147	150	199	20	1	33
Bilar	17	91	133	129	435	46	-3
Til beinleiðis nýtslu	517	582	635	699	13	9	10
Aðrar vørur	30	43	44	44	43	2	0
Innfl.u. skip og fisk	1.412	1.637	1.939	2.087	16	18	8
Skip	37	10	103	115	-73	880	12
Fiskur, salt	104	118	105	103	13	-19	-2
Innflutn. samanl.	1.553	1.765	2.147	2.305	14	20	7

Kelda: Hagstova Føroya

Innflutningurin nógv øktur

Innflutningurin av vørnum til beinleiðis nýtslu er vaksin við meira enn 10% um árið í meðal, síðan 1994, tá hann var av tí lægsta. Reali vøksturur ikki so ógvusligur, tí metast má at innflutningsprísirnir hava fylgt útlensku prísingdini og kanska eru dýrkaðir 3-4% um árið.

Skattalættarnir sum givnir eru seinastu árin hava uttan iva økt um innflutning til beinleiðis nýtslu í húsarhaldinum, men ikki í tann mun at tað hevur fingið álvarsligar fylgjur fyri vøruhandilsjavnun.

Lønargjaldingarnar eru vaksnar góð 20% síðan 1994, ella umleið 640 miljónir, meðan innflutningurin til beinleiðis nýtslu er vaksin 35% - umleið 180 miljónir. Harafrat hava skattalættarnir helst givið húsarhaldunum lutfallsliga størri tøkka inntøku, eins og rentufallið hevur givið húsarhaldunum meira pening tøkkan til dagliga nýtslu.

Mesti vøksturin í krónutali í innflutningi, hevur verið í vørum til vinnuliga nýtslu, sum er bygging og onnur framleiðsla. Har hevur vøksturin verið 225 miljónir, ella 41%. Samanlagt er innflutningurin vaksin við 750 miljónum ella 48% síðan 1994. Bilainnflutningurin, sum ikki telir so stóran part av innflutninginum, vaks lutfallsliga mest millum 1994 og 1997 – frá 17 til 130 miljónir.

**Avlop á vørujavnanum
hóast stóran
innflutningsvøkstur**

Hóast innflutningurin er vaksin munandi, so hava vit havt avlop í vøruhandlinum við onnur lond, bæði í 1996 og 97. Avlopið er ikki eins stórt og tað var árinum frá 1990 til 1994, tá innflutningurin minkaði stóðugt. Tað kemst av at árinum 1996 og 1997 vaks útflutningsvirðið munandi, og kom tað helst bæði av, at útflutt varð størri nøgd, og tí at prísirnir – serliga í 1997 – hava verið góðir. Tað er ikki tí at virkingin hevur verið meira, men heldur er meira flutt út av ótilvirkaðum ísaðum og frystum fiski árinum frá 1995 til 1997. Hetta sæst eisini á lønargjaldingunum frá fiskavirkjum, sum so at siga ikki eru komnar upp um støðið í 1993.

Talva 6: Útflutningur 1994 - 1997

	Miljónir kr.				% broyt	
	1994	1995	1996	1997	96-97	94-97
Ísaður og frystur fisk	205	400	575	562	-2	175
Ísað og fryst fiskafلاك	719	715	643	712	11	-1
Saltfiskur	227	253	287	307	7	35
Rækjur og skeljar	291	239	245	203	-17	-30
Laksur og síl	363	173	290	401	39	11
Tilgjørður fiskur	87	74	65	48	-26	-45
Fiskavørur til ídnað	111	118	175	191	9	72
Aðrar vørur uttan skip	23	18	20	17	-13	-25
Útflutt u. skip	2.026	1.992	2.301	2.443	6	21
Skip	50	35	116	88	-24	75
Útflutt samanl.	2.076	2.026	2.417	2.531	5	22

Kelda: Hagstova Føroya

Útflutningurin var 450 miljónir, ella 22% størri í 1997, enn hann var í 1994. So innflutningurin vaks við 300 miljónum meira enn útflutningurin, og hóast tað, so er eitt avlop á vøruhandilsjavnanum í 1997 upp á 356 miljónir, tá skip eru íroknað.

Serliga vaksandi

Meginparturin av vøksstrinum í útflutningi hevur verið av ísaðum

útflytingur av feskum fiski

og frystum fiski, sum einsamallur er vaksin við 360 miljónum. Av hesum vøkstri eru helvtin, ella 180 miljónir, sild, makrekur og svartkjaftur. Útflytingurin av ísaðum og frystum flaki, rækjum og skeljum og tilgjørðum fiskavørum er minkaður síðani 1994.

Sjálvt grundarlagið undir framgongdini hevur verið framúr góður fiskiskapur. Í 1993 upplivdu vit eitt tað slakasta árið til fiskiskap í langar tíðir, og í 1997 var veiðan av tí frægasta – bæði í nøgd og virði. So føroyskur búskapur er í høvuðsheitum treytaður av gongdini í fiskiskapinum. At hetta hóskar illa til nútíðar búskaparumhvørvið, er lítið at ivast í. Vit hava fastar skyldur – bæði landið sjálvt mótvegis útheimum, tað almenna eins og fyrirøkurnar og húskini mótvegis øðrum eindum – og tí eru so ógvusligar broytingar í inntøkum ikki gagnligar. Hvat ið hendir komandi tíðir, er tí tætt knýtt at hvussu góður fiskiskapurin verður, og hann verður so ikki betri enn fiskilíkindini – stovnarnir og veiðulíkindini annars – eru til.

Avlop hevur verið á leypandi partinum av gjaldsjavnanum fleiri ár á rað. Sum sagt, hevur avlop verið á vøruhandli okkara øll níti árin, og avlop hevur eisini verið á gjaldsjavnanum flestu árin síðan 1991.

Talva 7: Leypandi parturin av gjaldsjavnanum í milj. krónum.

Miljónir krónur netto	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Ár						
Vøruhandil	454	626	510	237	257	253
Skip	175	82	13	25	13	-27
Frímerki	28	27	27	30	32	27
Vørujavni	657	735	550	292	302	253
Danski staturin	954	1.014	1.086	1.083	1.097	1.120
Tjóðbankin	31	44	0	28	25	25
Trygging	-34	-66	-67	-62	-48	-50
Skrásettar gjald.	1.608	1.727	1.569	1.341	1.376	1348
Rentur, vinningsb.netto	-825	-715	-450	-320	-300	-280
Restbólkur netto	-822	-296	31	-185	44	50
Nettoinnt. samanl.	-39	716	1.150	836	1.120	1.118

Kelda: Hagstova Føroya og egnar metingar

Viðmerking: 1997 eru fyrribils tøl og mett tøl.

Handilsjavnaavlop, lág renta, lág nettoskuld og ríkisveitingin bera gjaldsjavnaavlopið

Avlopið hevur enntá verið vaksandi, serliga tí at rentuútreiðslurnar eru minkaðar munandi – tær vóru frá 1994 til 1997 einar 6 – 700 miljónir afturímóti góðari miljard fyrst í níti árunum. Lága rentan, minkaða nettoskuldin, handilsjavnaavlopið og so sjálvandi samlaða ríkisveitingin bera uppi avlopið á gjaldsjavnanum. Við nýggju avtaluni millum Føroyar og Danmark, sum gjørd var í juni 1998,

minka rentuútreiðslurnar hjá landskassanum til statin við einum 180 miljónum, so at samanlagda rentuútreiðslan á gjaldsjavnanum minkar rættuliga nógv í 1998.

***Nettoskuldin umleið
2 miljardir í 1997***

Enn eru tøl ikki tøk fyri gjaldsjavnan, men væntandi var avlopið á gjaldsjavnanum umleið 1 miljard í 1997, so at nettoskuldin mótvegis útlondum er vorðin tað minni, og var tí umleið 2 miljardir við árslok 1997. Við avtaluni, sum gjørd var í juni 1998 millum landsstýrið og stjórnina, er skuldin umleið eina miljard minni, so at hon nú liggur um eina miljard. Verður avlopið á gjaldsjavnanum í 1998 eins og tað væntandi var í 1997, so verður netto uttanlandsskuldin við árslok 1998 so at siga burtur.

***- og helst burtur í
1998***

Privat nettoogn . . .

At nettoskuldin til útlond minkar so skjótt er sjálvandi tekin um góð spariavni í landinum. Men samstundis er tað tekin um, at lítil áhugi er at gera íløgur, tí væntaða avkastið av at seta pengar í føroyskt vinnulív, er eftir øllum at døma minni enn væntaða avkastið av at seta pengar í útlendsk virðisbrøv. Nettofíggarognin hjá privatum í útlondum var sambært kravsjavnan hjá Hagstovu Føroya í 1996 umleið 3,6 miljardir.

. . . almenn nettoskuld

Talan er um eitt stórt og vaksandi privat spariavlop, meðan almenna skuldin til útlondum minkaði lítið, inntil avtalan við statin gav landskassanum munandi skuldarminking.

***Landskassin hevði
upprunaliga líta skuld***

Landskassans fíggarviðurskipti

Landskassin hevur verið fyri stórum umskiftum í níti árunum. Afturgongdin, sum byrjaði í 1989, hevði við sær stórt fall í inntøkunum og stór hall á landskassaroknskapinum. Landskassin, sum annars ikki hevði stórvegis av skuld, mátti tí taka lán fyri at hava nóg mikið av gjaldføri. Sostatt øktist nettoskuld landskassans úr góðum 700 miljónum krónum við árslok 1989 upp í knappar 2 miljardir krónur við árslok 1991.

***Skuldarøking,
útreiðsluskerjing og
hægri skattatryst***

Tá bankakreppan kom í 1992 bar ikki longur til hjá landskassanum at skuldseta seg út um tað, sum kravdist av lántøku frá statinum fyri at bjarga bankunum. So samstundis við at skuldin vaks sera skjótt í 1992 og 1993 máttu útreiðslurnar skerjast munandi. Rentuútreiðslurnar hjá landskassanum øktust samstundis nógv.

Í 1993 og 1994 var skattatrystið hert munandi, skuldi tað ikki gerast neyðugt at skerja útreiðslurnar upp aftur meira. Samstundis fór fram ein rættuliga stór umlegging av skattunum frá inntøkuskatti til vøruskatt, fyrst og fremst meirvirðisgjald. Áðrenn 1993 vóru inntøkuskattirnir millum 55 og 60 prosent av samlaðu skattainntøkunum, men frá 1994 og til 1998 telja teir millum 45 og 50 prosent av samlaðu skattainntøkum landskassans. Sostatt er vøruskattur størri partur av inntøkunum hjá landskassanum í seinnu helvt av níti árunum.

**Skattatrystið aftur
lækkað og útreiðslurnar
lítið øktar**

Útreiðslurnar eru øktar nominelt, men hava staðið í stað í realvirði. Tí hevur hefur landskassin megnað at havt eitt lítið avlop av sínum vanligu rakstri og íløgum, hóast ein munandi lækking í skattatrystinum er farin fram síðani 1995. Tá ið ein roknað uppí tær inntøkur, sum stava frá serligari útluting av vinningsbýti og partapeningi í Føroya Banka, hevur avlopið kortini verið rættiliga stórt.

Viðmerkjast kann eisini, at ríkisveitingin í dag er 1/3 av landskassainntøkunum, móti ¼ áðrenn 1990. Landskassin er í so máta vorðin væl meira bundin av inntøkunum frá ríkinum, enn frammanundan.

Talva 8: Inntøkur og útreiðslur landskassans 1992–98.

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Inntøkuskattir	916	858	788	898	827	963	980
Vøruskattir	744	730	947	898	966	954	983
Ríkið	795	814	817	852	867	899	923
Aðrar vanligar inntøkur (uttan rentur)	37	65	47	119	126	78	39
Vanligar inntøkur samanlagt (uttan rentur)	2.493	2.469	2.569	2.715	2.725	2.905	2.925
Vanligar rakstrarútreiðslur (uttan rentur)	2.617	2.268	2.189	2.222	2.213	2.382	2.354
Úrslit (áðr. íløgur, rentur og serligar innt. og útr.)	-124	201	380	493	512	523	571
Íløgur	189	167	127	71	72	70	126
Úrslit (áðr. nettorentur og serligar útr. (netto))	-313	34	253	422	440	453	445
Rentuinntøkur	35	51	29	52	61	45	31
Rentuútreiðslur	257	326	440	466	428	421	340
Nettorentuinntøkur	-222	-276	-411	-414	-367	-376	-309
Úrslit (fyri serligar inntøkur og útreiðslur)	-535	-242	-158	8	74	77	136
Serligar inntøkur	0	0	0	0	0	97	1.050
Serligar útreiðslur	374	2.290	234	0	0	0	0
Serligar inntøkur (netto)	-374	-2.290	-234	0	0	97	1.050
Úrslit eftir nettorentur og serligar útreiðslur (netto)	-909	-2.533	-391	8	74	174	1.186
Landskassaskuld	3.467	6.209	6.406	6.694	6.346	6.331	5.213
Tøkur peningur	633	826	954	1.109	908	1.126	1.300
Landskassaskuld (netto)	2.834	5.383	5.452	5.585	5.438	5.205	3.931

Kelda: Landsroknskapir, Fíggjarmálastýrið, Hagstova Føroya, Landsbanki Føroya

Viðmerkingar: Árið 1998 er ætlað. Árini 1997 og 1996 eru fyriliststøl.

Tann førði politikkurin hevur havt til endamáls at lætta um skattatrystið. Skattatrystið varð vorðið sera høgt, so lættin hevur óiva havt gagnliga ávirkan á búskapin, ikki minst psykologiskt.

Vansar við lítlum avlopi

Vansar eru tó eisini við einum slíkum politikki. Í einum búskapi

á landskassanum

sum tí føroyska, ið er so heftur at fiskivinnuni, fer inntøkugrundarlagið altíð at vera skiftandi. Um landskassin ikki er væl konsolideraður verður tað neyðugt at skerja útreiðslurnar ella hækka skattainntøkurnar, um so verður, at inntøkugrundalagið viknar, eitt nú av vánaligum fiskiskapi ella fiskaprísnum.

Nú er tað tó so, at umstøðurnar hava verið við okkum upp á fleiri mátar.

Fyri tað *fyrsta* hevur tann nýggja avtalan við stjórnina frá juni 1998 við sær:

Avtalan við stjórnina

1. at skuldin hjá landskassanum minkar við 900 miljónum krónum,
2. at 500 miljónir krónur verða avdráttar- og rentufríar inntil/um landskassin fær oljuinntøkur og
3. at annuitetslámsgjaldið til statin verður sett til 324 miljónir krónur (renta 5% p.a., avdráttartíð 20 ár), herav eru 200 miljónir rentur og 124 miljónir krónur eru avdráttur tað fyrsta árið.

Avtalan hevur við sær, at landskassans bruttoskuld minkar niður í 5,2 miljardir krónur. Rentuútreiðslur landskassans minka góðar 80 miljónir krónur í 1998, og annars við út ímóti 190 miljónum árliga. Landskassin fær tó frá 1999 eina økta avdráttarskyldu upp á góðar 120 miljónir krónur. Árligi gjaldførissbatin, sum stendst av avtaluni, er tí ikki 190 miljónir krónur, men heldur 60-70 miljónir krónur.

Stórar eykainntøkur frá Føroya Banka

Fyri tað *næsta* hevur landskassin, sum fyrr nevnt, fingið stórar eykainntøkur vegna tey stóru avlopini í Føroya Banki, ið fyrst og fremst stava frá afturfluttum burturleggingum. Talan er um umleið 100 miljónir krónur í 1997 og 150 miljónir krónur í 1998. Tískil var landskassans vanligar rakstrar- og íløgavlop samsvarandi minni. Við tí lámsgjaldi, sum nú er avtalað, verður avlopið áðrenn inntøkurnar frá Føroya Banka í 1998 góðar 130 miljónir krónur.

Neyðugt við stórum avlopum

Eitt avlop av vanligar rakstrinum upp á góðar 100 miljónir krónur er tó framvegis ov lítið, partvíst tí inntøkugrundarlag landskassans er av tí frægasta í løtuni, partvíst tí rættiliga stórum íløgutørvur er innan eitt nú samferðslu og heilsu. Sostatt er tað skjótt at verandi avlop kann máast burtur.

Er landskassin ov illa konsolideraður. . .

Og hóast landskassaskuldin er minkað við 900 miljónum krónum, so er skuldin framvegis stór. Landskassans bruttoskuld er meira enn hálvaaðru ferð inntøkur landskassans og um 75% av bruttotjóðarúrtøkuni, ið verður mett til 6,7 miljardir krónur fyri 1998. Roknar ein komunanna skuld uppí, so er almenna skuldin um tilsamans 6,7 miljardir krónur ella tað sama sum bruttotjóðarúrtøkan.

. . . kann hann koma til

Við so stórari skuld er tað ikki rætt at lánsfígga mógulig hall hjá

***at birta upp undir
afturgongd***

landskassanum. Tískil má roknast við, at so leingi landskassin ikki er nóg væl konsolideraður, má hann minka um sítt virkseimi, kemur stígur í samfelagsbúskapin. Landskassin verður harvið við til at gera eina móguliga afturgongd árvarligari. Hetta má sigast at vera rættiliga óheppið. Á sama hátt kann grundgevast fyri, at tað kann vera óheppið at minka um landskassans inntøkur ella økja um útreiðslurnar í tíðum við bú skaparligari framgongd.

Hevði landskassin verið betri konsolideraður, hevði hann havt nakað at staðið ímóti við og hevði í ávísan mun kunnað gingið móti samfelagsbúskaparliga rákinum. Skal landskassin konsoliderast nóg væl, má tað árliga landskassaavlopið vera størri enn ætlað fyri 1998.

Kappingarførið

Tá vit tosa um kappingarføri okkara mótvegis útheiminum, er talan oftast um, hvørt útflutningsvinnurnar eru fýrar fyri at framleiða við kostnaðum⁵, sum í minsta lagi ikki eru hægri enn kostnaðirnir í teimum londum, sum selja á somu marknaðum sum vit.

Veldst um kostnaðir . . .

Framleiðslukostnaðirnir eru løn, orka, flutningur, tænastr, hjálparevni og annað, sum verður brúkt í framleiðsluni. Men av hesum er lønin tann størsti stakparturin, og tí er tað eisini oftast ein samanburður millum lønir, ið verður brúktur til at meta kappingarføri millum lond og framleiðslugreinar.

. . . gjaldoyra . . .

Men tá vit meta um kappingarføri okkara á fiskamarknaðinum við eitt nú íslenska fiskivinnu, so mugu lønirnar metast í sama gjaldoyra. Og hetta er mátið, vit her brúka, til at meta um kappingarførið. Í veruleikanum er hetta ikki nóg sigandi, men vit hava ikki annað. Tað er ikki nóg sigandi, tí at tað kann vera so ymiskt hvussu nógv verður framleitt á hvørjum staðnum fyri tað ásettu tímalønina. Um okkara tímaløn er 20% hægri enn tann íslenska, men at tann føroyski flakaarbeiðarin framleiðir 20% størri nógd um tíman, so stendur á jøvnum.

. . . produktivit . . .

Eitt annað, sum manglar í, fyri at mátið av kappingarføri kann verða nóg gott, er eitt mál av kapitalkostnaðinum. Tann føroyski flakaarbeiðarin kundi t.d. framleitt meira um tíman enn tann íslenski, um hann hevði betri maskinur og amboð. Eru kapitalkostnaðirnir minni í mun til kostnaðin av arbeiðsmegi í einum landi enn í øðrum, kann tað ávirka framleiðslukostnaðirnar, og harvið kappingarførið.

Veldst eisini um aðrar fortreytir

Í einum marknaðarumhvørvi, sum støðugt er í broyting, kann kappingarførið hjá einari vinnu broytast, um kappingartreytirnar á onkran hátt verða broyttar. Talan kann vera um broytingar innanlands, ella um broytingar í millumtjóða kappingartreytunum.

Økt útboð frá øðrum londum við lægri framleiðslukostnaðum, kann t.d. fáa prísir at falla á ES marknaðinum. Onnur viðurskipti – sum eitt nú at landbúnaðarvørurnar í ES missa studningin og verða dýrari hjá brúkararum at keypa - kann fáa fiskaprísir at hækka, tí at kjót kappast við fisk sum døgverðamatur.

Umhvørvið í broyting – so at tillaging er neyðug

Hetta er helst eisini støðan hjá føroyskari fiskivinnu í dag: at kappingartreytirnar broytast. Uttaneftir hendir tað á tann hátt, at frystar fiskavørur fáa kapping úr londum eystanfyri, sum hava sera lágar lønarkostnaðir og aðrar eindarkostnaðir í framleiðslu. Tey lond vestanfyri, sum framleiða fiskavørur við hægri lønarkostnaðum, missa marknaðarpartar, og stígur kemur í lønarstøðið. Eisini hava botnfiskasløgini fingið kapping frá bíligari

⁵ Talan er í veruleikanum um *markkostnaðir* (*marginal cost*) og ikki meðal kostnaðir, sum vit her brúka at máta við. Men vit hava ikki annað enn meðal kostnaðir skrásettar.

fiskaslögum.

Í londum, har fiskivinna bara er ein lítil partur av samanløgdu inntøkunum, fær fiskivinnan stuðul – í minsta lagi eina tí – fyri at regionalu inntøkumunirnir ikki skulu gerast ov stórir, ella sum eitt alternativ til arbeiðsloysisstuðul. Hetta letur seg sjálvsagt ikki gera í longri tíð, har fiskivinna er høvuðsvinnan, sum í Íslandi og Føroyum, uttan at tað fær avleiðingar fyri almennu kassarnar og gjaldsjavnan. Tað fær sjálvsagt eisini avleiðingar fyri fiskivinnuna sjálva, tí at studningarnir avlaga kostnaðarviðurskiftini, so at vit fáa ovuríløgur í vinnuna sum heild.

Innanlands broytast kappingartreytirnar við tað at tað almenna – vegna minkandi nettoinntøkur – ikki megnar at veita rakstrarstuðul til fiskivinnu í tann mun, sum fyrr var. Hetta hevur økt um váðan við at gera íløgur.

Tað er henda tillagingin, sum nú fer fram. Hon er torfør, tí hon krevur minking í inntøkum, umlegging av framleiðslu og sølu, rationalisering í øllum liðum, sum so aftur hava sosialar kostnaðir við sær.

Lønartillaging er farin fram

Vit skulu her visa á tekin um, at tað er longu farin fram ein ávís lønartillagingin, við tað at lutfallsligu lønarkostnaðirnir eru minkaðir. At fiskivinnan ikki rættuliga er før fyri at draga kapital til sín, kemur av, at avkastið í fiskivinnu er ikki kappingarført við alternativa plasering av pengunum, og tí er full tillaging ikki farin fram. Hetta sæst eisini á rakstrarúrslitunum hjá fyrirkøktum í fiskivinnuni, sum ikki hevur verið nóg gott seinastu árin.

Tá talan er um styttri tíðarbil, mugu vinnur leggja seg eftir at bóta um kappingarførið, eitt nú við at hava so lágar eindarkostnaðir, at tær eru kappingarførar í prísi á heimsmarknaðinum. Men sum frá líður, er tað hinvegin kappingarførið, sum avger hvussu høggar lønirnar eru herheima, í mun til aðrastaðni. Tí ræður um, ikki bara at leggja seg eftir at trýsta eindarframleiðslukostnaðirnar niðureftir, men eisini at økja um kunnleika- og menningarstigið í landinum, so at vit eru kappingarfør í framleiðslum við høgum avkasti og høgum lønum.

Batnandi kappingarføri kemur av, at framleiðsluevnini batna, og tað økir um altjóða keypsorku okkara, við somu tilfeingisnýtslu. Tess meira vit framleiða av fiskavørum við sama kostnaði, tess meira er íkastið til handilsjavnan og harav øking altjóða keypsorku. Eitt annað, vit tí skulu visa á, er býtislutfallið í uttanlandshandli. Batnandi býtislutfall gevur okkum nevniliga eisini økta altjóða keypsorku fyri somu tilfeingisnýtslu – tí tess meira kunnu vit innflyta fyri sama útflutning.

Effektiva lønarkappingarførið

Til ber at rokna ein vísara, sum kann siga okkum nakað um hvørt lønarkappingarførið gongur fram ella aftur. Ein sovorðin vísari sigur ikki alt, vit vilja hava at vita um kappingarførið, men kann siga ein part av søguni.

Roynd er her gjørd at rokna effektiva lønarkappingarførið, sum kann siga hvønn vegin lønin herheima fer í mun til lønina í teimum londum, sum vit samhandla við. Hesar kanningar vísa, at seinastu árinu eru lønirnar her heima vaksnar minni enn lønir aðrastaðni. Í so máta er kappingarføri okkara batnað. Tá síðani roknað verður um til sama gjaldoyra verður munurin ikki tann sami, men tó eru okkara lønir væl minni vaksnar enn aðrastaðni. Hetta merkir, at var tað bara lønin, sum hevði týdning fyri kappingarførið, so vóru vit í meðal betri fyri nú, enn fyri 10 árum síðan.

Talva 1: Broyting í effektivum lønarkappingarføri

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Løn uttanlands ^{a)}	4,8	3,7	3,3	3,6	4,7	3,8
Løn í Føroyum ^{a)}	1,9	0,1	-0,3	0,0	0,9	1,2
Lutfallslig løn ^{b)}	-2,9	-3,6	-3,7	-3,6	-3,8	-2,6
Effektivt gjaldoyra ^{c)}	2,4	4,0	1,2	4,3	-1,1	-4,9
Lønarkappingarføri ^{d)}	-0,5	0,4	-2,4	0,7	-4,9	-7,5

Keldur: Svenska Arbetsgivarföreningen, Føroya Arbeidarafelag, Føroya Arbeidsgevarafelag, Kunngerðablaðið, Danmarks Nationalbank, Hagstova Føroya
Viðmerkingar: a) Prosentbroyting í mun til undanfarna ár í lønum í egnum gjaldoyra. Útlendsku lønirnar eru vígað meðal í mun til landsins týdning í okkara útflutningi.

b) Munur í prosentbroytingum – útlensk lønarbroyting minus føroyska lønarbroyting. Negativt tal merkir at útlenska lønin veksur frá føroysku.

c) Útlensk gjaldoyru í mun til danska krónu, vígað við útflutningsvektum.

d) Munur í lønarbroyting, tá útlenska lønarbroytingin er umroknað til danskt krónuvirði. Negativt tal merkir at roknað í danskum krónum óktust útlendsku lønirnar meira enn føroyskar.

Munir í lønargongd

Talvan omanfyri vísir lønargongdina herheima og í útlondum. Lønirnar í útlondum er eitt vígað meðal, har vektirnar eru tann týdningur, sum hvørt landið sær hevur sum útflutningsmarknaður hjá okkum⁶. Royndir eru gjørdar við ymsari veking, og endaliga er valt at broyta vektir í 1991 og 1996, alt eftir hvussu handilsmynstrið broytist. Ymsu vektirnar geva tó somu heildarmynd av einum batnandi kappingarføri. Gjaldoyrabroytingarnar eru vígaðar við somu vektum, soleiðis at broytingarnar í krónuvirðinum eru eitt vígað meðal.

- og gjaldoyrabroytingar

... vísa effektiva

Vígaða effektiva lønarkappingarførið verður altso her mett sum

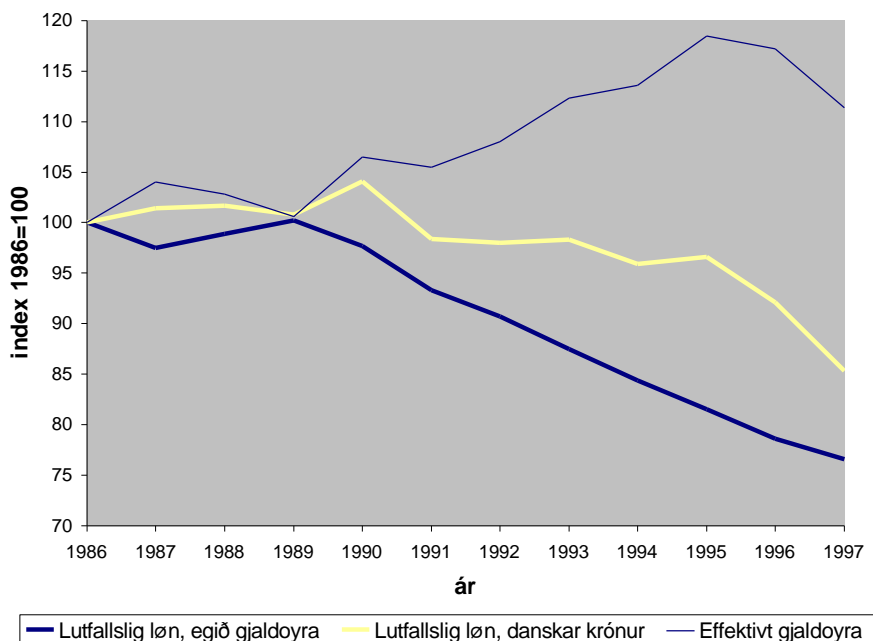
⁶ Rættast hevði helst verið at brúkt dupulta veking – t.v.s. at rokna týdningin av londunum í okkara egna uttanlandshandli umframt týdningin hjá hvørjum teirra á teimum marknaðum, vit handla við.

- lønarkappingarførið*** lønargongdin herheima í mun til útlond, roknað í okkara krónueind. Soleiðis er lønartímin síðani 1990 vorðin eini 20% bíligari her heima, enn hann er í útlondum.
- Størri lønarhækkingar uttanlands*** Bara tvey av árunum síðan 1986 er tað hent, at lønirnar í Føroyum eru farnar meira upp enn vígaða meðalið í útlondum. Tað var í 1988 og 1989, tá vit høvdu lønarhækkingar upp á 6-7 prosent. Hini árinu eru útlendsku lønirnar hækkaðar meira enn tær herheima. Men av tí at danska krónan gjørdist meira verd mótvegis vígaða meðalinum av hinum gjaldoyrunum stóran part av áttati árunum, versnaði effektiva lønkappingarførið okkara frá 1986 til 1990.
- men krónuvirðið togar hinvegin*** Men síðani tá er myndin broytt. Meginparturin av batnaða lønarkappingarførinum í níti árunum stendst tó av, at eingin lønarvøkstur hevur verið herheima, meðan hann hevur verið upp á 3, 4 prosent aðrastaðni. Krónuvirðið hevur flestu árinu gingið okkum ímóti, men síðan útflutningurin til Bretlands øktist, og bretska punduð styrktist mótvegis krónuni, hevur eisini gongdin í gjaldoyravirðinum bøtt um kappingarførið.
- Annars veldst um produktivitæt*** Men umframt handilsvígaða effektiva lønarkappingarførið, veldst um hvussu nógv verður framleitt fyri hvørja tímalønina. Tað veldst um produktivitæt. Hetta er torførari at kanna, men norðurlenskar kanningar eru í gongd⁷, sum seinni kunnu fara at siga nakað um produktivitæt umborð á fiskiskipum og á flakavirkjum í Føroyum, Íslandi og Noregi. Her veldst um tilrættalegging av arbeidsgongdum og flutningi, eins væl og um dygd av hølum og útgerð.
- og røkt av marknaðum*** Aftrat veldst sjálvandi um hvørt vit megna at selja vørunar eins væl og okkara kappingarneytar. Um vit duga at koma okkum frammat, har prísirnir eru bestir. Og um vit duga at brúka vitanina um marknaðin, til at geva vørunum ta dygd og tað snið, sum marknaðurin vil hava.
- Vit eru betri fyri í dag -*** Man kann tí siga, at effektiva lønarkappingarførið er batnandi, og at vit tí hava betri fortreytir fyri at klára okkum á marknaðinum. Hetta er nokk meginorsøkin til at umsetningur í mun til lønarkostnaðin er vaksin. Trúligt er at produktivitetsvøkstur eisini hevur verið í framleiðsluni á fiskavirkjum, so at arbeidstíðin fyri hvørja framleidda eind er minni.
- Men enn er helst nógv, sum kann gerast fyri at effektivisera framleiðslu, flutning, sølu og marknaðarrøkt, tí líkt er ikki til at vit í nóg stóran mun hava heystað fruktirnar av lækkaða relativa kostnaðinum.
- ... og væntandi eisini*** Eftir forsagnum hjá OECD fer kostnaðurin av lønum í ídnaði at vaksa eini 3-5% í Bretlandi og meira enn 4% í Danmark í 1998 og 1999. Hesi londini keypa í dag næstan 60% av útflutningi okkara,

⁷ Hetta er kanning, sum Háskóli Íslands stendur fyri, og sum er fíggað av eitt nú Norrøna Atlantssamstarvinum, NORA.

komandi árin

og ávirka tí kappingarførið nógv mest. Bæði londini hava rímiliga stóran realan búskaparvøkstur, og byrjandi tekin til inflasjón og lønarhækkingar gera tað trúligt, at eindarlønarkostnaðirnir fara at vaksa.

Mynd 1: Lutfallsligur lønarkostnaður 1986 – 1997

Kelda: Føroya Arbeðarafelag

Viðmerking: "Lutfallslig løn í egnum gjaldoyra" vísir hvussu føroyska tímalønin er í mun til eitt vígað meðal av útlenskum tímalønnum, soleiðis at tá grafurin fellur, verða føroyskar lønir minni í mun til útlenskar, og kappingarførið batnar. Tá eru tær uppgjørdar hvør í sínum gjaldoyra. "Effektivt gjaldoyra" vísir hvussu danska krónan er í mun til eitt vígað meðal vt útlenskum gjaldoyrum. Tá grafurin fer uppeftir, styrktir danska krónan, so at kappingarførið versnar. "Lutfallslig løn, danskar krónur" vísir føroysku tímalønina í mun til eitt vígað meðal av útlenskum tímalønnum, umroknaðar til danskar krónur. Tá grafurin fellur, batnar kappingarførið.

Lønarvøkstur í Bretlandi

Styrkingin av bretska pundinum, eins og varisligur penga- og fíggiarpolitikkur, hevur hildið bretska inflasjónini á rímiliga lágum støði. Men styrkingin av pundinum kemur okkara kappingarføri til góðar. Trúligt er tó, at prís- og lønarhækkingar í Bretlandi fara at vera rímiliga stórar komandi árin, og at búskaparvøkstur fer at minka.

- og helst eisini Íslandi

Ísland, sum er kappingarneyti okkara á útflutningsmarknaðinum, hevur havt stórar lønarhækkingar seinastu árin. Lønirnar fóru upp við í meðal góð 5% í 1997, og væntandi verður eins stórus vøkstur í 1998, um ikki uppafur størri, sambært National Economic Institute, Tjóðarhagstovuni í Íslandi.

Økiskapping um feska

Bretland hevur stóran týdning fyri meðal kappingarførið okkara, tí

fiskin

so stórir partur av útflutninginum fer hagar. Ísland hevur harafturímóti lítlan týdning fyri tað her roknaða meðal kappingarførið, men hóast tað, so hevur tað týdning fyri okkum, hvussu kappingarførið okkara mótvegis Íslandi er. Kappingin um ísaðan, rundan fisk, er á einum avmarkaðum økismarknað, sum umfatar serliga Bretland og Ísland, men eisini Noreg og Danmark.

Talva 2: Prosentroytingar í heildarlønarkostnaðum og gjaldoyra í Føroyum, Bretlandi og Íslandi

	91/92	92/93	93/94	94/95	95/96	96/97
Lønarbroyting í egnum gjaldoyra						
Bretland	4,9	1,7	1,1	3,9	3,9	4,8
Ísland	5,0	5,6	-2,3	7,0	7,0	5,1
Føroyar	1,9	0,1	-0,3	0,5	0,5	1,2
Gjaldoyrabroytingar						
Dk.kr/£	-5,8	-8,3	-0,2	-3,5	-3,5	19,6
Dk.kr/Ísl.kr	-3,7	-8,4	-5,3	-2,2	-2,2	7,1
Lønarbroyting í donskum krónum						
Bretland	-0,9	-6,6	0,9	0,4	0,4	24,4
Ísland	1,3	-2,8	-7,6	4,9	4,9	12,2
Føroyar	1,9	0,1	-0,3	0,5	0,5	1,2

Keldur: Svenska Arbetsgivarförningen, Hagstova Føroya, Danmarks Nationalbank, Þjóðhagstofnun

Viðmerking: 1995 er mett, tí tøl vóru ikki tøk. Lønirnar eru samanlagdir kostnaðir arbeiðsgevarans av arbeiðstímanum í framleiðsluánaði.

Síðan 1994 hevur árligi lønarvøkstururin verið millum 4 og 7% í Bretlandi og Íslandi, og um somu tíð hevur mesti lønarvøkstururin í Føroyum verið gott 1%. So at arbeiðsgevarans lønarkostnaðir í Føroyum eru lutfallsliga smærri í dag á økismarknaðinum, sum feskur fiskur kappast á.

Krónan tó viknað í 97

Danska krónan styrktist mótvegis bæði enska pundinum og íslendsku krónuni í fleiri ár fram til 1996, og tað kom kappingarføri okkara illa við. Men í 1997 styrktust bæði gjaldoyru mótvegis donsku krónuni, so at síðan 1994 eru lønarkostnaðirnir í Bretlandi og Íslandi vorðnir umleið ¼ dýrari enn í Føroyum, roknað í sama gjaldoyra, donskum krónum. So í meðal er effektiva lønarkappingarførið okkara nógv batnað, eisini á hesum økisavmarkaða feskfiskamarknaðinum í Norðuratlantshavi.

Bretland hevur annað slag av arbeiðsmarknað

At Bretland hevur aðrar skipanir í lønarviðurskiftunum á arbeiðsmarknaðinum, hevur sjálvandi týdning. Har er ikki galdandi normalløn í øllum vinnum, sum herheima. Á skotskum

fiskavirkjum fáa starfsmennirnir ekki eins lön, tí ymsar lönir eru fyrir tey ymsu starfsmenninum. Haraftrat eru akkord- ella ískoyttisskipanir (bonus), sum hava við sær, at fyrir sama starfsmenni verður latin ymisk lön, alt eftir um starfsmennin er royndur ella óroyndur.

Men hóast tað, so hækka allir lönarkostnaðir, tá meðal lönarstöðið fer upp. At meðal lönarstöðið fer upp við 10 prosentum stendst av ymsum lönarbroytingum fyrir tær ymsu vinnugreinirnar, tí lönarspjáðingin er tradisjonelt stór í Bretlandi. Men trúligast er, at so við og við ávirkar ein meðal lönarhækking allar vinnur og øll lönarstig.

Býtislutfallið

Hvat er býtislutfall ?

Býtislutfallið er lutfallið millum vísitølini fyrir eindarvirðini í útflutningi og innflutningi. Veksur býtislutfallið, merkir tað, at eindarvirðini á útflutningssvørunum øktust meira enn eindarvirðini á innflutningssvørunum. Vaksandi býtislutfall vísir tí, at vit, so at siga, fáa meira innflutning fyrir hvørja eind av útflutningi, enn frammanundan – altjóða keypsorkan økist.

At býtislutfallið (index 1970 = 100) í 1996 var 66 merkir, at vit fyrir somu nøgd í útflutningi sum í 1970, kundu keypa 66% av innflutningi í mun til 1970. Í so máta eru okkara útflutningseindir vorðnar bíligari í mun til innflutningseindirnar. Hetta krevur, at vit mugu útflyta tess størri nøgd, fyrir at hava ráð at innflyta somu nøgdir.

Sum frammanundan sagt hevur gongdin í býtislutfallinum somu ávirkanir á búskapin sum broytingar í kappingarførinum. Men trupulleikar eru at gera rættvísandi empiriskar mátarar fyrir búskaparlig fyrbrigdi. Tí her er brúk fyrir at gera upp, um eindarprísvøksturin fyrir tær vørur vit framleiða til útflutnings stendur mót við eindarprísvøksturin á teimum vørum vit innflyta. Og tað kann vera sera torført at meta um, tí at serliga tær vørur vit innflyta, hækka ikki bara í prís, men broyta eisini skap og dygd, sum frá líður. Tað er torført at gera upp eindarprísina á teldum, bilum og øðrum, sum heilt broyta skap og príslegu, so hvørt sum vørurnar verða tøkniliga broyttar. Tá er kanska lættari at fylgja útflutningsvørunum í prís, men tær broytast eisini í dygd, eins og summar vørur leggjast aftrat, sum ikki vóru útfluttar áður.

Útflyta fisk –

- innflyta allar vørur

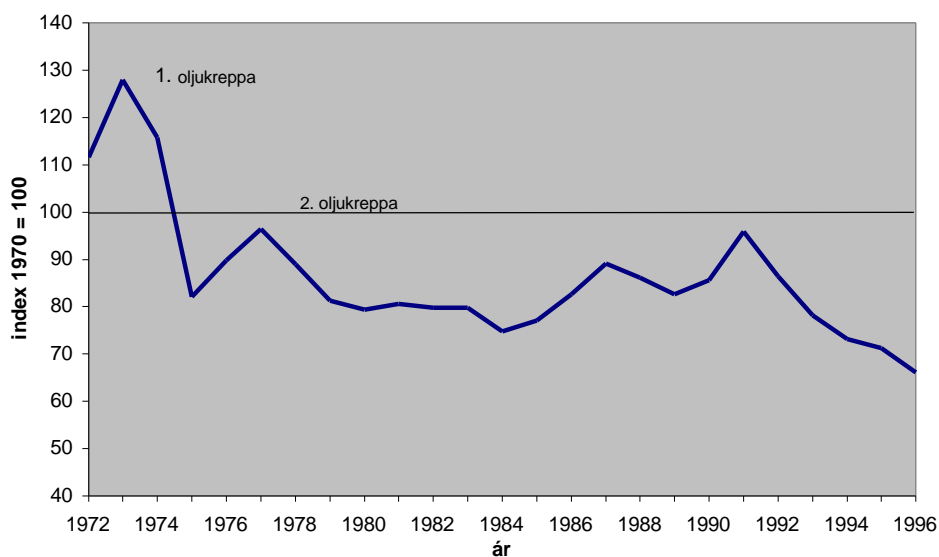
Útflutningur okkara er mestsum bara fiskur, meðan innflutningurin er eitt breitt úrval av nýtsluvørum, íløguvørum, varandi nýtsluvørum, vørum til framleiðslu av ymsum slag o.a. Alt eftir hvussu munurin er í eindarprísgongdini á innflutningsvørum og útflutningsvørum, broytist býtislutfallið. Man kundi havt illgruna til at samansetingin av innflutningsvørum er av meira góðskaðum vørum á teknologiskt hægri stigi enn útflutningsvørunar, og at tær

yvir longri tíðarskeið hava lyndi til at vaksa meira í prísi enn fiskavørur.

Feskur fiskur lágan eindarprís

Haraftrat hevur gongdin, serliga seinastu tvey árin, verið tann at vit hava útflutt lutfallsliga minni av góðskaðum vørum og meira av feslum og frystum rundum fiski, bæði botnfiskasløgum og uppsjóvarfiski. Hetta økir um nøgdin, men tað eru vørur við lágum eindarprísi.

Mynd 2: Býtislutfallið 1972 - 1996

Kelda: Hagstova Føroya, Danmarks Statistik og egnar útrokningar

Versnandi bítislutfall

Eftir myndini av bítislutfallinum at síggja, so eru fall, sum hava givið okkum verri bítistreytir. Tann fyrsta oljukreppan í 1973 fekk bítislutfallið rættuliga langt niður, og tað versnaði aftur av aðru oljukreppuni í 1978/79. At oljan so gjørdist bíligari mitt í 1980'unum, bøtti eitt sindur um bítislutfallið, men ikki so nógv at vit nakrantíð hava fingið varandi bata í tað. Seinastu árin, sum bítislutfallið er roknað, 1990-1991, er framgongd í bítislutfallinum.

Bítislutfallið eftir 1991 –

- øðrvísi roknað . . .

Men rokna vit bítislutfallið fram 5 ár frá 1991, og ístaðin fyri hagfrøðisliga roknaðu eindarprísirnar í innflutningi seta brúkaraprístalið í Føroyum sum var tað eisini "innflutningeindarsprístal", so fellur bítislutfallið árin frá 1991 til 1996. Hvørt brúkaraprístalið er rættvísandi, og tí kann brúkast til at meta um eindarprísirnar í innflutningi, er ivasamt⁸. Vanliga hava

⁸ Brúkaraprístalið er eitt Laspeyres index, meðan eindarprístølini í uttanlandshandli eru Fisher index – kvadratrótin av produktinum av Laspeyres og Paasche indexunum. At deflatera innflutningin hjá okkum við danska útflutningseindarprístalinum, gevur tó næstan sama úrslit, sum tá vit deflatera við okkara brúkaraprístali.

hesi bæði prísindex fylgst rættuliga nær, men seinast í áttati árinunum og fram til 1991 vaks okkara prístal framum eindarprísirnar í innflutningi. Royndir við at brúka danska útflutningsprístalið geva líknandi úrslit sum tá vit brúka føroyska brúkaraprístalið, og tað styrkir trúna uppá mettu gongdina. Tað einasta vit kunnu siga, er tí, at um innflutningsprísirnir fylgdu okkara egna prístali – ella donsku eindarprísunum í útflutningi - hesi seinastu árin, so er bítislutfallið versnað frá 1991 og fram til 1996. Væntandi er tað so aftur batnað nakað í 1997, nú vit hava havt so góðar fiskaprísir.

... men óiva fallið

Í tann mun sum bítislutfallið í uttanlandshandlinum sigur nakað um altjóða keypsorkuna, hevur hon verið rættuliga støðug fram til 1992/93, tó á nakað lægri støði enn fyrst í sjevtiárunum. Nøkur bakkøst hava verið, eitt nú av oljukreppum og øðrum ávum, meðan framgongd hevur verið, eitt nú av fallandi útboð av fiski á marknaðinum, so at útflutningsprísirnir eru hækkaðir. Tann parturin av bítislutfallinum, sum vit hava gitt um her, er ikki nóg gott grundarlag at brúka til haldfastar niðurstøður, men gevur eina ábending um at bítislutfallið hevur verið rættuliga støðugt í longri áramál, eftir bakkøstini av oljukreppunum, men at tað kann vera versnað hesi seinastu árin, kanska serliga av at vit eru farin at útflyta lutfallsliga meira av vørum við lægri eindarprísi.

Kappingarførið hjá útflutningsvinnunum

Tær vinnurnar, sum framleiða vørum til útflutnings beinleiðis, eru sjálvandi fyrst og fremst fiskavirkini og alivirkini. Fiskiskipini, sum selja beinleiðis til onnur lond, standa sjálvandi eisini í beinleiðis kapping við fyrirkur úr øðrum londum, sum selja á sama marknað. Men eisini tey fiskiskip, sum selja til føroysk fiskavirki, eru ávirkað av altjóða kapping, tí prísurin, tey fáa fyri fiskin, verður settur alt eftir um virkini kunnu keypa hann við endaliga söluprísinum á útlendskum marknaði í huga. Somuleiðis er øll alivinnan í beinleiðis altjóða kapping.

Skifting av avlopi millum virki...

Serliga fiskavirkini hava havt torført við at fáa nóg mikið til rentur og avdrátt, tó at umsetningurin fyri hvørja lønarkrónu hevur verið vaksandi. Kappingin á marknaðinum er hörð, og ójavna tilgongdin av rávøru hevur ikki bøtt umstøðurnar til at effektivisera framleiðslu og røkja marknaðin. Virkini hava ikki í nóg stóran mun fingið lagað seg til bótta lønarkappingarførið og viðrákið í prísunum.

... og skip

Skipini hava havt trý ár, hvørt betur enn annað til fiskiskap og prís. Hetta hevur givið teimum eitt skotbráð, tí samstundis hevur rentan verið lág og meðal skuldin í flotanum lítil, hóast skipini eru ymiskt fyri. Eftir øllum at døma hevur fiskiskipaflotin sum heild havt rímulig avkast av kapitalinum hesi seinastu 3 árin, tí umstøðurnar

hava verið til vildar.

Vánaligur rentabilitetur

Men at kapitalavkastið í fiskivinnu sum heild – fiskavirki og skip – ikki er kappingarført við alternativu kapitalíløgurnar, sæst av at sparingin í Føroyum í stóran mun verður plaserað í øðrum londum, so at privata nettoognin uttanlands støðugt er vaksandi. Hetta hendir, hóast at miðalaldurin í fiskiskipaflotanum økist alsamt og tørvur er á íløgum í effektivisering av fiskavirkjunum.

- illa kappingarførur við alternativar plaseringar av kapitali

So leingi sum kapitalavkastið í føroyskari fiskivinnu ikki er kappingarført við alternativu plaseringarnar, so fer tað sum frá líður at merkjast á fallandi realum inntøkum og støðugum arbeiðsloysi. Tí er tað so umráðandi, at reglur og umstøður fyri at reka virksema í fiskiskapi verða soleiðis lagdar, at fyrítøkurnar kunnu hava eitt kapitalavkast, sum er kappingarført við alternativar plaseringar. Tí vit fáa ikki íløgur í fiskivinnu av tjóðskaparligum ella lokalpatriotiskum ávum, sum eru varandi og bera seg, um avkastið ikki er kappingarført.

Tí ilt við at fáa kapital – og onkuntið fólk

Og somuleiðis fer fiskivinnan, á landi serliga, at fáa ilt við at fáa fólk, um hon ikki er før fyri at geva fólkinum eina løn, sum er kappingarfør við lönir í øðrum vinnum, har kunnleikakravið og arbeiðsviðurskiptini er sambærilig. Uttan minstulønina til fiskimenn og ískoytislønina frá arbeiðsloysisskipanini til fólkid á flakavirkjunum, høvdu valla eins nógv fiskiskip siglt og so nógv virki verið opin.

Mangt bendir á, at tá ríkiligt er av arbeiði í landinum, fáa flakavirkini illa fólk og fiskiskipini hava ilt við at fáa manning. Tí tá fara nógv heldur í annað arbeiði, har lønin kanska er betri, arbeiðsumstøðurnar lagaligari ella frítíðin meira. Tá ríkiligt var av arbeiði at fáa mestsum øll áttati árin, valdu helst nógv handilsvinnu, flutningsvinnu, byggivinnu ella tænastráttur fram um fiskivinnuna. Fiskivinnan hevur í góðum tíðum kanska lyndi til at gerast ískoytisvinna.

Av tí at hesi somu árin vóru merkt av, at politiski myndugleikin tryggjaði kapitalin væl, sum fór til fiskivinnuna, skortaði ikki upp á íløgupening. Almennu veðhaldini tryggjaðu íløgukapitalin, og almennir studningar tryggjaðu raksturin.

Men tá arbeiðsloysi er, hava flakavirki og fiskiskip kanska ikki so ilt við at fáa fólk. Hetta er ikki bara av tí einfaldu orsök, at tá er meira at taka av hjá fyrítøkum í fiskivinnu, men eisini av tí at inntøkan í fiskiskapi kann saktans vera rímliga góð, hóast kreppa annars valdar í stórum parti av búskapinum.

Men hóast tað, so sær ikki út til, at fiskivinnan hevur lætt við at fáa kapital, nú fleiri av studningunum eru burturblivnir og atgongdin til alment veðhald er svunnin burtur. Tað hevur víst seg torført at fáa annan kapital í fiskavirkini, enn tann, sum kemur úr Framtaksgrunninum, og íløgurnar í skip eru sera smáar í mun til

tørvin og í mun til fløguupphæddirnar áður. Tað er ikki tí at ov lítil kapitalur er til, men heldur tí at fyrirtøkurnar í fiskivinnuni ikki eru kappingarførar í rentabiliteti við alternativar plaseringar.

Í innlendsku kappingini um kapital og arbeiðsmegi, hevur fiskivinnan torført við at klára seg. Í lýtuni er tað fiskavirking á landi, sum serstakliga ikki er kappingarfør við aðrar vinnur innanlands um tilfeingið. Men tað hava eisini verið tíðir, har fiskiskipini høvdu ilt við at fáa fólk, tí aðrar vinnur bjóðaðu betri viðurskifti – hóast fiskivinnan tá fekk stóran almennan studning.

At fiskiskipini fáa fólk, sum nú er, kemst av at fiskiskapurin hevur verið góður og prísirnir somuleiðis, so at manningarpartarnir í stórum parti av flotanum hava verið góðir. Men ikki minni tí at restin av samfelagnum hevur fyri ein part ligið lamið. Tá inntøkurnar vaksa í eitt nú byggivinnu, handli og øðrum virksemini á landi, so stendur á at fáa manna skipini og at fáa fólk til flakavirkini.

Reallønarfall

**Batnandi
lønarkappingarføri –
verri realløn**

Tað er ikki kostnaðarleyst at kappingarførið batnar vegna lægri lønarkostnaðir. Tí tað kemst fyrst og fremst av at lønirnar í Føroyum eru vorðnar minni í mun til útlenskar lønir. Hetta merkir sjálvsagt eisini, at keypsorkan hjá føroyskum løntakarum er vorðin tilsvareandi minni, tí innfluttu vøruprísirnir hækka við kostnaðarprísinum í framleiðsluni uttanlands.

**- men versnandi realløn
av vánaligum
kappingarføri**

Hinvegin er tað heldur ikki kostnaðarleyst, at kappingarførið stendur í stað ella versnar. Tí tá koma fyrst útflutningsvinnurnar í trupulleikar, og so hvørt sum framleiðslan hjá teimum minkar, fáa eisini aðrar vinnur trupulleikar. Versnandi kappingarførið førir soleiðis til arbeiðsloysi og lægri lønir.

**Betri produktivitet –
hægri realløn**

Men batnar kappingarførið, tí at vinnurnar gerast meira produktivar, ella tí at tilfeingi verður flutt til vinnur við hægri produktiviteti, er eingin sosialur kostnaður av batnaðum kappingarføri – tvørtur ímóti er tá grundarlag fyri hægri realari keypsorku.

Sum mát fyri lønargongdini er her roknað nominell løn, tøk løn eftir skatt og tøk realløn ella keypsorkan hjá árslønnum fyri ófaklærd. Lønir eru so ymiskar, og gongdin í lønarlagnum er ein samanseting av gongdini hjá ymsum lønarbólkum.

Útrokningargrundarlagið er tímalønin hjá ófaklærdum arbeiðarum íroknað frítíðarløn, roknað upp til ársløn, alt eftir hvussu nógvir arbeiðsdagar eru í árinum. Lønin er skattað, sum var talan um stakan løntakara, meðan kommunuskattaprosentið, sum brúkt er, er vígaða meðalprosentíð fyri allar kommunurnar.

Av tí at útrokningargrundarlagið ikki umfatar rentuútreiðslur, fáa rentulækkingarnar onga ávirkan. Reala keypsorkan hevði verið nakað hægri, um rentulækkingarnar fingur ávirkan. Her er sostatt heldur ikki tikin hædd fyri, at húskini móguliga hava havt aðrar ískoytisinntøkur ella fyri broytingum í arbeiðstíð, hesi árin tøka reallønin er lækkað.

Talva 3: Løn hjá ófaklærdum 1990 til 1998

Ár	Ársløn	Tøk ársløn	Tøk realársløn
1990	100	100	100
1991	101	100	96
1992	102	99	95
1993	101	95	85
1994	102	92	81
1995	102	92	78
1996	103	99	83
1997	102	101	81
1998	102	103	80

Kelda: Føroya Arbeiðarafelag og egnar útrokningar

Viðmerking: Fyri árið 1998 er roknað við, at prístalið veksur 3% í mun til 1997.

Nominel løn óbroytt

Tann nominella lønin hevur so gott sum staðið í stað, og tað hevur givið okkum ein fyrimum í kappingarføri, samstundis sum tað hevur minkað um keypsorkuna hjá løntakarunum.

Tøka lønin vaksin aftur

Skattalættarnir hava havt við sær, at seinastu 4 árin er tøka lønin eftir skatt økt meira enn útgoldna árslønin, so at hon í dag er hægri enn í 1990. Hetta hevur bøtt um keypsorkuna, men av tí at prísirnir samstundis fara upp, so hevur reala tøka lønin sama virði í 1998 sum í 1994. Men síðani 1990 er tøka reala lønin fallin 20%. Hevði rentufallið verið íroknað, var reallønarfallið ikki so stórt.

- men tøka reallønin fallin

Soleiðis hevur gongdin verið í hesari serligu lønini, sum valt er at lýsa. Lønin hjá ófaklærdum er mest vanligi lønin í fiskavirkjum, so hon er relevant at kanna. Helst kenna ikki allir lønarbólkir sína støðu aftur í hesari gongdini, tí lønir eru so ymiskar. Men nógv av fyribrigdunum í útrokningini eru felags fyrir lønir, sum liggja nærhendis hesari: landsskattastigin er tann sami, kommunuskattaprosentið, prístalsgongdin, arbeiðsmarknaðargjöld o.s.fr.

Fiskiveiða, fiskavirking

Búskaparkreppan stóðst av . . .

Tann sjónliga búskaparkreppan, sum breyt fram frá 1989 til 1993, stóðst í veruleikanum av einari meira grundleggjandi bygnaðarkreppu, sum gjørdist sjónlig tá umstøðurnar vildu tað. Tað, sum vit her kalla búskaparkreppa er sjálv minkingin av inntøkum og harav eftirspurningi, sum longu fór at merkjast í 1989. Kreppur raka javnan búskapin í øllum londum, men hvussu meinar tær eru, veldst ofta um grundleggjandi viðurskifti í búskapinum. Tað veldst eisini um, hvussu búskaparliga stýringin er gjøgnum kreppuna. Men eru grundleggjandi bygnaðartrupuleikar í búskapinum, kunnu teir gera slíkar kreppur torførari enn annars vildi verið.

- rentabilitetskreppu

Fiskivinnan, bæði á landi og sjógvi, hevði í veruleikanum hall av egnum rakstri, men kundi halda fram tí at tað almenna fíggaði hallið. Hesin parturin kann kallast ein *rentabilitetskreppa*. Trupulleikarnir av at fáa fyrirøkurnar í fiskiskapi og fiskavirking á landi at bera seg av egnum rakstri, og at hava nóg mikið til nýløgur, eru ikki loystir enn.

- ovurlánskreppu

Flestu reiðaravirki og fiskavirki høvdu fingið so stórar fíggaarskuldir, at ongin møguleiki var at forrenta tær við rakstrinum – ein *ovurlánskreppa*. Her er komin ein loysn fyri vinnuna, við tað at skuldin er sanerað niður, eins og veðhaldini eru fallin á landskassan. Men trupulleikin livir víðari, við tað at skuldin hjá fyrirøkunum er vorðin skuld hjá landskassanum, og harvið borgarunum.

- ovuríløgukreppu

Og íløgurnar í fiskiskip og fiskavirkir vóru so stórar, at framleiðsluorkan á landi og sjógvi, var nógv størri enn rávørugrundarlag var til – soleiðis var tað eisini ein *ovuríløgukreppa*. Ovuríløgukreppur hava serligan týðning, tá talan er um endurnýggjandi náttúruilfeingi, sum fiskur er. Tí ov stór fiskiorka kostar ikki bara meira enn ráðiligt er, hon minskar eisini um samanlagda fiskiskapin, so at úrtøkan samanlagt verður minni. Hesum trupulleika eru vit ikki sloppin undan enn.

- stýriskreppu

Ein *stýriskreppa* var tað eisini, tí at tað almenna skundaði undir lántøkuna og íløgugongdina við almennum veðhaldum. Tað almenna ávirkaði eisini rentabilitetin við tað, at rakstrarstudningarnir lokkaðu fleiri upp í framleiðsluna, enn rávørugrundarlag var til.

Útloysandi orsøkirnar

Eftir øllum at døma er helst rættast at siga, at tað vóru tvær orsøkir til kreppuna, sum breyt út í føroyskum búskapi.

. . . manglandi kredittir

Tann, sum kom fyrr, var hvøkkurin, sum stóðst av at kredittveitingin til Føroya varð steðgað, og harvið eisini at innlendsku kredittirnir blivu skerdir. Grundleggjandi hendi hetta, tí at skuldarbundnu fyrirøkurnar ikki høvdu rentabilitet til at bera skuldarskyldur sínar, tí at veðhald gerast effektiv og

fíggingarstovnarnir fáa gjaldførstrupulleikar. Tann fyrri hvøkkurin byrjaði sostatt við, at tann lánsfíggingjaði parturin av aktivitetinum, sum var rættuliga stórir, fekk eitt bakkast.

... og fiskaloysi

Men stutt eftir minkaði veiðan av upsa, toski, eins og einstøkum øðrum fiskasløgum eisini. Minkingin í veiðuni av toski var ógvuslig, og stóðst av at gýtingarstovnurin kom niður á nakað av tí lægsta, hann nakrantíð hevur verið mátaður, helst bæði av ovfiskiskapi og náttúrligum ávum. Botnfiskaveiðan fall niður í eina góða helvt av tí, hon var síðst í áttati árunum.

Hóast vit siga, at kreppan hevur bara verið ein, so hava kreppuorsøkirnar í minsta lagi verið tvær heilt ymiskar, hóast tær komu nærum somu tíð: kredittirnir til Føroya verða steðgaðir, og fiskiskapurin undir Føroyum minkar munandi.

... og prísfalli

Ein triðja – heilt sjálvstøðug – orsök er, at prísirnir fyri fisk á altjóða marknaðinum, fullu munandi frá 1991.

Tað er torført at meta um, hvussu stór árin hvør av orsökunum hevur havt, men vist er, at tann parturin av kreppuni, sum stóðst av ovurfiskiskapi og náttúrugivnum⁹ ávum og prísfallinum á fiski, hevur kanska verið mettur alt ov lítil.

***Beinleiðis inntøku-
missurin 400 miljónir***

Tann beinleiðis ávirkanin í sjálvum sær av minkandi veiðuni er ivaleysa stór til at verða nevnd verulig búskaparkreppa. Vegna versnandi fiskiskap minkaðu hýrurnar við føroyskum fiskiskipum einar 250 miljónir millum 1991 og 1993. Og av tí at eini 40.000 tons færri vórðu latin føroyskum flakavirkjum, minkaðu løngjaldingarnar í flakavinnuni við 150 miljónum. Tað vil siga at løngjaldingarnar minkaðu 400 miljónir frá 1991 til 1993 í fiskiskapi og fiskavøruframleiðslu – allarmest vegna fiskaloysi og prísfalli, hóast nakað av minkingini kann stava frá trongum fíggingjarkorum í flotanum.

*... men samanlagði
missurin væl størri*

Hesar 400 miljónirnar í mistari inntøku í útflutningsvinnuni, minkaðu munandi um samlaða eftirspurningin í landinum. Rokna vit eftirspurningsávirkanina av teimum pørtunum sum fara til skatt, sum fara til sparing, til innflutning og nýtslu í Føroyum, so kunnu vit meta um hvussu nógv samlaði eftirspurningurin minkaði bara av fiskaloysi og prísfalli. Og harav kunnu vit meta um, hvussu nógv samlaðu lønargjaldingarnar minkaðu av hesum ávum. Ein slík eftirkanning vísir, at tað er innan fyri rímligt mark, at samlaðu inntøkurnar í landinum minka góðar 800 miljónir, tá inntøkurnar í fiskiskapi og fiskavirking minka 400 miljónir.

***Eftirspurningurin
minkaði í tveimum
umførnum***

Samanumtikið ber til at siga, at innlendski eftirspurningurin minkaði frá miðjum ári 1989 til miðjuna av 1991 vegna tað at inn- og útlenskir fíggingarstovnar táttaðu í fíggingina av

⁹ Hvussu stóra ávirkan ovfiskiskapur hevði, og hvussu stóra ávirkan broytt náttúruviðurskifti høvdu – og hava - á tilfeingið í havinum, er ilt at meta um.

virksseminum. Tá minkaðu løngjaldingarnar samanlagt einar 300 miljónir. Men frá miðjum ári 1991 til miðjuna á 1994 minkaði eftirspurningurin serliga vegna vánaligan fiskiskap. Tá minkaðu løngjaldingarnar umleið 900 miljónir. So samanlagt ber til at siga, at av teimum 1,3 miljardum, sum minni vórðu útgoldnar í lønum frá 1989 til 1994, stavar tann fyrsti triðingurin mest frá kredittkreppuni, meðan teir tveir triðingarnir stava mest frá minkandi fiskiskapi.

Ein onnur ávirkan hevur verið broytti atburðurin hjá borgarunum, tá kreppan sást koma. Fólk verða meira varin í nýtsluni og økja sparingina (tey, sum høvdu nakað at spara av), tá vandin fyri minkandi inntøkum og arbeiðsloysi hótta. Av hesum minkaði eftirspurningurin eisini, so at tær metingar, sum her eru gjørdar um ávirkanina av hvørjari orsök sær, skulu takast sum ein ábending, heldur enn nakað annað.

Vaksandi inntøkur

Framgongdin í eftirspurningi, sum verið hevur síðan 1994, stavar í fyrsta umfari frá vaksandi inntøkum í fiskiskapi, men síðani eisini frá flestøllum øðrum vinnum. Tó hevur saneringsviðgerðin av skipum og virkjum havt týdning, eins og minnst skal til, at eftirspurningurin var komin niður á eitt óvanliga lágt støði.

- men rentabiliteturin ikki góður

Hóast vaksandi inntøkur í fiskiskapi, so tykist sum at flotin klárar ikki at forrenta nóg stóran kapital. Tað eru heldur ikki tekin um, at virkini klára tað. Fiskivinnan hevur enn ikki umstillað seg til eitt lív uttan studning. Fiskivinnan fekk í 1997 einar 120 miljónir í studningum, tá vit rokna minstulønarskipanir uppí. Haraftrat er skuldin í skipunum í stóran mun sanerað burtur. Virkini fáa so at siga ongan studning, men har er skuldin eisini minkað munandi, eins og almennur íløgupeningur hevur bjargað einum parti. So vit hava enn ikki fingið eina fiskivinnu, sum stendur á egnum beinum.

Feskfiskaútflutningurin

Í 1997 fóru sløk helvtin av hýsuni og ¼ av toskinum av landinum sum óvirkað vøra.

Samfelagsligur missur

Eftir bestu metum minskar hetta munandi um tær faktorinntøkur, sum vit fáa burtur úr fiskivinnuni sum heild. Góðar grundir eru tí til at hugsa um, hvussu hesin samfelagsligi missurin kann minkast, uttan at tað tó avlagar tilfeingisnýtsluna, og í ov stóran mun ávirkar kappingarførið, sum frá líður.

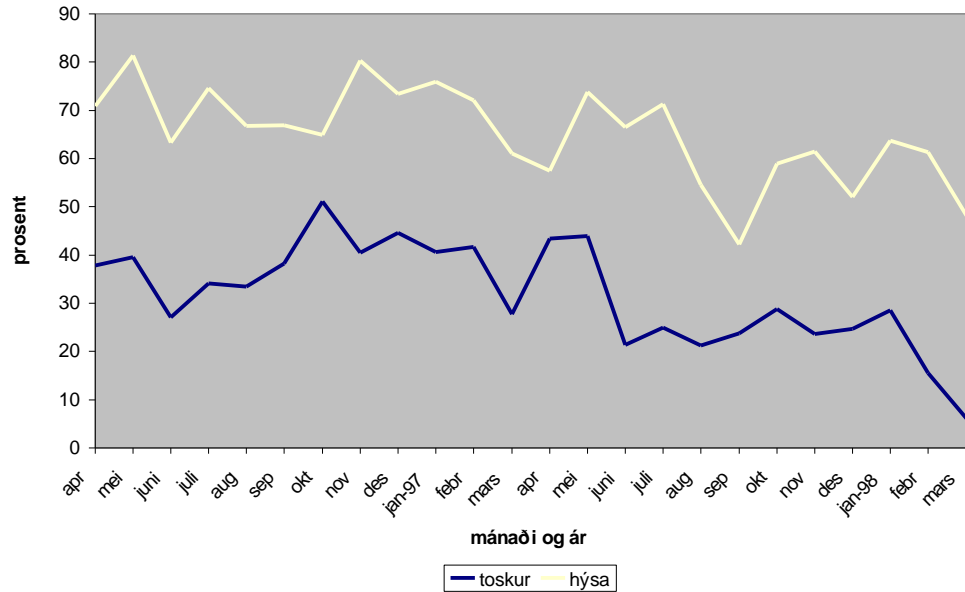
Aðrastaðni í frágreiðingini er viðgjørt, hvussu faktorinntøkurnar broytast, og hvussu býtið av teimum broytist, alt eftir um fiskurin verður virkaður her heima, ella hann verður fluttur út óvirkaður.

- veldst tó um rentabilitetin hjá virkjunum

Har verður komið fram til, at samfelagið sum heild missir faktorinntøkur av, at fiskur – serliga toskur og hýsa – fer óvirkaður av landinum. Men komið verður eisini fram til, at missurin veldst

nógv um, hvussu stórt skiftisavlopið hjá virkjunum er. Hava virkini góðan rakstur, og hava rímuligt avlop av framleiðsluni, so er tess meira umráðandi, at fiskurin verður virkaður herheima. Og var rentabiliteturin betri, so høvdu virkini eisini megnað at boðið hægri prís, so at óvirkaður fiskur ikki fór av landinum í so stóran mun.

Mynd 1: Lutfallslig nøgd útflutt óvirkað av toski og hýsu

Kelda: Hagstova Føroya, egnar útrokningar

Viðmerking: Roknað er nøgdin av tí, sum er útflutt sum heilur, ísaður fiskur í mun til samanløgdu nøgdina av tí, sum er avreitt í Føroyum og avreitt uttanlands..

Meira verður nú virkað

Myndin omanfyri vísir, at góður 1/3 av toskinum og meira enn 2/3 av hýsuni fóru óvirkað av landinum í 1996, meðan lutfallið minkaði nakað út í 1997. Men frá sumrinum 1997 minkaði serliga tann parturin av toskinum, sum fór óvirkaður av landinum. Og hesar seinastu mánaðarnar sær út til, at mestsum allur toskur verður virkaður í Føroyum. Alt meira verður útflutt sum saltfiskur og fryst flak.

- men ikki av hýsu

Hýsan fer framvegis í stóran mun óvirkað av landinum – eini 50 til 60% - og prísmunurin, sum sæst á næstu mynd, er framvegis stórur. Av tí at meginparturin av hýsuni fer til Bretlands, ber til at siga, at útflutningsprísurin vit síggja, mest at kalla er prísurin á bretska marknaðinum.

- tí hon fær enn nógv betri prís uttanlands

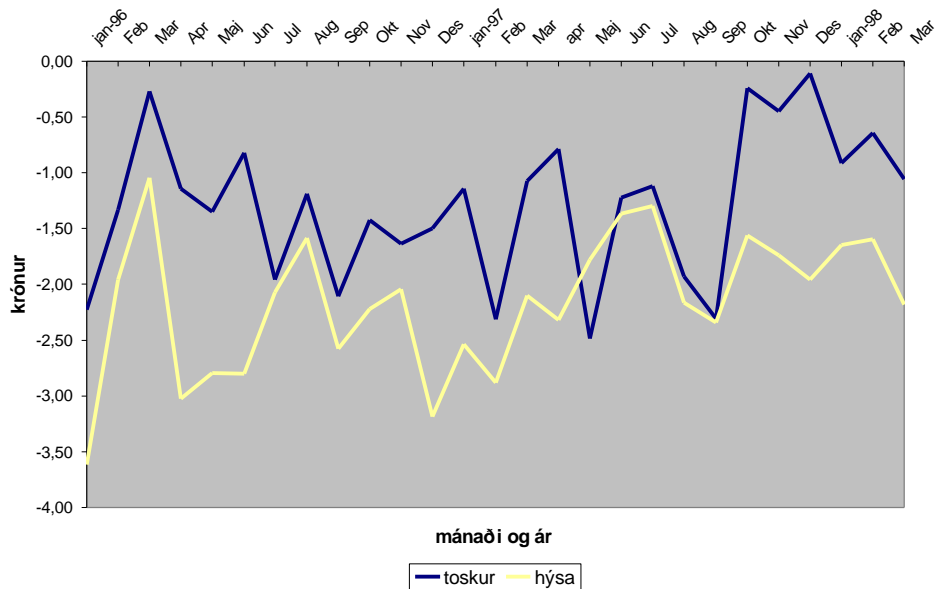
Vit síggja, at tað er serliga stórur munur á prísinum, sum hýsa fær í Føroyum og so á bretska marknaðinum. Fesk, ísað hýsa fekk í meðal einar 2 krónur meira fyri kilo í Bretlandi enn hon fekk í Føroyum í 1997. Hetta hevur við sær, at skip kanska heldur landa í Bretlandi, heldur enn herheima, tá hýsa er stórur partur av veiðuni,

og tá hýsuprísurin í Bretlandi er munandi betri enn í Føroyum. Og at fiskauýtlytarar tá í størri mun keypa hýsu til at flyta óvirkaða av landinum. Tað vísir seg, at parturin av hýsuni, sum vit missa óvirkaða til Bretlands, rættuliga týðuliga fylgir prísmininum. Er prísminurin stórur, so fer so mikið meira óvirkað av landinum av hýsu.

Sama er ikki galdandi fyri toskin. Lítið samband sæst millum nøgdina av toski, sum fer óvirkað av landinum, og so prísminur millum at avreiða í Føroyum í mun til at selja ísað til Bretlands. Tann munurin hevur verið minkandi leingi, men tó er nógv útflutt av óvirkaðum toski.

Mynd 2: Prísminur millum at avreiða í Føroyum og at útflyta heilt

Kelda: Hagstova Føroya, egnar útrokningar.

Viðmerking: Prísminur er roknaður sum (avreiðingarprísur minus útflutningsprís), so at tað vísta er, hvussu nógv minni avreiðingarprísurin var enn útflutningsprísurin. Avreiðingarprísurin er eitt vígað meðal av ymsu støddunum av toski og hýsu. Útflutningsprísurin er tann á ísaðum heilum fiski. Av tí at tengd gjøld og kostnaðir koma aftrat í veruligu sölunum, er munurin kanska ikki júst tann, ið sæst her, men gongdin í muninum er helst álítandi.

Prísminur rættuliga støðugur . . .

Ígjøgnum alt árið 1997 er prísminur vorðin minni, bæði á toski og hýsu. Prísurin á avreiddari hýsu í Føroyum togaði nakað inn á prísinn uttanlands frá vetrarmánaðunum 1996 til summarið 1997, men síðani er munurin dragnaður aftur. Prísurin, sum toskur fekk í Føroyum, var frá septembur í 1997 fram til januar 1998 so at siga tann sami, sum í útlandum, men er so dragnaður aftur í vár. Tað kann í minsta lagi sigast, at reglan um landing í Føroyum ikki hevur havt ta væntaðu ávirkanina, at prísminur fór at vaksa, soleiðis at skipini fingi minni fyri fiskin í Føroyum, tá tey meira ella minni vórðu noydd at avreiða herheima.

*... men tó fer minni
nøgd óvirkað av
landinum*

Tó sær út til, at hesar seinastu mánaðarnar er minni útflutt óvirkað av bæði hýsu og serliga toski. Eftir prísmuninum at døma skuldi meira verið farið av landinum, tí hesar seinastu mánaðarnar er prísmunurin øktur. Tað kann tí vera, at lógin um landingarskyldu í Føroyum er farin at virka avmarkandi á útflutningin av óvirkaðum fiski.

Landingarskylda

Lógin um landingarskyldu í Føroyum var sett í verk í septembur í 1997, og síðani aftur í strangari líki í novembur. Øll føroysk veiða úr føroyskum og íslenskum sjógvi skal nú seljast á føroyskari innvígingskipan – virki ella uppboðssølu. Hon sigur tó, at skip kunnu avreiða uttanlands, men at ikki meira enn 25% av veiðuni í einum 4 mánaða skeiði kann avreiðast uttan um føroysku avreiðingarskipanina, og at skip missa fiskidagar í mun til ta nøgd, farið verður upp um tey 25% av veiðuni.

- kann hava ávirkan

At tað er henda lógin, sum nú er farin at avmarka útflutningin av óvirkaðum fiski, er tó ikki vist. Tí tað kann vera, at línuskipini, sum hava fiskað undir Íslandi í vár, halda seg hava ov langa siglingstíð til Bretlands og tí heldur avreiða í Føroyum.

*- men ikki við verandi
fiskidagaskipan*

Men um revsingin at missa fiskidagar skal hava nakra ávirkan, so má fiskidagaskipanin vera avmarkandi. Hava skipini ríkiligt av fiskidøgum, so kunnu tey brúka nakrar upp á at sleppa at avreiða uttan um føroysku innvígingskipanina, um væntaði meirprísurin er ríkiliga stórir.

Enn er einki, sum forðar fyri, at fiskaútflytarar keypa fiskin av uppboðssøluni og selja óvirkað av landinum – og hetta er helst størri parturin av feskfiskaútflytninginum. Tann vegin fara vit framvegis at missa ein part, so leingi sum prísurin fyri ísaða hýsu er væl hægri uttanlands enn herheima, og so leingi ongin forðing er fyri at selja heilan, ísaðan fisk, sum keyptur er frá føroyskari uppboðssølu.

Forðingar hjálpa –

Tað, at hýsan fær so nógv betri prís uttanlands, enn her heima, sær út til at vera høvuðsorsøkin til at virkini missa rávøru. Skulu vit samfelagsliga fáa meira burturúr, kunnu tiltøk at verða sett í verk, sum minka um missin av faktorinntøkum. Studningar og onnur verja av heimamarknaðinum hava ofta, sum frá líður, darvandi ávirkan á produktivitet og eginrentabilitet hjá fyrirkunum. Samfelagsligi vinningurin hevur tá lyndi til at svinna aftur. Royndir kunnu tí eisini verða gjørdar, at bøta um kappingarførið hjá virkjunum á annan hátt – eitt nú við at bøta um flutningsmøguleikarnar, so at virkini fáa atgongd til marknaðin við feskum fløkum.

*- men hava óheppin
hjáárin sum frá líður*

Gongdin hevur verið tann, at virkini finga betri atgongd til fiskaðu nøgdin, serliga av toski, eftir at reglan um landing á føroyskum innvígingskipanum kom í gildi. Virkini hava eisini børt um kappingarførið við útlensk virki. Hetta hevur ført við sær, at minni verður útflutt heilt – ísað ella fryst. Og tess minni av toski

fer óvirkaður av landinum, tess meira hava virkini kunna framleitt til flak og saltfisk. Seinastu mánaðarnar er serliga vøkstur í útflutningi av frystum fløkum og saltfiski. Nakað meira er eisini útflutt av ísaðum fløkum, men nøgdirnar eru enn smáar – tó tær eru tvífaldaðar í mun til fyrra part av 1997.

Flutningsmøguleikarnir

Vóru flutningsmøguleikarnir betri, høvdu føroysk virki kanska eisini kunna tikið kappingina upp við bretskar framleiðarar um ísað hýsufiak.

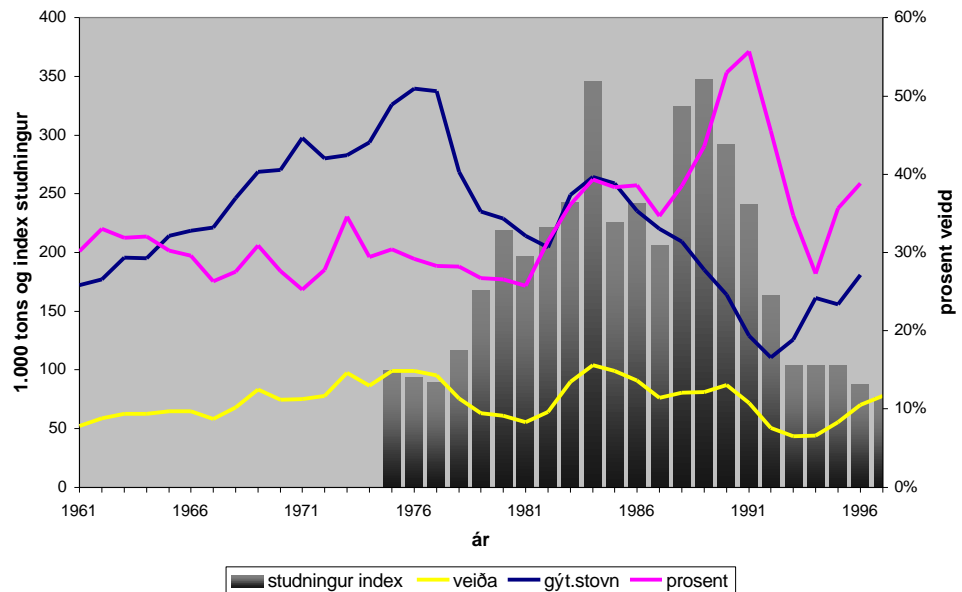
Men fara størri útlenskar fyrirkur framvegis at kunna brúka feskfiskamarknaðin her heima sum ískoytismarknað, tá teimum manglar rávøru, so mugu meira avmarkandi tiltøk verða sett í verk, skal rávøran fáast til virkingar herheima.

Veidda og veiðuútlit

Økt veiða í 1997

Botnfiskaveiðan hjá føroyskum skipum undir Føroyum var í 1997 tann besta síðan 1991, og veidd vórðu góð 83 túsund tons. Tilsamans veiddu føroysk skip góð 100 túsund tons undir Føroyum í fjør tá sild, makrelur og ídnaðarfiskur ikki er íroknaður. Tað vil siga at í tonsum vórðu fiskað góð 50% meira í 1997 enn ringasta árið 1993, og eini 30% meira enn í 1995. Framgongdin í veiðu á føroyskum havleiðum í mun til 1996 var millum 5 og 10%. Hetta er megingrundarlagið undir framgongdini í búskapinum, sum verið hevur seinastu tvey árin.

Mynd 3: Veiða, gýtingarstovnur, prosent veidd úr stovni og studningur 1975-97

Kelda: Árbøkur Hagstovu Føroya, Fiskirannsóknarstovan

Myndin vísir fiskiskap eftir toski, hýsu og upsa á fýroyskum havleiðum og støddina á somu gýtingarstovnum, sum alt skal lesast á vinstra ási í 1.000 tonsum. Stabbarnir vísa studningarnar, sum lætnir vórðu fiskivinnuni, sum eisini skulu lesast á vinstra ási – men sum indeks 1975=100. Haraftrat vísir myndin fiskaðu tonsini sum prosent av gýtingarstovninum¹⁰.

Stovnar og fiskiskapur minka

Veidda nøgdin í mun til gýtingarstovnin var rættuliga støðug frá 1962 og fram til umleið 1975. Hesa tíðina vaks fiskiskapurin tó støðugt frá einum 50.000 tonsum til 100.000 tons. Hereftir fellur fiskiskapurin eina tíð, men tá studningurin verður betýðiligur, verður prosentíð tikin úr stovnunum alt størri, so at týðiligur samanhangur sæst millum støddina á studninginum og so veiðuprosentið. Somu tíð minka hesir stovnarnir í stødd heilt fram til 1993.

- men fiskiskapurin gerst samfelagsliga dýrari

Í fyrsta umfari sæst, at meðan studningurin er vaksin upp um 400 miljónir árliga, er fiskiskapurin ikki vaksin tilsvareandi, so úrslitið er, at hvørt fiskað tonsið er vorðið samfelagnum alt dýrari. Men so hvørt, sum meira studningur er latin fiskivinnuni, er eisini fiskað væl meira, enn ráðiligt er, eisini sambært tilráðing – TAC - frá millumtjóða stovnum og egnum fiskifrøðingum.

Myndin omanfyri vísir nakað um teir samanhangir í fiskiskapi og skipan av fiskivinnu, sum komu búskapinum í trupulleikar.

Flotin ov stórir

Eitt er, at vit hava latið stuðulin til fiskivinnuna vaksa meira enn gott var. Studningarnir hava ført til, at fiskiskipaflotin gjørdist ov stórir, so at fleiri blivu um at fiska av sama tilfeingi, og at hvørt skipið sær ikki fekk endarnar at røkka saman uttan at fáa meira studning.

Stovnarnir pínir

Annað er, at vit hava fiskað væl omanfyri tilráðingarnar frá fiskifrøðingunum. Hetta hevur pín stovnarnar meira enn gott er, so at minni verður at fáa, og stovnarnir gerast ov viðbreknir fyri øðrum náttúrubroytingum.

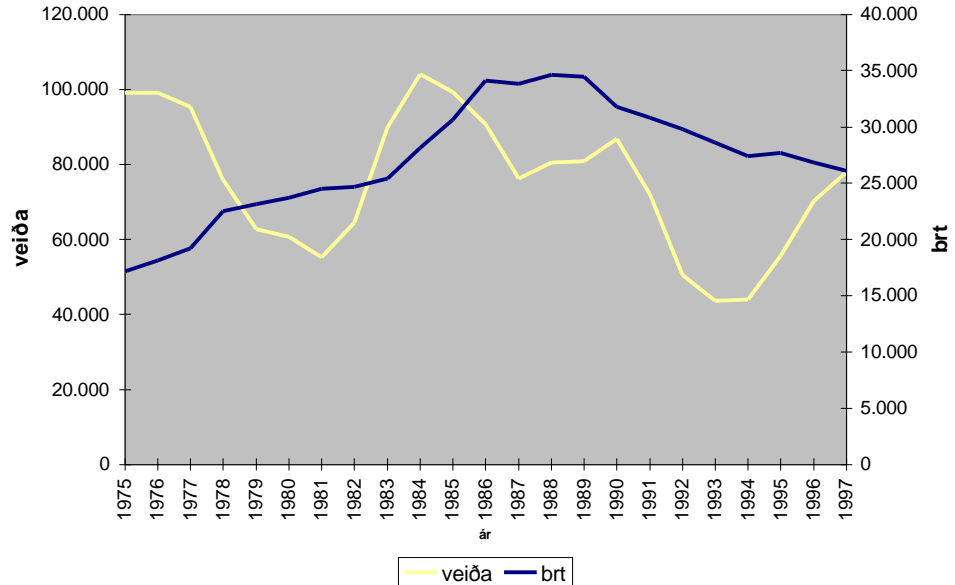
Minni veiða uppá fiskiorkuna

Tað eru góðar grundir at trúgva, at einki beinleiðis positivt samband er millum støddina á flotanum og fiskiskapin – í minsta lagi tá flotin er vorðin so stórir, sum hann var longu seint í sjeyti árunum. Mynd 4 niðanfyri vísir veiðu av toski, hýsu og upsa árinum frá 1975 til 1996. Á somu mynd eru víst samlað bruttotons av feskfiskatrolarum, línuskipum og útróðrabátum niður til 20 brt. Hetta verður tó ikki ein heilt rættvísandi mynd, tí flotin, sum er gjørdur upp í bruttotonsum fiskar annað enn tosk, hýsu og upsa. Haraftrat eru útróðrabátar undir 20 tons ikki við, og teir fiska part av toskinum og hýsuni. Men myndin vísir í minsta lagi samanhangin millum tann týðningarmesta partin av flotanum og teir fiskastovnar, sum verða roknaðir sum fýroyskir og fíggarliga

¹⁰ Hetta er ikki tað sama sum veiðutrýstið, fiskifrøðingarnir rokna, men einfalt veiddu nøgdina í prosentum av gýtingarstovninum í vekt.

týðningarmiklir, og sum hava verið høvuðsgrundarlagið undir nevnda flota.

Mynd 4: Føroysk veiða av toski, hýsu og upsa og feskfiskafloti

Kelda: Hagstova Føroya og Fiskirannsóknarstovan.

Viðmerking: Veiðan er uppgjørd sum tons av føroyskari veiðu á føroyskum øki av toski, hýsu og upsa. Brt., ella bruttoregistaronsini, eru uppgjørd sum samanlagda talið av bruttoregistaronsum í flotanum av feskfiskatrolarum, línuskipum og træskipum.

Tíðarskeiðið frá 1975 til 1997 hevur fiskiskapurin verið ymiskur, men meðal fiskiskapurin er fallandi gjøgnum stóran part av skeiðinum. Samstundis er flotin, mettur í bruttotonsum, vaksandi gjøgnum sama tíðarskeið¹¹. Flotin vaks frá 1975 til 1989, men fiskiskapurin vaks ikki. Vøkstur í flotanum er altso ikki tvinnaður saman við vaksandi veiðu.

- men veiðutrýstið økt

Harafturímóti er greitt samband millum støddina á flotanum og veiðutrýstið – jú størri floti, tess størri veiðutrýst. Hetta, saman við tí, at veiðunøgdin ikki veksur samstundis, bendir greitt á at veiðuorkan er vorðin ov stór. Hetta bendir á, at sama nøgd kundi verið veidd við minni flota og minni veiðutrýsti.

Burðardyggur fiskiskapur

So smáar búskaparligar eindir sum Føroyar, eru oftast sera nær tengdar at útflutningi. Soleiðis at skilja, at allur búskapurin sveiggjar upp og niður, alt eftir hvussu tað gongst

¹¹ Her skal so leggjast aftrat, at vøkstur í flotanum í bruttotonsum er undirmeting av fiskiorkuni, tí hvørt bruttotonsið verður generelt meira effektivt í fiskiskapi, sum árin líða. So tað negativa samband, sum er millum veiðu og flota – mettan sum fiskiorku – verður tá uppafur meira eyðsýnt.

útflutningsvinnunum. Tað er óheppið, tí tað setir so ógvuslig krøv til fíggarligu styrkina hjá øllum fyrítøkum og til fíggarjarkervið. Tað setir eisini stór krøv til tað almenna. Tað setir stór krøv til fíggarligu styrkina hjá fyrítøkum í fiskiskapinum, tí tá lítið er at fáa, so skulu fyrítøkurnar yvirliva av egnum ráðum. Jú veikari fyrítøkurnar í landinum eru, tess meira oyðileggjandi eru ávirkanirnar av eitt nú fiskaloysi. Jú meira skiftandi fiskiskapurin er, tess veikari eru fyrítøkurnar, og tess truplari er at leggja ætlanir, sum røkka fram í tíðina – eitt nú íløguætlanir. Og fíggarstovnarnir mugu verða førir fyri at fígga yvirgongdina frá góðum til ringar tíðir, tá inntøkurnar í vinnunum svíkja. Í ringum tíðum fær tað almenna færri inntøkur av skatti, eins og útreiðslurnar av arbeiðsloysi og studningum til vinnuna vaksa.

Minka um náttúrligu konjunkturarnar

Vit hava tó valið ímillum at liva við teimum ógvisligu upp- og niðurgongdum, sum eru í fiskiskapinum, ella at royna at minka um hesi sveiggj. Ikki soleiðis at skilja, at vit kunnu sleppa undan náttúrubrigdunum, sum ávirka alt lív í sjónum. Men heldur soleiðis

- *at vit í fyrsta lagi minka um tey árin skiftandi náttúruviðurskiftini hava á búskapin,*
- *og at vit í øðrum lagi minka um skaðiligu árinini fiskiskapurin hevur á náttúruviðurskiftini.*
- *at mest møguligt virðið verður fingið burturúr kostnaðunum í fiskiskapi*

- við skilagóðari stovnsrøkt

Vit kunnu minka um tey árin, sum skiftandi náttúruviðurskiftini hava á búskapin. Tá lítið er til av fiski, er ikki so nógv hjá okkum at gera, annað enn at bera okkum skilagott at, og ikki gera støðuna verri, við at trároyna stovnar, sum eru í ringum standi. Hinvegin merkir tað ikki, at vit skulu lata vera við at fiska, tá fiskur er at fáa. Men tað merkir, at vit skulu ikki lata flotan – og harvið framleiðslukostnaðin – vaksa til ovurmát, tá fiskiskapurin er góður. Tí tá fiskiskipaflotin hevur orku til at fiska væl meira enn tað, sum kann fiskast í allarbestu árum, kostar hann alt ov nógv at reka meðal fiskiár. Og gevur stór hall í vánaligum árum.

- og fiskisvinnupolitikki

Vit minka um tey skaðiligu árin, sum fiskiskapur hevur á stovnarnar, um vit ikki lata ein ov stóran flota fiska frítt tey árin, tá lítið er at fáa, tí tá spilla vit meira fyri okkum sjálvum, enn vit vinna.

Í so máta eru tað bæði lívfrøðiligar og búskaparligar grundir til at seta kvotur á fiskiskap. Grundirnar byggja á hesar uppfatanir:

1. *At fiskiskapur hevur ávirkan á stovnsmenningina* á tann hátt, at tá fiskað verður av einum stovni, so hevur tað ávirkan á støddina á stovninum og aldursbýtið av stovninum.
2. *At støddin á stovninum ávirkar rakstrarkostnaðin av fiskiskapinum.* Er lítið at fáa, so kostar tað meira at fiska fulla

last, enn um nógv er at fáa. (At støddin á hvørjum fiski og nøgdin av fiski hevur ávirkan á, nær ið tað best loysir seg at fiska.)

3. *At vit ætla at hava fiskiskap sum varandi vinnuveg.* (Vit ynskja ikki at tøma havið fyri fisk, men hava ætlan um at fiska í framtíðini eisini.)

Val í millum inntøku nú ella seinni

Fleiri grundir nýtast ikki til at seta kvotur á fiskiskap. Tí við hesum uppfatingum sum grundarlag, er stýring av fiskiskapi neyðug fyri at tryggja mest møguligt avkast. Og reglan, sum kemur burturúr hesum uppfatingum er ein veking ímillum at fiska nú ella seinri. Tann fiskur, sum verður tikin inn á dekkið nú, hann veksur seg ikki størri ella setir meira við til at verða fiskað seinri. Og tann fiskur, sum ikki verður fiskaður nú, hann veksur og setir við, til at verða fiskað seinni. Í so máta mugu vit velja ímillum framtíðar inntøku ella inntøku beinanveg.

Regulering

Upp úr kreppuni

Føroyski búskapurin hevur havt framgongd síðani 1995. Men tá var bruttotjóðarúrtøkan eisini fallin við einum fjórðingi í mun til 1990. Sum víst aðrastaðni í frágreiðingini er framleiðslan, og harvið inntøkan í samfelagnum, komin nakað upp úr lága støðinum í kreppuni. Hetta er ikki búskaparvøkstur, sum vit vanligliga skilja hann. Hetta er heldur framgongd burtur úr einari svárrari kreppu, uppafur ímóti "vanliga" inntøkustøðinum.

- við góðum fiskiskapi og góðum prísnum

Tað, sum hevur verið ákoyrandi megin í framgongdini eru hækkaðir fiskaprísir og avbera góða fiskiskapurin, sum tók seg upp í 1995, helt fram og batnaði í 1996 og 1997. Tað sær út til at bera uppi enn, nú 1998 er byrjað. Men góði fiskiskapurin er neyvan varandi.

Fiskifrøðingar mæla til minking av veiðuni

Eftir forsagnunum hjá Fiskirannsóknarstovuni fer toskafiskiskapurin helst at minka og hýsuveiðan helst eisini, um verandi fiskiskapur heldur fram, eins og teir meta at upsafiskiskapurin má minka munandi nú, um vit skulu hava meira burturúr upsanum seinni. Tí vit fiska ov mikið sum er, t.v.s. at vit minka um stovnin av gýtingarfiski so mikið, at árgangirnir verða so ójavnir. Betri hevði verið, um vit høvdu havt fiskað minni í 1996 og 1997, tí tá var so mikið meira at fáa komandi árin.

Men tað hevur ikki eydnast at fáa javnað fiskiskapin um árin, sum ráðiliga er. Ein av fortreytunum fyri at fáa javnari búskapargongd og fyri at fáa vinnuna at vera meira sjálvfíggjaða er, at fiskiskapur verður kvoteraður – umframt at vart verður á annan hátt fyri lívfrøðiligum oyðsli. Fiskidagaskipanin hevur serliga teir báðar vansarnar, sum fyrr eru nevndir: at torført er at meta um nøgd í mun til fiskitíð, og at skipanin gevur ikki møguleikar at avmarka

fiskiskapin eftir einstøku fiskasløgunum.

Talva 1: Fiskidagar, uppgjördir 10.juni 1998

Heiti	Tillutað	Brúkt	Eftir, tal	Eftir, pct
Partrolarar, blk.2	7.199	4.849	2.350	33
Línuskip, blk. 3	2.660	2.524	136	5
40-60 brt, blk. 4A	4.696	3.143	1.553	33
15-40 brt, blk. 4B	4.632	2.112	2.520	54
<15 brt, blk. 5A	16.458	7.322	9.136	56
<15 brt, blk. 5B	3.144	1.399	1.745	56
<15 brt, blk. 5D	3.144	1.360	1.784	57
Samanlagt	41.933	22.709	19.224	46

Kelda: Vaktar- og Bjargingartænastan

Viðmerking: Bólkur 5 er tó uppgjörður 2.juni 1998. Tillutingin er galdandi frá 1.septembur 1997 til 1.septembur 1998. Tí eru góð 20% eftir av árinum, tá hendan uppgærðin er gjörd.

At seta avmarkandi kvotur á fiskiskap hevur, sum áður nevnt, tvær avleiðingar: í fyrsta umfari at fiskiskapurin tá verður noyddur inn undir reglur um kostnaðarstýring heldur enn bera inntøkuøking, og í øðrum lagi at møguleiki tá er fyri at fáa mest møguligt burturúr náttúruilfeinginum yvir longri áramál samanlagt.

Hvørt fiskiskipið sær, roynir at fáa sum mest burturúr, út frá teimum fortreytum, sum nú einaferð eru. Er fiskiskapur óavmarkaður, so roynir hvørt skipið at fáa sum mest inn á dekkið. Men eru nøgdirnar avmarkaðar og rættindini at fiska eru til sølu, so roynir hvørt skipið sær at minka um kostnaðirnar, fyri at vera ført fyri at skaffa sær nóg mikið av kvotu.

Skal føroyskur samfelagsbúskapur sleppa undan alt ov ógvisligum sveiggjum, er neyðugt, at fiskiskapurin verður mest møguliga javnaður út um árin, at fyrítøkurnar, sum reka fiskiskap, verða fíggjarliga sterkari, og at fiskavirkini vinna sær betri kappingarføri. Og ikki minst at tað almenna er útgjørt til at møta árum við vánaligum fiskiskapi ella prísnum, tá ið skattagrundarlagið av teimum ávum svinnur.

Faktorinntøkur av fiskavirking og feskfiskaútflutningi

Síðani vøruatknýttu studningarnir til fiskivinnuna vórðu avtiknir, hevur vinnan alt meira lagað seg til nýggju fortreytirnar, so at virkini eru meira kappingarfør. Men atgongdin til rávøruna er vorðin dýrari, tí kapping er ikki bara innlendis, men eisini við útlenskar fiskekeyparar.

Í 1997 fóru umleið 24.000 tons av toski, hýsu og upsa av landinum óvirkað. At so nógvur feskur fiskur verður fluttur óvirkaður av landinum, kemst av at tillagingin til nýggju marknaðarkorini ikki er komin at enda.

Tá ráfiskagrunnurin lat studning til fisk, sum varð landaður í Føroyum, var einki til hindurs fyri at arbeiða hann herheima. Men slíkir studningar verða ov dýrir fyri samfelagið, eins og teir forða virkjunum í at laga seg til treytirnar á marknaðinum, og gerast stinnari í kappingini. Spurningurin er so um tað almenna skal leggja beinleiðis upp í, fyri at varðveita fiskin til virkingar í Føroyum.

Vit kunnu rokna okkum fram til at samfelagið missir inntøkur fyri hvørt kilo, sum verður flutt óvirkað av landinum. Við grundarlag í upplýsingum frá virkjum og útflytarum, kunnu vit siga, at av hvørjum kilo av toski og hýsu, sum verður virkað her heima, liggja í meðal ímillum 1,65 kr. og 1,75 kr. meira eftir í landinum, enn um fiskurin varð útfluttur óvirkaður. Tá eru roknað upp í lönir og virkisavkast í fiskavirking á landi, og drigin er frá søluvinningur og lönir í sambandi við feskfiskasølu. Útrokningin byggir á at tá fiskur verður virkaður í landinum, liggja fyri hvørt kilo av ráfiski 2,30 kr. eftir sum lön, 20 oyru sum avkast til virkið, og millum 15 og 25 oyru sum faktorinntøka av sølu og øðrum undirentreprisum fyri virkini, meðan faktorinntøkurnar av feskfiskasølu eru 20 oyru í arbeidslønnum og umleið 80 oyrum í søluvinningi. Inntøkur til føroysk virki í sjálvum flutninginum eru ikki íroknaðar.

Siga vit at hetta varð galdandi fyri 24.000 tons, hevði meirinntøkan í landinum verið ímillum 40 og 42 miljónir, um alt varð virkað í landinum, heldur enn selt sum ísaður, heilur fiskur. Av tí at lönarparturin er væl størri í fiskavirking enn í feskfiskaútflutningi, høvdu lönirnar verið umleið 50 miljónir meira, meðan virkisavkast og søluvinningar høvdu verið millum 8 og 10 miljónir minni samanlagt.

Er almennur áhugi at økja um inntøkurnar í landinum, við at virka allan fiskin her heima, ber til á onkran hátt at tarna feskfiskaútflutningi. Tað kann t.d. fremjast við tekniskum forðingum ella avgjaldi á feskfiskaútflutningi. Men helst hevði tað ført við sær, at avreiðingarprísurin fall nakað, tí tá gjørdist kappingin um fiskin minni millum virkini. Tá hevði avkastið hjá virkjunum vaksið, meðan inntøkan hjá fiskiskipunum – bæði manningapartar og reiðarapartar – høvdu verið minni.

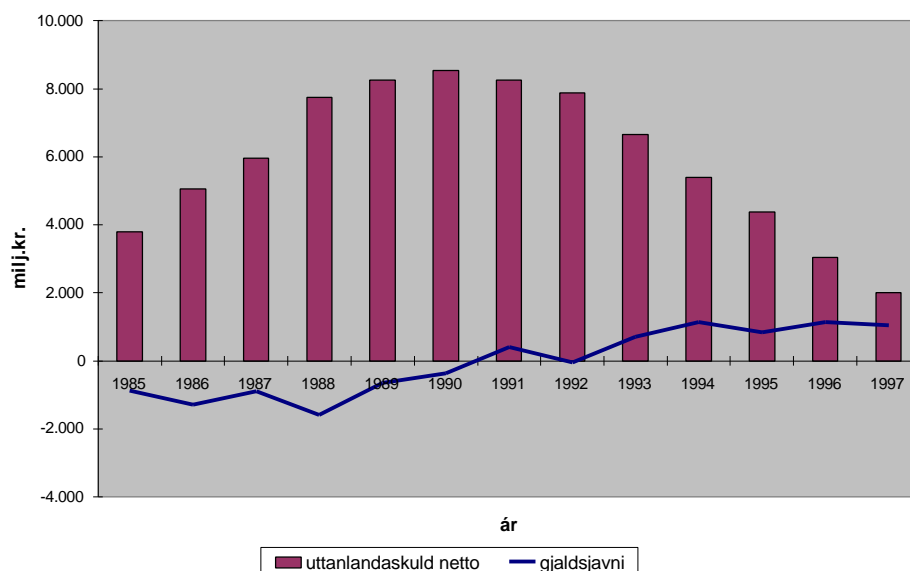
Javnin mótvegis útheiminum

Viðskifti okkara við útheimin hvørt árið verða uppgjørd í gjaldsjavnanum. Gjaldsjavnin er býttur upp í ein leypandi inntøku- og útreiðslupart og so ein kapitalpart. Í leypandi partinum verða skrásettar inntøkur og útreiðslur av handli við vørum og tænastum millum Føroyar og útheimin, eins og allar inntøkuflytingar millum Føroyar og útheimin. Hetta er tann parturin, vit vanligar nevna gjaldsjavnin. Í kapitalpartinum verður skrásett, hvussu hendingarnar á leypandi partinum verða fíggaðar.

Gjaldsjavnin - eitt íkast til skuldargongdina

Tá hall var á gjaldsjavnanum¹² árin, eitt nú frá 1985 til 1990, settu vit okkum í skuld til útheimin, og nettoskuldin vaks. Hinvegin so minnar uttanlandsskuldin árin frá 1991 og fram til í dag, tí hóast liðug tøl ikki eru fyri 1997, so kann roknast við vissu, at avlop var á gjaldsjavnanum¹³.

Mynd 1: Gjaldsjavni og nettoskuld til útlond 1985 til 1996

Kelda: Hagstova Føroya og egin met

Sambært avtaluna millum Føroyar og Danmark í juni 1998, fer skuldin hjá landskassanum mótvegis danska ríkinum at minka við minst einari miljard. Verður avlopið á gjaldsjavnanum út ímóti einari miljard aftur í 1998, eins og tað helst var í 1997, so er netto uttanlandsskuld Føroya so at siga burtur við árslok 1998.

Nettoskuldin minkað

At nettoskuld okkara til útlond minnar, er ein betri fortreyt at byggja á, tí minkingin merkir, at rentuinntøkurnar vaksa í mun til

¹² Tá sagt verður, at hall ella avlop er á gjaldsjavnanum - sum í vanligari talu – meinast við, at hall ella avlop er á "leypandi roknskapinum".

¹³ Broytingin í netto uttanlandsskuldini er tó ikki bara ájavnt við úrslitið á gjaldsjavnanum. Broytingar í gjaldoyravirði og virðisbrævaásetingum, skuldaravskrivning o.ø. ávirkar tó skuldaruppgerðina, men ikki gjaldsjavnin, so at samsvar er ikki altíð millum gjaldsjavnaúrslitið og nettoskuldarbroytingina.

rentuútreiðslurnar. Minkingin í nettoskuld er seinastu árin serliga komin av, at fyrirøkur og einstaklingar hava økt ognirnar í útlondum, meðan almenna skuldin so at siga stóð í stað fram til várið 1998.

- men almenna skuldin framvegis stór

Býtið av ogn og skuld uttanlands er tó framvegis ójavn, hóast at skuldin hjá landskassanum minkaði munandi eftir avtaluna við danska ríkið. Nógvar kommunur hava enn ógvuliga stóra skuld, og bruttoskuldin hjá landskassanum er enn rættuliga stór. Skuldin hjá Landskassanum er, sambært uppperð frá Fíggjarmálastýrinum, umleið 5,2 miljardir, sum er umleið 75% av BTÚ, sum væntandi verður umleið 6,7 miljardir í 1998. Leggja vit aftrat tær umleið 1,5 miljard, sum kommunala skuldin er, verður samanlagda almenna skuldin 6,7 miljardir, ella umleið tað sama sum væntaða BTÚ verður í 1998. Hetta er framvegis stór skuld í altjóða sammetingum, og treingir um móguleikarnar hjá tí almenna, til at standa ímóti móguligum búskaparligum bakkøstum. Áhaldandi niðurgjalding av skuldini er tí framvegis ein fortreyt fyri, at tað almenna í framtíðini skal standa sterkari tilbúgvíð til skiftandi búskaparlig kor, og til at hava fíggjarligt ráсарúm til útbygging av vølfærdini.

Partarnir av gjaldsjavnanum

Fyri at fáa yvirlit yvir orsøkirnar til, at gjaldsjavnin er farin frá halli til avlop, ber til at býta gjaldsjavnaupphæddirnar í partar.

Handilsjavnin týðandi

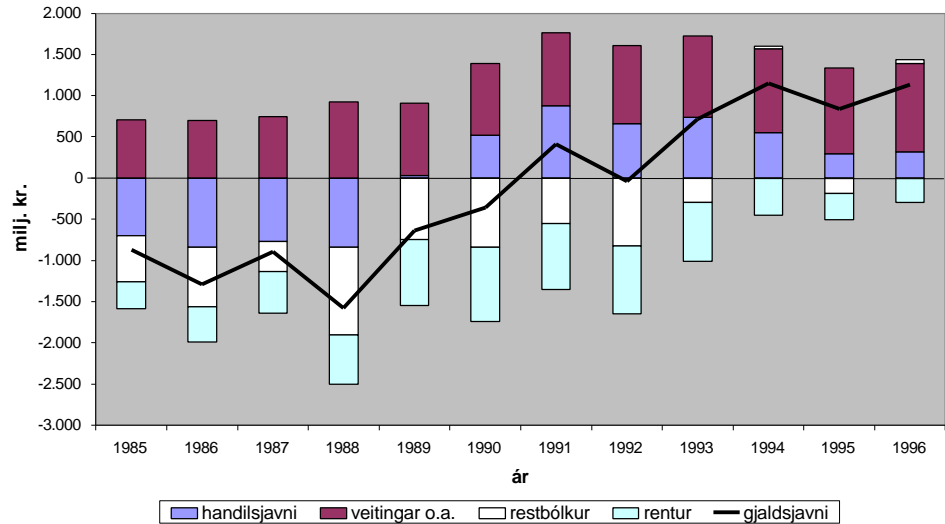
Handilsjavnin er ein týðandi partur á gjaldsjavnanum, og hevur havt avgerandi týðning fyri at vit eru farin frá halli til avlop. Avlopið á handilsjavnanum, sum verið hevur síðani 1989, hevur kanska mestu ávirkanina á bøttu gongdina á gjaldsjavnanum.

Ríkisveitingarnar stabilisera

Veitingarnar úr Danmark eru móttvegis handilsjavnanum ein støðugur partur, sum ikki ber okkum frá halli til avlop, men gevur okkum javnt móguleika at hava hall á øðrum viðskiftum við útheimin, uttan at hall kemur á gjaldsjavnan sum heild. Tað er bara árin 1994 og 1996, at vit hava havt avlop á gjaldsjavnanum uttan hjálp frá ríkisveitingunum.

Restbólkurin skiftandi

Restbólkurin, sum er tænastrjavnin, lønir og annað millum okkum og útheimin, nettoinntøkur av ferðing og flutningi, hevur eisini verið ein skiftandi partur, og hevur sum handilsjavnin verið við til at lyfta gjaldsjavnan til at geva avlop. Men av tí at íroknaðar her eru villur og annar misjavni, og tí at hesin bólkurin ikki longur verður útgreinaður í hagtølunum, so er torført at siga nakað um hvat tað er, sum her er hent. Men lítil ivi er um at minking hevur verið í lønum til borgarar í øðrum londum, meðan lønir til føroyingar aðrastaðni frá eru vaksnar. Væntandi eru tænastrútreiðslurnar minkaðar.

Mynd 2: Partar av gjaldsjavnanum 1985 til 1996

Kelda: Hagstova Føroya og egin met

Renturnar tyngja

Av tí at ognin uttanlands er vaksin, so eru rentuinntøkurnar øktar, og tað hevur so í øðrum umfari gjørt sítt til, at vit hava fingið avlop á gjaldsjavnan¹⁴. Men tað er meira minkingin í rentuútreiðslum, sum her spælir inn. Rentútreiðslurnar hesi seinastu árin hava verið einar 400 til 500 miljónir krónur lægri, enn tær vóru í 1990, lutvíst tí at vit hava fingið umlagt lán frá høgari rentu og til lægri rentað lán, lutvíst tí at lán eru avskrivað, og lutvíst tí at rentustøðið sum heild er fallið. Her sæst týðuliga, at rentustøðið hevur stóran týdning fyri gjaldsjavnan og ráðsárumið vit hava í samanløgdu viðskiftum okkara við útheimin. At rentustøðið, við nýggju avtaluni millum Føroyar og Danmark, er lækkað, fer at muna bæði hjá landskassanum og á gjaldsjavnanum.

Gott rúm á gjaldsjavnanum

Avlopið á gjaldsjavnanum má metast at vera haldgott, og tað serliga eftir at rentan á stórum parti av skuldini er fallin eini 2%, sambært avtaluna millum landstýrið og stjórnina, eins og rentuberandi skuldin hjá landskassanum eisini er minkað munandi. Gott rúm er tí á gjaldsjavnanum til vøkstur í innflutningi, hóast handilsjavnin harvið versnar.

Íløgur og nýtsla kunnu í ein vissan mun stýrast

Og tað er eisini væntandi, tí so hvørt sum inntøkurnar batna og álitid á búskaparligu framgongdina verður sterkari, fer innflutningur til nýtslu at vaksa. Sama er eisini við innflutningi til íløgur, sum væntandi fer at vaksa, so hvørt sum neyðugt verður at skifta út í skipaflotanum, og annað vinnuligt virksema fer at økjast,

¹⁴ Skuld og ogn uttanlands hava tvífoldan týdning á gjaldsjavnanum. Eitt nú er ognin vaksin, tí at vit hava havt avlop á gjaldsjavnanum. Men ognarvøxsturin hjálpir í øðrum lagi positivt upp á gjaldsjavnan, tí at størri rentuinntøkur økja um avlopið – ella minka um hallið.

eins og tórur verður hjá tí almenna, at gera ílögur í samferðslu, skúlaverk, heilsuverk og øðrum. Hesum partinum hava vit eitt vist hald á, tí tað almenna kann við politiskum tiltøkum antin skunda undir ella avmarka innflutningin til nýtslu og ílögur.

**- men útflutningurin
ræður í stóran mun sær
sjálvum**

Vit ráða heldur ikki í fullan mun á, hvussu stórir útflutningurin er. Har ræður um bæði prísir og nøgdir. Sjálvandi kann tað almenna ávirka fiskivinnuna á mangan hátt, við at skipa fiskivinnuna so væl sum til ber og at geva vinnunum góð kor at virka undir. Men tað gevur tó ikki móguleika til at ávirka útflutningin í einstøku árunum, hóast tað kann hava ávirkan sum frá líður. Vit hava eina vissa ávirkan á talið á skipum, avmarkingar á fiskiskapinum og annað, men eitt vist loft er fyri ávirkanini á nøgdina tey einstøku árinum, tí stovnarir av fiski og fiskilíkindini seta sítt mark.

Prísirnar á heimsmarknaðinum hava vit ikki nevniverða ávirkan á, annað enn tað at vit í ein vissan mun kunnu velja produktsamansetingina, og finna besta marknaðin at selja á. Men prísirnar á einstøku produktunum á marknaðinum kunnu vit ikki ávirka.

**Fortreytirnar góðar
seinastu árinum**

Eru vit heppin komandi árinum, so at fiskiskapurin verður javnt góður og prísirnir rímiligir, so verða helst ráð til at bera ein vissan vøkstur í nýtslu- og íløgumflutningi.

**- men fiskiskapurin
kann svíkja**

Vandi er tó fyri at fiskiskapurin verður ikki eins góður og nú, í fleiri ár frammyvir. Helst fer veiðan av upsa at minka, meðan toska- og hýsufiskiskapurin helst eru minni viðbreknir í lötuni, hóast ein ávís minking átti at verið framd.¹⁵

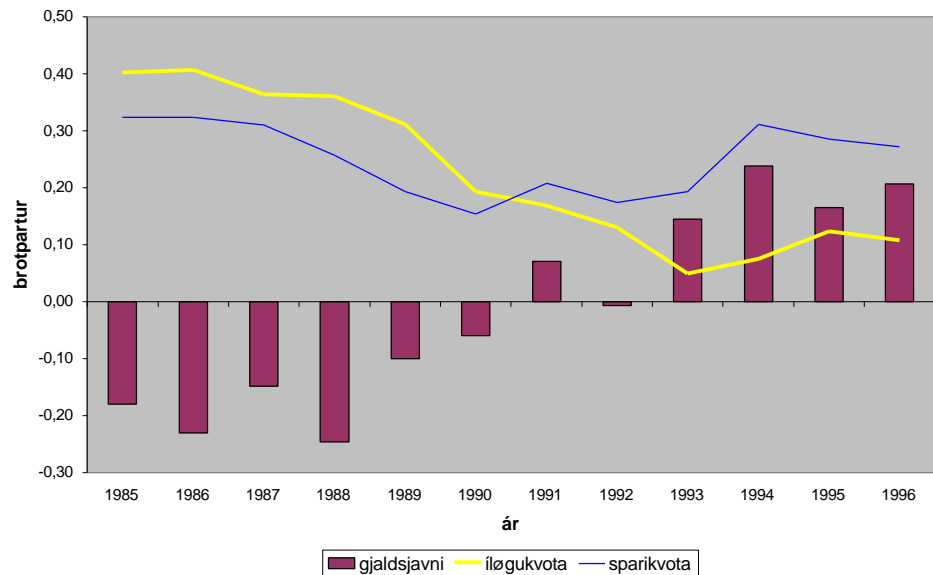
Viðurskiptini geiranna (sektoranna) millum

Á mynd 3 er gjaldsjavnin vístur saman við tveimum øðrum grafum. Annar er sparingin í landinum og hin er samlaðu íløgurnar – alt frá 1985 til 1996. Tey ár, tá sparingin hevur verið minni enn íløgurnar, tá var eisini hall á gjaldsjavnanum. Og tey árinum sparingin var størri enn íløgurnar var avlop á gjaldsjavnanum.

**Sparihall má fíggjast
uttaneftir**

Tær ílögur, vit ikki klára at fíggja við egnari sparing, mugu vit læna til, úr øðrum londum. Hetta er galdandi fyri bæði privatar og almennar ílögur – men eisini fyri almennu nýtsluna. So man kann meira neyvt siga, at í tann mun vit ikki klára at fíggja egnar ílögur – almennar sum privatar – noyðast vit at læna frá øðrum londum. Og tá fáa vit hall á gjaldsjavnan.

¹⁵ Meira nágreint stendur um útlitini fyri fiskiskapi aðrastaðni í frágreiðingini.

Mynd 3: Sparing, íløgur og gjaldsjavni

Kelda: Hagstova Føroya

Viðmerking: Íløgur, sparing og gjaldsjavnaúrslitið eru her roknað sum partar av BTÚ.

Í tjóðarroknskaparligum høpi kann man siga, at vit brúka bara tøku inntøkuna uppá tveir mátar: vit brúka ella spara. Tað, sum ikki verður brúkt beinanveg, verður goymt sum sparing.

Av sparingini kunnu vit fíggja íløgur. So sparingin í einum samfelag er avgerandi fyri, um móguleikar eru fyri at gera íløgur av egnum ráðum. Er sparingin ov lítil, so má lænast fyri íløgurnar – og vit økja um skuldina úteftir við halli á gjaldsjavnanum.

Hetta vísir myndin omanfyri: tá hall er á gjaldsjavnanum, so er tað tí at sparingin innanlands hevur verið minni enn íløgurnar í sama tíðarskeiði.

Almennur og privatur sparijavni

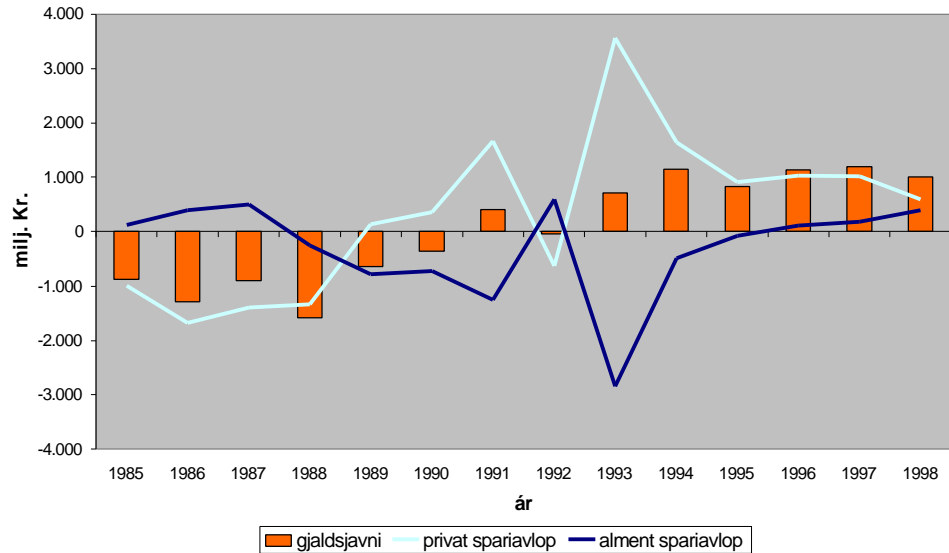
Í tjóðarroknskapanum ber í lýtuni tíverri ikki til at býta samfelagsligu sparingina í almenna og privata sparing. Tí um tað bar til, so kundu vit betri hóma sambandið millum teir 3 geirarnar í samfelagnum: tann privata, tann almenna og so útlandið. Tí økist hallið hjá tí eina, so má avlopið vaksa hjá minst einum av hinum. Og er avlopið til sparing hjá privatum minni enn hallið hjá tí almenna, so má lænast úr útlondum.

Men her hava vit gitt, hvussu stóran part av innlendsku sparingini tað almenna eigur, og hvussu stóran part privat eiga, fyri at kunna vísa hvussu samanhangurin kundi sæð út. Hetta eru ikki almannakunngjörðar uppgerðir, men eitt hugsað dømi. Næsta myndin vísir tí 3 grafar:

- sparijavnan hjá privata geiranum – sparing minus íløgur hjá privatum

- almenna sparijavnan – hallið ella avlopið aftan á rakstur og íløgur hjá tí almenna
- gjaldsjavnan – hall ella avlop mótvegis útlandinum

Mynd 4: Privatur og almennur sparijavni, gjaldsjavni 1985 – 96.

Kelda: Egnar metingar og Hagstova Føroya

Spariavjavnarnir vísa eginfíggingina hjá privatum -

Tann eini er munurin á privatari sparing og privatum íløgum, kallaður privati sparijavnin. Hann vísir, í hvønn mun íløgurnar hjá privatum vórðu fíggaðar av egnari sparing. Er sparingin minni enn íløgurnar verður hall á privata sparijavnanum, og hallið má fíggjast við lántøku.

- og hjá tí almenna

Hin er almenni sparijavnin, sum vísir í hvønn mun tað almenna klárar at fíggja íløgurnar við inntøkunum í árinum. Hevur tað almenna hall av íløgum, so má tað fíggjast við lántøku.

Innlendsku geirarnir eru bara tveir, og hava báðir hall á sparijavnanum, má hallið fíggjast uttaneftir við halli á gjaldsjavnanum. Men hevur privati geirin - t.v.s. vinnulívið, húsarhaldini og fíggjarkervið – avlop á sparijavnanum, og tað almenna samstundis eins stórt hall, so javnvigar nettoroknskapurin mótvegis útlöndum.

... og úrslitið er gjaldsjavnin

Tí er gjaldsjavnin tað sama sum samanleggingin av privata og almenna sparijavnanum. Árin frá 1985 – 87 var tað helst privata sparihallið, sum tyngdi gjaldsjavnan. Hesi árin framdi privat vinnulív stórar íløgur, sum útlensk fígging skuldi til. Í 1988 t.d. vóru tað bæði hallið á almenna og privata sparijavnanum, sum tyngdu gjaldsjavnan.

Spariavlop síðan 1993

Men síðani 1993 er tað serliga privati sparijavnin, sum hevur togað gjaldsjavnan upp til at geva avlop. Eitt er, at sparingin hesi árin

síðan 1993 hefur verið rímliga stór, men eina mestu ávirkanina hefur það helst, at íløgurnar eru mestsum dotnar burtur.

Mest ynskiligt er, at landskassin og kommunurnar gjalda avdráttir, sum muna nakað, fyri at minka almennu skuldina til útlenskar kreditorar. Hetta er framvegis neyðugt, hóast góðu avtaluna við danska ríkið um skuldina. Samstundis er trúligt, at nakað av ílögum verður í vinnunum, men valla í tann mun, at það fer at føra til hall á gjaldsjavnanum.

Væntandi avlop á gjaldsjavna

Tí er tann mest trúliga myndin, at vit fara at hava avlop á gjaldsjavnanum komandi árin, og harvið fer samlaða uttanlandsskuldin framvegis at minka, umframt at skuldin minkaði av øðrum ávum enn gjaldsjavnaavlopi í 1998, vegna avtaluna millum Føroyar og Danmark.

Sparing og rentabilitetur

Sparingin er avlopið av rakstrinum hjá tí privata og tí almenna til at fígga íløgur við. Men í tann mun sum sparingin ikki er nóg stór til at gjalda fyri íløgurnar, fáa vit hall á gjaldsjavnan, tí vit læna pening uttaneftir at gera íløgur fyri.

Það merkir, at jú størri sparingin í privata og almenna geirunum er, tess minni tørvur er á at seta seg í skuld til útheimin, tá íløgur skulu gerast. Var sparingin stór, so tyngdu vit ikki gjaldsjavnan, men fíggaðu sjálvi størri part av ílögnum av egnari sparing.

Men það hevði sjálvandi eisini verið gagnligt, um íløgurnar vóru skilagóðar og ikki størri enn neyðugt. Íløgur í tapsevandi vinnur ella stórfingnar íløgur í ótryggar vinnur geva trupulleikar, um so goldið er fyri tær við innlenskar sparing ella útlenskar lántøku.

Rentabiliteturin er avgerandi

Tí hongur gjaldsjavnatrupulleikin eisini í rentabilitetinum í vinnuliga virkseminum. Eru vinnurnar illa fyriskipaðar frá almennari síðu og vánaliga ríknar av privatum, so greiða tær ikki at fígga sínar íløgur í nevniðan mun av eignum kapitali, men mugu læna kapitalin uttaneftir.

Sleppur innflutningur til nýtslu ótarnaður at vaksa, tá ráðini eru góð millum fólk, ella hann beinleiðis verður lyftur upp, sum tá talan hefur verið um bilainnflutning, so minkar það í stóran mun um rásarúmið á handilsjavnanum og harvið á samanlagda gjaldsjavnanum.

Og hefur það almenna lyndi til altíð at økja nýtsluna og íløgurnar, tá almennu inntøkurnar vaksa, og bara í lítlan mun er ført fyri at fígga íløgurnar um rakstur, so treingir það somuleiðis um rásarúmið á gjaldsjavnanum, um privata sparingin ikki samstundis er nóg stór.

Hetta eru megintrupulleikarnir av viðskiftunum við útheimin. Og

trupulleikarnir stava frá ov lítlari innlenskari sparing í mun til íløguupphæddirnar. Men í eins stóran mun stava teir frá, at íløgurnar ikki hava verið nóg rentablar og produktivitetsøkjandi. Tí, vóru tær tað, hevði sparingin móguliga verið størri, eins og økt framleiðsla samstundis hevði bøtt um gjaldsjavnan.

Fiskivinnu-íløgur eru serligar

Íløgur í fiskivinnu eiga eitt serligt pláss í hesum viðurskiftum. Av tí at feskfiskaflostin longu var ov stórir í byrjanini av 80 árunum, so var eingin móguleiki til, at innfluttu skipini kundu geva eitt avkast til eitt størri útflutningvirði. Av tí sama komu tey ikki at "gjalda seg sjálvi aftur", um man so kann siga. Uttan mun til hvussu nóg vit innflyta ella byggja av nútímans fiskiskipum - til ein fiskiskap, sum longu troytir stovnarnar ov hart – so verður ikki fiskað meir undir Føroyum av tí grund. Var talan um fiskiskap eftir "nýggjum" fiskasløgum, sum áður ikki var royndur – og hann bar seg sjálvur – tá hevði tað kunna økt útflutningin, so at íløgan kundi goldið seg sjálva aftur.

- tí tilfeingið er endurnýggjandi og viðbrekið

Tað er heldur hinvegin: at jú meira av fiskiskipum vit innflyta (ella gera íløgur í), sum gera flotan størri enn tað ið burðardygt er, tess minni verður útflutningvirðið sum frá líður. Tað er sostatt ikki bara til fánýtis, men beinleiðis minkar um útflutningsvirðið, sum frá líður, tí tess meira vit fiska, enn ráðiligt er, tess minni gerast stovnarnir, og so minkar snøgt sagt fiskiskapurin.

Soleiðis sæst greidliga, at skilagóð umsiting av fiskiskapinum, hevur týdning fyri viðskifti okkara við umheimin. Tí tað var partvíst av hesum ávum, at vit finga hall á gjaldsjavnan í so nógv ár, og tí eisini sótu eftir við einari risastórari uttanlandsskuld.

Ovurnýtsla

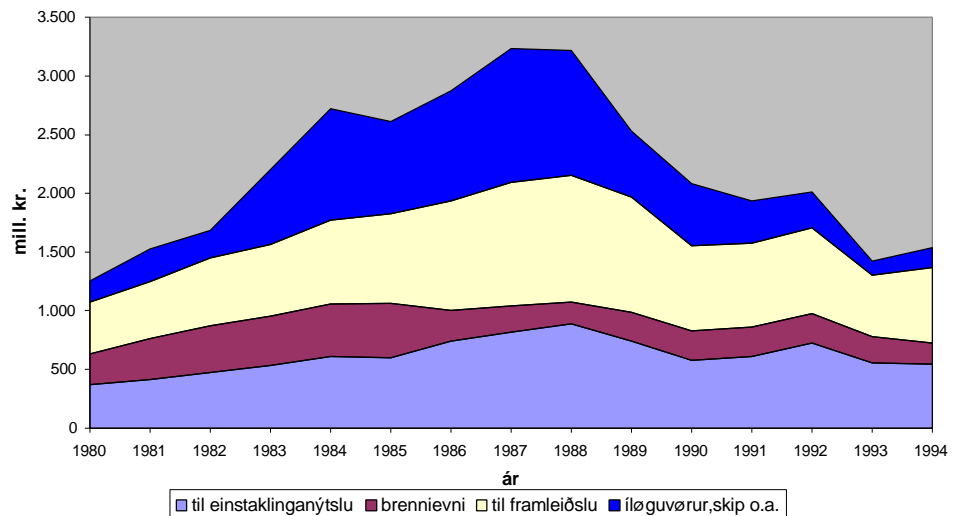
Húsarhaldsnýtslan ikki so tyngjandi

Tað sum tyngdi handilsjavnan mest ígjøgnum 80 árini var valla innflutningurin til húsarhaldsnýtslu. Helst hevur innflutningurin til beinleiðis nýtslu verið ov stórir – serliga tíðarskeiðið 1985 til 1988 – og tá atti kanska at verið táttað meira í. Men søgnin um ein nýtsluróm – ella "forbrugsfest" - sum mangan hevur verið frammi í donskum bløðum, er ósonn. Innflutningurin til beinleiðis nýtslu vaks nógv frá 1980 og fram, og sum nevnt serliga frá 1985 til 1988. Men vøksturin í innflutningi til húsarhaldsnýtslu lá fyri tað mesta niðanfyrir vøksturin í samlaða innflutninginum. Tað sigur so mikið sum, at tað er okkurt annað, ið togaði innflutningin upp.

- serliga ikki reala nýtslan

Og taka vit prísavøksturin burtúr innflutninginum við at deflatera hann við brúkaraprístalinum, so hava innfluttu nøgdin av vørum til beinleiðis húsarhaldsnýtslu í 1980-prísum ikki vaksið frá 1980 til 1985 – men heldur minkað¹⁶.

¹⁶ Av tí at brúkaraprístalið ikki er tað heilt rætta at deflatera innflutningin við, kann sýnda gongdin vera eitt sindur misvísandi, hóast hon helst er á rættuliga góðari leið.

Mynd 5: Innflutningur býttur í høgvuðsdeildir 1985 til 1996

Kelda: Hagstova Føroya

At innflyta íløguvørur sum skip, onnur framleiðsluamboð o.s.fr. er sjálvsagt neyðugt fyri at leggja lunnar undir lønarskapandi vinnuvirksemi. Og virksemi, sum kann økja útflutningvirðið ella minka um innflutningin.

Innflutningur til íløgur veldst um rentabilitet

Fleiri grundir eru helst til, at innflutningurin av íløguvørnum gjørdist ov stórir. Ein er, at summar íløgur í skip og virki – til svartkjaftavinnu t.d. – beinleiðis vóru tapsgevandi íløgur. Onnur er, at innflutningur til aðrar enn fiskivinnu-íløgur mistu botnin at standa á, tá fiskiskapurin minkaði.

Tí tá innflutningur av íløguvørnum ikki fær alt kapitalapparatið – framleiðsluevnini – at framleiða meira við rímligum avkasti og uttan at tyngja gjaldsjavnan varandi, so er íløgan ikki við til at gjalda øktu skuldina aftur í framtíðini.

- og evni til avlop á gjaldsjavna seinni

Alt hall á gjaldsjavnanum í nøkur ár, má gjaldast aftur við avlopi á gjaldsjavnanum, árinum sum koma aftaná, fyri at gjalda ta skuld niður, sum vit vegna gjaldsjavnahall hava átikið okkum. Hava vit stóran innflutning av íløguvørnum, so skulu tey helst kunna framleiða so mikið meira til útflutnings ella minka so mikið um innflutningin, at vit fáa tilsvareandi avlop á gjaldsjavnan seinri.

Ógvisligt handilsjavnahall – antin tað so stendst av ov stórum innflutningi til húsarhaldsnýtslu ella av íløguvørnum – leggur eina byrðu til eftirkomararnar at gjalda aftur.